

✱ TOONEEL ✱
BIBLIOTHEEK
ONDER·LEIDING·VAN·L·SIMONS

T

B

HERMAN HEIJERMANS

GLÜCK AUF!

EEN SPEL·VAN·DE·MIJNEN

IN VIER BEDRIJVEN, ZEVEN TAFREELEN

G

L

UITGEGEVEN·DOOR·DE
MAATSCHAPPIJ·VOOR
GOEDE·EN·GOEDKOOPE
LECTUUR·AMSTERDAM

GLÜCK AUF!

TONEEL
BIBLIOTHEEK
ONDER LEIDING VAN L. SIMONS

UITGEGEVEN DOOR:
DE MAATSCHAPPIJ VOOR GOEDE EN
GOEDKOOPE LECTUUR · AMSTERDAM

An owl is perched on an open book, facing left. The book has several pages visible. The owl is surrounded by a decorative border of leaves and vines.

HERMAN HEIJERMANS

GLÜCK AUF!

EEN SPEL-VAN-DE-MIJNEN
IN VIER BEDRIJVEN, ZEVEN TAFREELEN

HET RECHT VAN VERTOONEN VAN DIT BLIJSPEL
VOORBEHOUDEN VOLGENS DE WET OP HET
AUTEURSRECHT VAN 28 JUNI 1881, STBL. No. 124.

BEGELEIDEND WOORD.

Toen einde 1908 de gruwelijke catastrophe in Radbod plaats had — de ramp waarbij honderden mijnwerkers 't leven lieten, bracht 'k 'n week als arbeider in Westfaalsche kolenmijnen door. 't Werd me door den steun en de introductie van Hué mogelijk gemaakt.

In die Februari-dagen van 1909, terwijl de lijken der honderden „koempels” nog onder 't ingestort „gesteente” van Radbod lagen, in die dagen, na de dood-gemoorde „arbeiders-kolonie” bezocht te hebben, leerde 'k de Westfaalsche mijnwerkers, dat prachtige, rustige volk van dichtbij kennen, en trok mee „in's Loch”.

Benee — in die vreeselijke nachten, waaraan de arbeiders-genooten door jaren en jaren gewend waren, nam 'k me voor 't vroeger in het tijdschrift „De Nieuwe Tijd” begonnen mijn-drama op de basis van „beter” weten te hervatten.

En 'k heb 't, na 't bijwonen der laatste internationale mijnwerkers-congressen, gedaan.

De tijd van „Elends-malerei”, zeggen brave critici is voorbij. 't Naturalisme is dood. 't Realisme heeft afgedaan. De „kunst” snakt naar nieuwe „idealen”, andere horizonnen. 't „Theater” sterft door de herhaling van „vlakke”, aan 't gedoe van den dag ontleende onderwerpen. De neo-romantiek, ha!... 't Neo-klassicisme, ha!... Van 't leelijke-van-heden komen we alleen af door naar 't kleurige, mooi aan te kleeden Verleden terug te stappen... Of door symboliek... Of door „innerlijkheid”, ha!

Voor een nadenkend sociaal-demokraat — 't is niet de eerste keer, dat 'k 't zeg, telt dit geharrewar, dit berijden van aesthetische stokpaardjes niet mee. Voor

hem staat het ontroerende leven hooger dan kunst-richtinkjes en met verzorgde nagels geconstrueerde kaartenhuisjes. 't „Naturalisme", 't „realisme", de „neoromantiek", de „neo-klassieke" kunst, de subtiële „innerlijkheid" enz. mogen dingen zijn, waarover burgerlijkdenkenden zich moeilijk maken — wij weten te goed, dat de burgerlijke aesthetica mode-schakeeringen noodig heeft, om zich op de been te houden. Voor ons is iedere kunstvorm goed en welkom, mits geruggesteund door 't nieuwe leven, dat aan geen kunst-formuletjes vast kan zitten.

Kunst en theater, gekneeld voor de industrie van den dag, zien we te rijkelijk bevuild en verlept, te zeer in „schoonheid" verstikt, te zeer geprezen door Monsieur Lettré, te zeer ontdaan van proletarisch sentiment, om er met ernst over te spreken.

Wie zich in zijn grooten, grootschen tijd blinddoekt en als Blindeman méént te ademen — is reeds gestorven.

In „Glück Auf!", dat eenvoudig een menschelijke plicht vervult, is gepoogd iets van het ontzaggelijk tijds-epos weer te geven, „iets" van de reuzen-worsteling tusschen Kapitaal en Arbeid. Aan de eene zijde het Syndikaat der kolenbaronnen — aan de andere de „koempels". Het stuk begint en eindigt met een Aandeelhouders-vergadering. En van uit het duister der ingestorte „galerijen" klinken de stemmen van 't georganiseerd en 't niet-georganiseerd proletariaat. Boven den grond, „am Tag", is de eenige opbeuring: de vrouw — de drank. Het socialisme — het geloof. Dat is de werkelijkheid van de Mijn-streek. Wie er geweest is, weet, dat men geen „tendenz" aan hoeft te brengen.

Als dit stuk met zijn „opeenstapeling" van „ellende" vergeten zal zijn — vergeten gelijk menig lief vers of „spannende" roman — zal het den tijdgenoot tenminste wat gezegd hebben.

„Wie ist es denn, lieber Freund", schrijft 'n mijn-

werker uit Duisburg, een van de vele hartelijke kerels, met wie 'k nachten in de derde „Soole” doorbracht: „mit dem Theaterstück, welches du über die Kumpels schreiben wolltest? . . . So manche Schicht habe ich daran gedacht . . .”

Hier is 't, Fritz . . .

Zondagnacht, 24 December 1911.

P E R S O N E N .

BAUMGARTEN, een mijn-eigenaar	Ternooy—Apel
MATHIEU, zijn zoon	Chrispijn
SYLVIA, zijn dochter.	Mevr. Hermesen
GEORGE WIED, mijn-directeur, zijn schoonzoon.	de Vries
ERICH STEIN, bedrijfs-ingenieur.	Schwab
KERKHOVEN, machine-ingenieur	Beukman
ANNE MENZEL, typiste.	Mevr. Ternooy
1STE MIJNBESTUURDER	Frank
2DE MIJNBESTUURDER	Bax
1STE AANDEELHOUDER	Beukman
2DE AANDEELHOUDER.	v. d. Pol
EEN KANTOORKLERK	Held
HADWIG, een houwer	Smith
SCHULZ, een houwer	v. d. Veer
WIENER, een houwer	v. Praag
BARTSCH, een houwer, voorzitter van den „christelijken bond”	Bax
SPIESS, een sleeper	Gilhuys
SCHENK, mijngas-kontroleur.	v. d. Poll
MATANSKU, een houwer	Bouwmeester
DE PAARDENDRIJVER	
DE MACHINIST.	Beukman
HEIL, vroeger mijnwerker	Bouwmeester
DE GENDARME.	Bax
MOEDER SCHULZ.	Mevr. de Boer
GRETE SCHULZ, haar schoondochter	Mevr. Chrispijn

RUDOLF SCHULZ, haar kleinzoon, leerling-houwer.	Tilly Lus
DE VROEDVROUW	Marie Post
DE BRUID VAN WIENER	Mevr. Kerkhoven
1STE ONBEKENDE	v. d. Veer
2DE ONBEKENDE	Schwab
EEN MIJNWERKERSVROUW	Mej. Haspels
DE GROOM	:
DE KOETSIER.	:
DE KINDEREN.	:
MEERDERE MIJNWERKERSVROUWEN.	:

(Het Spel geschiedt in dezen tijd in Westfalen).

Voor de eerste maal gespeeld te Amsterdam op
24 December 1911.

Met het oog op de tooneelmatige opvoering zijn
eenige coupures aangebracht.

EERSTE BEDRIJF.

(Een behaaglijk-gemeubileerd privé-kantoor van twee-plans-diepte. Dadelijk tegen den achterwand, tusschen de twee vensters, een dubbel bureau-ministre. De zonneluiken staan buitenwaarts, naar de zijde eener omrasterde plaats geopend. Bij de overzij-schutting is wat verdord bestoven klimop en 'n gedeelte van 'n spoorwaggon zichtbaar. Rechts in den achterwand eene deur. Om hierdoor binnen te komen, moet men de twee vensters voorbij en vervolgens een gang door, die ook toegang tot kantoorlokalen geeft. Eerste plan links een gloeiende vulkachel met gebogen pijp. Tweede plan dito nog een deur, waarnaast een kleerenstandaard, geheel met jassen en hooge hoeden behangen. Langs de twee plannen rechts een met groen kleed en papieren beleide tafel. Lederen fauteuils daarom heen. Aan de wanden tabellen, spoorkaarten, enz. Ochtend. De ramen weelderigen in aanplassend licht).

EERSTE TOONEEL.

BAUMGARTEN SENIOR, 1STE MIJNBESTUURDER, 2DE MIJNBESTUURDER, 1STE AANDEELHOUDER, 2DE AANDEELHOUDER, WIED, *later* KANTOORKLERK.

Baumgarten (*staande aan het hoofd van de tafel, een redevoering besluitend*). En daarmee heb ik gezegd, daarmee ben ik aan het slot van mijn beschouwingen, en stel ik nog eens voor tot dadelijke stemming over te gaan! (*Zit neer*).

1ste Aandeelhouder. Jawel! Bravo! (*Klapt met geestdrift in de handen*). Bravo! Bravo! Volkomen mee eens!

2de Aandeelhouder. Mijnheer de voorzitter, met uw permissie...

Baumgarten. Nee waarde heer, nee allervoor-

treffelijkste kerel, we onderwerpen ons per se niet, we doen nog niet de concessie van letterlijk 'n speldeknoop!
 1ste Mij n bestuurder. Onder geen omstandigheden!

2de A a n d e e l h o u d e r (a ar z e l e n d). Ja, ja, maarè, maarè... Is dat nou wel in 't belang — in 't positieve belang van den — van den kleinen aandeelhouder? Toen ik aan de beurs — en ik ben geen uitzondering...

B a u m g a r t e n. Olala, olala, mijne heeren, mijne heeren, laten we niet nog eens beginnen!... Ik heb u de situatie zoo haarfijn en zoo duidelijk uiteengezet! De zaak is... (*Houdt zich in bij 't binnentreden van den kantoorklerk, die aan Wied een met krijtletters beschreven, versleten lei geeft. Hij zwijgt tot de klerk weer weg is, grijpt de lei uit Wied's handen, kijkt haar in, laat haar circuleeren, vervolgt:*)... Overtuigt u, overtuigt u! Cijfers zeggen meer dan 't meest scherpzinnige betoog! De eerste, tweede, derde laag hadden — is 't waar of niet? — spreekt zoo'n simpele lei geen boekdeelen? — 3020 wagens moeten opleveren! De morgenploeg produceerde ruim 1300, de middagploeg nog geen 1200 wagens! Dat is 'n manco, 'n manco, mijne heeren, van 520, zegge 520 wagens! Ik vraag of dat in een goed georganiseerd bedrijf...

W i e d. Pardon dat 'k in de rede val, maar de lei van-de-opbrengst van gister geeft 'n onzuiver beeld. 'r Was stagnatie in de derde schacht. Mij n beambten rapporteerden, dat...

B a u m g a r t e n. Jajaja! Olala, dat weten we, m'n beste jongen! Laten we de discussies niet rekken! We staan hier, en daar kan 'k geen genoeg nadruk op leggen, mijne heeren... (*Steekt zijn sigaret aan een door zijn buurman aangeboden lucifer op*). Merci, merci!... We staan voor 'n formeele catastrophie, als we voor zoo'n lokale beweging terugdeinzen. Als we bij 't Syndicaat zijn aangesloten, moeten we ons aan de ruggespraak met 't Syndicaat houden.

1ste Mij n bestuurder. Juist!

2de Mij n bestuurder. Mijnheer de voorzitter, ik

vraag voor de derde maal, om tot stemming over te gaan. De geachte interpellant van daarstraks heeft over 't hoofd gezien dat we enkel winst te boeken hebben, als de lokale beweging 'n algemeene wordt. In den strijd om de macht...

Baumgarten. Juist, heel juist: om de macht!

2de Mijnbestuurder. In dien strijd kunnen en mogen we plaatselijk niets toegeven...

2de Aandeelhouder. Ja, ja, maarè, maarè, met 'n forceeren van 'n staking, terwijl de voorraad in 't begin van den winter betrekkelijk groot is... En dan we hebben 't in acht-en-negentig... (*Tot zijn buurman*): ... Was 't niet in acht-en-negentig?...

1ste Aandeelhouder. ... Zeven-en-negentig...

Baumgarten (*pogend te interrompeeren*). Mijne heeren!

2de Aandeelhouder. ... In zeven-en-negentig... (*Nijdigjes*). Mijnheer de voorzitter ik tree voor de belangen van den kleinen aandeelhouder, die zijn spaarpenningen in onze onderneming gestoken heeft, op — ik zeg, dat we 't in zeven-en-negentig nog eens gehad hebben, dat de mijn in de zes weken staking zoo achteruit ging...

Baumgarten ... Maar dat weten we toch allemaal!

2de Aandeelhouder (*onverstoortbaar*). ... Zoo achteruit ging, zoo verwaarloosde, dat de exploitatie in 't eerste jaar door instortingen, door volloopen van...

Baumgarten (*kloppend*). Ik moet u toch heusch tot de orde roepen!

2de Aandeelhouder. ... Door volloopen van de heele derde laag, geen cent rente opleverde, nee, geen cent!

1ste Mijnbestuurder. Dat's toch, om 't kalm te zeggen, om uit je vel te springen! (*Heftig*). Ziet u kans voor 'n uitkeering, als we exorbitante eischen inwilligen? Moeten wij naar de pijpen van twee, drie, vier raddraaiers dansen?

2de Aandeelhouder. Dat beweert 'k niet.

1ste Mijnbestuurder (*geprikkeld*). Wat beweert u dan?

2de Aandeelhouder. Ik beweer...

Baumgarten. Neem me niet kwalijk, beste meneer, maar ik heb de leiding van de vergadering, en we kunnen de discussies niet tot in 't oneindige — m'n hemel, we zitten hier al volle twee uur, en 'k heb behoefte me te versterken! (*Er klappen 'n paar in de handen*) — niet tot in 't oneindige rekken! We voelen alles voor de kleine aandeelhouders, maar voor die van de kleine mogen we die van de groote niet opofferen! (*Handgeklap*). Ik blijf bij 'n non possumus! Willen de ploegen overmorgen niet naar benee, dan geven we geen pardon meer, en dus...

2de Mijnbestuurder. ...Stemmen!

2de Aandeelhouder. Mijnheer de voorzitter...

Baumgarten (*kloppend*). Mijne heeren, dat gaat zoo niet! Bij zulk 'n obstructie over détails — want over de groote lijnen zijn we 't eens, of niet? (*Toestemming*) — bij zulk 'n obstructie, zie ik, nee op m'n woord van eer niet!... zie ik geen kans 'n besluit voor of tegen te nemen! Als 'r dan zooveel bezwaren bestaan, doen we verstandiger de conferentie tot vanmiddag uit te stellen. (*Een stilte*). Vraagt nog iemand 't woord? (*Een stilte*). Dan zullen we stemmen. Mag 'k de heeren verzoeken?

1ste Mijnbestuurder. Voor.

1ste Aandeelhouder. Voor.

2de Mijnbestuurder. Voor — en hóé voor!

Baumgarten (*tot den tweeden aandeelhouder, die z'n sigaar blijft bezuigen*). En u? Nou dan, meneer?

2de Aandeelhouder. Mijnheer de voorzitter...

Baumgarten (*zuchtend*). Olala! Voor of tegen?

2de Aandeelhouder. Waar voor of waar tegen — ja, ik snap 't niet! 'r Is toch nog geen voorstel...

Baumgarten. Olala! Heb 'k geen non possumus voorgesteld?

2de Aandeelhouder (*zit even in diepzinnig zwijgen — zijn buurman fluistert hem iets toe*). O. O zoo. Blanco.

Baumgarten. Voor. Dus vier voor en een blanco.

2de Mij n bestuur der. Goddank! En dat hadden we minstens 'n uur geleden kunnen bereiken!

2de A a n d e e l h o u d e r. Mijnheer de voorzitter...

B a u m g a r t e n. Nee, nee, meneer, 't besluit is gevallen! Niemand meer 't woord? Dan sluit 'k de vergadering, dank de heeren voor hun aanwezigheid, en verzoek meneer den directeur aan 't bestuur onze beslissing te willen meedeelen!

W i e d. Dat zal 'k — maar 'k vrees...

B a u m g a r t e n. Jawel! Jawel, beste jongen! En 'k zou haast meenen tant mieux, tant mieux, hahaha! Sigaret? (*Offreert uit z'n gouden étui*).

2de A a n d e e l h o u d e r (*de eenige, die is blijven zitten*). Mijnheer de voorzitter...

2de Mij n bestuur der (*hem luidruchtig op 'n schouder kloppend*). Hoe is 't mogelijk, hahaha! Dat kan-ie niet onder zich houden! Daar tracteert-ie ons nog den heelen middag op, hahaha! (*Algemeene vroolijkheid*).

2de A a n d e e l h o u d e r. Ja, ja, dat 's allemaal heel aardig, maare, maare op die manier — op die manier is de mijn niet van ons, maar van meneer Baumgarten!

B a u m g a r t e n (*die zijn pels aangetrokken heeft en zijn hoogen hoed opgezet*). Hahaha, hij is 'n pracht-exemplaar! Wat belet je 'n paar honderd aandeelen van me over te nemen? Ja? Ja? Zaken? Daar, vijf procent onder den koers van gister, hahaha! 'k Ga à la baisse! In plaats van drie-honderd-zeventien: drie-honderd-twaalf! Eenmaal, andermaal... Geen bod?... Tegeef, tegeef, meneer! Als de „kooi” ¹⁾ overmorgen z'n mannetjes niet mee naar benee neemt, garandeer 'k 'n koers van hoogstens twee-honderd-tachtig! Eh bien?

2de A a n d e e l h o u d e r. Dus u zou aanraden...

B a u m g a r t e n. Nee, waarde heer, daar kan 'k geen advies in geven, maar als we dit jaar — versta me wel! — dit jaar de nieuwe pompmachines voor de derde laag die ze op 't oogenblik al monteeren in werking hebben gebracht, wed 'k honderd flesschen champagne

¹⁾ „Kooi” = lift.

tegen een, dat we in 't volgend jaar koersjes van vier-en vijfhonderd zullen beleven!

1ste Aandeelhouder. Ja, als dat 't geval is!

2de Aandeelhouder (ook *zijn jas aantrekkend*). Als je dat zeker wist, dan zou je, dan zou je...

Baumgarten. Dan zou hij alles opkopen, hahaha! Sigaret, heeren? (*Hij presenteert aan allen*). En met versnelde pas naar de „Vergulde Eenhoorn", waar 'k 'n kleinigheid besteld heb! (*Tot Wied, die voor het bureau-ministre is gaan zitten*). Ga je niet mee, George?

Wied. Zou 'k nog zooveel tijd hebben? De afspraak is, dat ze...

Baumgarten. Olala, dan wachten ze heel-eenvoudig! (*Bij het bureau*). Kaartjes? Visite-kaartjes? (*Slaat zich voor het voorhoofd*). Sapristi! Sapristi! Neem 't niet kwalijk, beste, beste jongen! Hoe 'k 't heb kunnen vergeten, terwijl Sylvie 't me nog gister... (*Schudt hem de hand*). Van harte! En nog honderd jaar! Sapristi, hoe is 't mogelijk! Heeren, m'n schoonzoon, m'n schoonzoon, de directeur, is vandaag jarig — hoe oud ben je, George? — Enfin, dat doet 'r niet toe! Heeren, dat geeft 'n bizondere, 'n heel bizondere flesch in de „Eenhoorn"! (*Zij feliciteeren allen George*). En nu en avant, en avant! 'k Wou nog graag den trein van kwart over twaalf halen! Nee, George, niet zonder jas! 't Is fameus koud! Je ben toch niet van plan, uitgezocht vandaag, 'n verkoudheid op te loopen?

Wied. Ach kom! Ik ben zoo tegen weer en wind gehard!

Baumgarten. Geen denken aan! Ik permiteer 't gewoon niet! 'n Man die vrouw en kinderen heeft!...

Wied (*zijn jas van de standaard grijpend*). Al klaar, papa. (*Schelt*).

Baumgarten. Heeft dat zoo'n haast?

Wied. 'k Laat 't privé-kantoor liever niet alleen (*Tot klerk*). Zeg juffrouw Menzel, dat ze 'r gang kan gaan en dat 'k binnen 'n kwartier...

Baumgarten. Olala, dat is onmogelijk!

Wied. Heusch, papa, langer durf 'k niet uit te breken. 'k Breng u tot de „Eenhoorn” en eclipseer...

Baumgarten. (tot klerk). Dwaasheid! Meneer is 'r over 'n uur! En avant! (Tot de heeren, die op de plaats voor de vensters wachten). Ja, ja, we zijn 'r! (Afm. Wied).

TWEEDE TOONEEL

HEIL, ANNE, later MATHIEU.

Heil (treedt door de gang naast de plaats met 'n emmer kolen binnen, vult de kachel).

Anne (door linkerdeur met een bak papieren, legt die op 't bureau, neemt uit de onderste schuifla een bundel bloemen, steekt ze in een vaas, let eerst nu Heil op, schrikt). Goeien morgen, Heil. (Hij knikt stug, ketst met geraas het deksel dicht). Morgen Heil. (Hij, veegt zonder te antwoorden het kolengruis onder de kachel). Foei, foei, wat 'n damp! Als je daar weggaat, Heil, laat de deur dan even anstaan, wil je?... Ik bedoel dié deur! (Zonder te antwoorden gaat hij door linkerdeur heen). O, dat 's erg lief, hahaha! (Zij ontsluit de schrijfmachine, tikt, zegt den tekst van den brief:) ...In antwoord op uw letteren van den 21sten December, en in bevestiging van onzen aangeteekenden brief van den 17den dezer — dezer — dééééézer...

Mathieu (door linkerdeur, is achter haar gaan staan). Dat 's tweemaal „dezer” te veel, ideaal! (Zij schrikt, lacht). Correspondeer je tegenwoordig hiér, speciaal hiér?

Anne. Nee, meneer.

Mathieu. Nee meneer? Ja, meneer! 't Heer, 't heer! Jawel! Jawel! Enfin, enfin — ik zal de laatste zijn, om den bijbelschen steen te hanteeren... (Vrijpostig) „...aangeteekende brief van den tienden dezer, sluiten wij hierbij contract voor de levering van dertig waggons per maand...” Mis! Je tikt waggons met twee a's.

Anne ... Omdat u me zoo op m'n handen kijkt.

Mathieu. Wor je daar nerveus bij? 'k Dacht dat je daar minstens tegen kon! (Legt z'n hand op haar schouder).

Glück Auf.

A n n e (*driftig op*). ... Asjeblief meneer, asjeblief geen handtastelijkheden!

M a t h i e u. Naar mooie handjes kijken — is dat hand-tastelijk? ... Hahaha!

A n n e (*weer zittend*). ... Als u 't maar begrijpt — dat 's hooftzaak.

M a t h i e u (*naar de andere zij van 't bureau*). Hooft-zaak, à la bonne heure! ... Hartezaak, née ... 't Heer! 't Heer! 'k Steek met 'm over ... (*Kijkt door het venster*). ... 't Uitzicht op 'n heelal van kolengruis, rails, spoorwagens, roet, schoorsteen, 'n uitzicht om chronisch 't spleen bij te krijgen — verandert-ie om 't half jaar in 't panorama van 'n stel andere oogen ... Ja, al hou je ze neer ... (*Het tikken der machine met z'n ring op 't bureau nabootsend*). Tik-tik-tik-tik-... Tik-tik-tik-tik-... Krijg 'k geen repliek?

A n n e (*verveeld-stuffend*). ... U maakt me in de war ...

M a t h i e u. ... Dat doe je mij al 'n schandelijk-lange week! (*De bloemen beruikend*). ... En daar helpt geen stof, geen radeeren ... (*Zij verscheurt driftig den bedorven brief*) ... geen verscheurend gebaar tegen! ... Ruikt fameus, exkies, om lyrisch bij te dichten, alleen wat naar maffe sigaretjes. Heb jij hier zoo zitten rooken? ... Geen antwoord? Nee? Dan, dan ... (*Een stel mondstukken van spreekbuizen bedoelend*). ... Op welke van die klarinetten en pistons moet 'k m'n adem uitblazen, om Zijn Excellentie op te schommelen?

A n n e. Op geen, meneer. Meneer is 'r niet.

M a t h i e u. Hoe weet jij dat, ideaal?

A n n e (*een weinig geprikkeld*). ... Dat kan jij an meneer z'n stoel zien!

M a t h i e u. Patsch. Patsch. Jij ... Jou ... Wat 'n acuute intimiteit! (*Een stilte*). ... Heeft ù, ù, papa — Baumgarten Senior — al gezien?

A n n e. ... Nee.

M a t h i e u. Hoe kom 'k dan 't gemakkelijkst benejen, in de „ingewanden der aarde”, ideaal?

A n n e. Met de lift.

Mathieu. Ach! Ach! Wat 'n zeldzaam-guitig bescheid! Met de lift! Met de lift! Dacht u dat 'k de intentie had duizend meter, zomaar kiek-kiek-kiek! te duiken?

Anne. Toe meneer — zóó kan 'k niet werken...

Mathieu. Verschrikkelijk! De ongezonde ijver... Zeg dan welke fluit 'k in dit gedrang van fluiten moet hebben!

Anne. Nummer vier.

Mathieu. Welke?

Anne (*ongeduldig*). Die daar! (*Neemt de spreekbuis, fluit*).

Mathieu. Merci. (*Met de lippen bij 't mondstuk*). ... Om te zoenen: de poëtische plek, waar twee lippen, rood als de ondergaande zon, rood als, als ... Met wie? ... Nee meneer, dat was niet héélemaal voor ù! Met wie? ... Kerkhoven? (*Tot Anna*). ... Wie is dat?

Anne. De machine-opzichter Kerkhoven!

Mathieu. ... Uitgezocht-wijsgeerige naam! (*Opnieuw luisterend*). Meneer Kerkhoven — u spreekt met Baumgarten — nee, niet met den ouwe! — Baumgarten Junior, Junior — Mathieu — zóón, jongste generatie... Dank u! Ja, 't gaat me voorbeeldig, excellent! Ik wou met twee vrienden benee 'n kijkje nemen, in 't gat kruipen!... Ja, dadelijk... Ze zijn onderweg... 'k Versta geen syllabe... Meneer blaas zoo niet... 'k Krijg 'n longontsteking zooveel wind als je maakt, hahaha!... Vandaag niet?... Morgen? Olala, zou de ouwe heer zeggen... Olala in 't kwadraat!... Nonsens!... 'k Loop zelf bij u aan! (*Zet de fluit in 't mondstuk*). ... Farceur!... Is dat waar wat die meneer met z'n symbolischen naam me wijsmaakt, me op m'n mouw wil spelden — spelden, spelden zeg, door zoo'n buis heen! Is-ie goed? — dat de stemming onder de heeren te wenschen overlaat?

Anne. Ja, meneer.

Mathieu. ... Ze zullen de bezoekers toch niet met huid en haar oppeuzelen! De stemming, die te wenschen overlaat! Gebeurt meer, wat? (*De bloemen bedoelend*). Heeft ù die meegebracht? Ook zoo'n klein lief verjaarsgeschenkje?

Anne. Nee.

Mathieu. Nee? Wie dan?

Anne. Weet 'k niet.

Mathieu. Wel, wel! Wel wel! (*Een stilte. Zij werkt.*)
Juffrouw Menzel...

Anne. Toe meneer!

Mathieu. ... Juffrouw Menzel, al krijg 'k 'r twintig jaar eenzame opsluiting voor: 'k bega 'n moord voor 'n... (*Bootst kusgeluid na*). Ben je voor m'n zwagertje ook zoo stug, zoo koel als 't graf?

Anne (*geprikkeld*). Mag 'k doorwerken, meneer?

Mathieu. Je vous aime!

Anne (*tikkend*). „Hoogachtend, uw dienstwillige...”

Mathieu. Je zal me toch niet willen wijsmaken, dat de voortreffelijke George, die m'n zuster telkens met de gloeiendste brutaliteit bedriegt...

Anne (*tikkend, vinnig*). „Aan de Naamlooze Vennootschap...”

Mathieu (*zich driest over 't bureau buigend*). Voor mij hoef je geen komedie te spelen!

Anne (*driftig op*). Laat u me met rust, ja of nee? Als 'k hier niet rustig werken kan, zal 'k zoo vrij zijn hiernaast te gaan.

Mathieu. Nee, nee, nee, laat 'k vooral niet verder storen. (*Zij begint opnieuw te werken, hij steekt 'n sigaret op. Heil treedt binnen, port de kachel, kijkt de twee norsch aan, gaat door plaatsdeur af*). ... Nou dan zal 'k dien meneer Kerkhoven 'ns opzoeken. Bleef liever in den stoel van m'n zwagertje tot den dag des oordeels over je zitten... (*Ziet dat Sylvia voorbij de vensters komt*). Aha, wéér 'n stoornis! Jammer, jammer! (*Tot Sylvia*). Weet jij, Sylvie, wie 'r de goddelijkste wittebroodsweken op na houden?

DERDE TOONEEL.

DE VORIGEN, SYLVIA, EEN GROOM.

Sylvia (*ontstemd*). ... Nee, en ik ben in geen stemming, om je...

Mathieu. Hahaha! Hahaha! De stèmming, hahaha!

Sylvia. Vind je je gelach hier — bijzonder gepast?

Mathieu. 't Is goed. Ik eclips eer. (*Bij de deur links*).

... Maar van de lune de miel móét je hooren! Na de wittebroodsweken eet de vrouwtjes-spin 't mannetje zonder toeten of blazen op. Wat 'n droom, zóó gauw uit je lijden, hahaha! — moet 'k an dien meneer van 't kerkhof... hahaha! (*Af*).

Anne. Als u meneer zoekt, mevrouw — hij is 'r niet.

Sylvia (*uit de hoogte*). ... Dank u.

Anne (*in pogen het gesprek op te houden*). 'r Was 'n conferentie en 'k denk dat meneer met de heeren...

Sylvia (*bits*). Dank u! Dank u! Laat 'k u niet derangeeren. (*Anne tikt weer op de machine. De groom, met een toegedekte hengselmand, klopt*). Binnen! Zet neer. Nee, niet op den grond! Moet je dat gezegd worden? ... Dáár (*Beduidt de tafel*). En zeg Frans bij de kerk te wachten. Ik rij in ieder geval mee terug. Hemel, begrijp jij vandaag niemendal?

De Groom. Meneer heeft...

Sylvia. Doe wat 'k zeg! En 'n beetje extra-vlug.

VIERDE TOONEEL.

WIED, SYLVIA, ANNE.

Wied (*door linkerdeur onaangenaam verrast*). Wat is dat? Toch hier, terwijl 'k zoo dringend verzocht...

Sylvia (*hem interrompeerend*). Als je iets dringend te verzoeken heb (*Hatelijk*): liefste, doe dat dan, als we alleen zijn. Of stenographeert juffrouw Menzel alles?

Wied (*zich bedwingend*). Ik zei bij 't ontbijt...

Sylvia (*hem in de rede vallend*). Je n'aime pas ces discussions, chérie, en présence d'une de tes protégées! (*Anne staat schrikkend op, gaat door kantoordeur heen*).

Wied (*ingehouden*). Zou je niet wat meer takt willen toonen?

Sylvia. Geef 't voorbeeld!

Wied. Ze verstaat Fransch!

Sylvia. Des te beter. Pleit voor 'r opvoeding, al heeft ze geen manieren!

Wied (*aarzelend*). Manieren of geen manieren — je moest bedenken, niewaar....? (*Stokt*) En, en 't spijt me, maar 'k heb Frans last gegeven met de brik naar 't machinegebouw op te rijden. 'r Kan vandaag niemand naar benejen.

Sylvia (*vinnig*). Waarom niet? Waarom niet?

Wied (*tam*). Sylvie, zoo duidelijk als 'k 't in presentie van derden, die met de directiezaken niets te maken hebben, kon zeggen, heb 'k je nog geen drie uur geleden verzocht, 't bezoek (*Even warmlopend*) bezoek, bezoek, onder deze omstandigheden, terwijl de menschen haast niet aan 't werk te krijgen zijn! — tot morgen, tot overmorgen, tot, tot, tot 't convenieert uit te stellen!...

Sylvia. Dus, je laat me 'n mal figuur slaan?

Wied. Dat laat 'k niet. En dat weet je zelf 't beste. 'k Zei je nadrukkelijk, dat 'r iets niet in den haak was. Je heb telefoon! Had, als je twijfelde, getelefoneerd, niewaar?

Sylvia. Nee, daar houdt alles bij op! Dat is de comble van onbeleefdheid! Daar maken Mathieu, François en Meister 'n reis van 'n halven dag voor, om je verjaardag te vieren, daar spitsen ze zich 'r op, voor 'n verzetje, 'n paar uur in de mijn door te brengen, en daar doe jij of je geen directeur ben!

Wied. Spijt me. Spijt me zelf. Maar de mijn gaat 'r niet met de noorderzon vandoor. Morgen is nog 'n dag. Vandaag zijn 'r dringende bezwaren!

Sylvia (*afgemeten*). Wat voor dringende bezwaren?

Wied. Als ik op m'n jaardag... (*houdt zich in, omdat de kantoorklerk brieven op zijn bureau neerlegt, en weer heengaat*). ... Als ik op m'n jaardag zóó vroeg uitrij, is 'r natuurlijk stagnatie in 't bedrijf!

Sylvia (*bij 't bureau neerzittend, en geprikkeld met de bloemen spelend*). Zoo. Zoo. Zoo ineens?

Wied. In de verste verte niet ineens — 't gist maanden en maanden. Papa heeft 'r ook al, waar je bij

was, en herhaaldelijk op gezinspeeld. Als wij — als ik — je zooveel mogelijk buiten zaken hou, is 't met de goeie bedoeling...

Sylvia (*hem in de rede vallend*). Van wie heb je die bloemen?

Wied. Van wie? Hoe kan ik dat weten? 'k Kom toch pas binnen.

Sylvia. Zoo. (*Scherp*). Afzender onbekend?

Wied. Doe me een genoegen, Sylvie, en begin geen malle, jaloersche scènetjes!

Sylvia. Werkt dat schepseltje den heelen dag bij jou?

Wied (*ontstemd*). Interesseert je dat?

Sylvia. Dat intresseert me, al word 'k met nog zoo'n góeie bedoeling buiten „zaken” gehouden!

Wied (*luchtig*). Zoolang m'n onderdirecteur, niewaar?, ziek blijft, kan 'k 't alleen niet af, niewaar?

Sylvia. O.

Wied. Daar hoef je niet met zoo'n stekelig O op te antwoorden, je heb niet 't flauwste vermoeden wat 'k op 't moment aan m'n hoofd heb.

Sylvia (*spijtig-ingehouden opstaand*). 't Is goed, George.

Wied (*met zekerheid*). Ik geef je m'n eerewoord...

Sylvia. ...Dat heb je me toén ook gegeven.

Wied (*geprikeld*). Toen was nu niet, toen was toen! Toen ben 'k 'r ingevlogen, ingevlogen zooals ieder man in mijn plaats (*opgewonden*). ...Daar zouden we niet meer over spreken! Daar zouden we 't zwijgen toe doen!...

Sylvia. Voor de kinderen.

Wied. Voor de kinderen, voor jou, voor mij en voor papa. Zoolang 'k voor zoo'n bende werk zit, zoolang 'k me niet weet te roeren, zoolang 'k geen minuut vrijen tijd heb — ben 'k ooit op m'n jaardag naar de mijn gegaan? — cijfer, wurm 'k thuis niet tot 's nachts twaalf, een uur? — zoolang de beroerde kerel z'n bed moet houden...

Sylvia. 't Is goed, George. 'k Wou me overtuigen, en 'k heb me overtuigd.

Wied (*heftig*). Van wat? Van wat heb je je overtuigd?
 Sylvia. Dat je voor de zooveelste maal je — je kinderen vergeet! 'k Had Mathieu, François en Meister ook wel alleen met de brik hier naar toe kunnen laten gaan, maar 'k wou weten. En 'k wéét...

Wied (*valsch-driftig*). Je weet! Je weet! Je weet niemendal! Je praat niet alleen nonsens, maar je gaat — en dat weer uitgerekend vandaag, net vandaag! — onbehoorlijk en onredelijk tegen me tekeer! (*Er wordt gefloten — hij luistert aan een der buizen*). Ja! Ja, ik zelf! (*Ongerust*). Hoe kan dat? Is 't bassijn dan niet gevuld? Is 'r geen drukking? (*Nijdig*). Had je dan geen maatregelen kunnen nemen? Goed, goed, goed! Laat Stein onmiddellijk bij me komen! En 'k zal vandaag zelf inspecteeren! (*Hangt buis in haak, zachter tot Sylvia*). Wil je dus zoo vriendelijk zijn, Sylvie, om met François, Meister en Mathieu weer terug te rijden? 't Kan niet. 't Kan tenminste vandaag niet. We hadden zoo juist 'n spoedvergadering van commissarissen en van enkele belanghebbenden...

Sylvia (*verwonderd*). 'n Spoedvergadering?

Wied. Jà, 'n spoedvergadering onder presidium van je papa. We hebben — 'n ultimatum ontvangen.

Sylvia. Van?

Wied (*knikkend*). Van. En onder die omstandigheden, bij 'n haast tastbaar verzet, wil 'k den schijn van uit-tarting door 'n bezoek van vreemden, vermijden — tenminste ik neem geen verantwoordelijkheid op me (*zet zich voor 't bureau, scheurt brieven open*). Je permiteert?

Sylvia. Ik permiteer — ik permiteer alles... (*Houdt zich in voor den kantoorklerk, die een telegram brengt*).

Wied (*gehumeurd*). Wat is dat?

Bediende. 'n Telegram, meneer.

Wied. Goed, goed! (*Roept hem na*). Hé! Hé! Wees zoo beleefd en draag die mand of laat die mand voor m'n vrouw naar de brik, bij 't machinegebouw dragen.

Bediende (*de mand opnemend*). Ja, meneer. (*Af*).

Sylvia. Adieu. 'k ben je bijzonder dankbaar! Als

je je duidelijker had uitgedrukt, waren we natuurlijk niet uitgereden. Adieu.

Wied (*brieven lezend*). Adieu.

Sylvia (*bij de deur*). George!

Wied (*niet opkijkend*). Ja?

Sylvia (*aarzelend*). Zou je me asjeblief 't genoeg willen doen, die juffrouw hiernaast bij 't andere personeel, en niet bij jou, te laten werken?

Wied (*doorlezend*). Nee.

Sylvia. Néé?

Wied. Nee. Dat wordt te belachelijk!

Sylvia. Ja, 't wordt belachelijk, schandelijk-belachelijk, dat je je voor niemand geneert, dat je tête à tête...

Wied (*opvliegend*). Sylvie!

Sylvia (*driftig*). Als je niet wil, dat 'k 'r met papa over spreek...

Wied (*heftig*). Papa, papa, papa! Alweer papa! Dat wordt gloeiend onhoudbaar! Vertel aan papa, papa, wat je kwijt wil wezen! Maak me nog meer tot strooman van papa, papa, papa! Heb 'k niet pas, daar aan de tafel, voor de zooveelste maal, als marionet met papa aan de touwtjes, gezeten? 't Begint me de keel uit te hangen! Ik buk niet langer voor jullie dreigementen! (*Zit onstuimig in den stoel voor het bureau, leest quasi — een stilte*).

Sylvia (*dringend*). George — 'n tweeden keer, laat 'k me 'n schandaal — met alweer zoo iemand — niet welgevallen.

Wied. Wil je zoo vriendelijk zijn met je — met je speciaal onderhoud op m'n jaardag op te houden? 'k Confereer van vanmorgen acht uur af. 'k Permiteer me me moe te voelen. En 'k heb nog 'n dag voor me!

Sylvia (*knikt zwijgend, naar achterdeur*). Dag George.

Wied. Dag.

Sylvia (*ingehouden*). 'k Zou die bloemen nog wat dichter bij me zetten.

Wied. Voilà! (*Smijt ze tegen den grond*).

Sylvia (*aarzelt, schiet op hem toe, slaat de armen*

om z'n hals). Je weet toch hoe 'k niettegenstaande alles, wat voor is gevallen, van je hou!

Wied. Doe ik 't niet van jou — gans? (*Zij schudt driftig het hoofd*). Nee? — Nee? — Dan niet, hahaha!

Sylvia. Toe, laat 'r hier naast, bij de andere... Toe!

Wied. In Godsnaam ja dan! Als je nu maar zoo verstandig ben met Mathieu en z'n vriendjes terug te rijden!

Sylvia. Kom je niet te laat eten?

Wied. Eten? Eten? Dat wil zeggen...

Sylvia. Dat wil zeggen? Dat wil zeggen? Je ben vandaag toch niet van plan weg te blijven?...

Wied. Weg te blijven — beweer 'k dat? 't Kan vier, half vijf worden. Eerst heb 'k 'n conferentie met 'n deputatie — dan moet 'k nog even naar benee.

Sylvia. Vandaag? Moét dat?

Wied. Ja — 'n extra-pleziertje. Binnen! (*Ongeduldig*) Binnen!

VIJFDE TOONEEL.

DE VORIGEN, STEIN.

Stein. Morgen.

Sylvia. Morgen, Stein! Stein, is 't nou heusch noodig, dat-ie vandaag — op z'n jaardag — ja, hij is jarig! — nog naar benee moet?

Stein (*in het mijnwerkerspak van den opzichter, met koperen lamp en stok*). Weet ik dat, mevrouwtje? Kan ik dat beoordeelen? (*Wied de hand schuddend*). Gefeliciteerd, Wied — tenminste als die heugelijke, buitengewone en merkwaardige gebeurtenis...

Wied (*lachend*). Nee toe, je gezicht zegt de rest! Nee, nee, nee! Ons kent ons, hahaha! (*Tot Sylvie*). Hij is in staat ons op 'n begrafenis-speech te trakteren! Nee, Sylvie, ga 'r niet bij zitten. 'k Heb waarachtig geen tijd meer. (*Ongeduldig*). Toe nou! Toe nou! (*Op z'n horloge kijkend*). Kwart voor elf! 'r Zijn dringende dingen!

Sylvia. Adieu dan! (*Bij de deur*). We hebben haas...

Wied (*kort*). Goed, goed!

Sylvia. En 'k zal nog voor... Nee, dat blijft 'n verrassing... Niet meer boos? (*Wil hem zoenen*).

Wied. Toe, toe, Sylvie — rek 't niet. 'r Is nog zoo'n massa af te wikkelen!

Sylvia. Geen zoen?

Wied (*ongeduldig*). Jawel, jawel! Maar neem 'r geen uur voor!

Sylvia (*geprikkel*d). Dan niet! Als 't op die manier moet — op zoo'n hoffelijke manier, en zoo hartelijk... Dag Stein! Adieu! (*Slaat de plaatsdeur gehumeurd achter zich toe*).

ZESDE TOONEEL.

WIED, STEIN.

Stein. 'k Kan niet zeggen, dat je bepaald met je vrouw tortelt...

Wied (*stug*). Zoo. Zoo. (*Scheurt wat brieven open, kijkt ze in, zonder ze te lezen, werpt ze driftig op het tafelblad, loopt nerveus op en neer, smakt in een stoel bij de tafel*).

Stein (*steekt 'n sigaret op*). Laat 'k nog even hier 'n haaltje doen, als je 't permiteert, meneer de directeur...

Wied. Stein, hou op! 'k Verdraag op 't oogenblik geen grapjes! (*Weer loopt hij gejaagd op en neer, bukt zich, zet de bloemen in de vaas*).

Stein. Oho! Van...? Van...? Nee, 'k zeg niemendal... (*Een stilte*). Je heb me laten roepen?

Wied. Ja. Ik kreeg daar bericht, dat de waterleiding niet functioneert, dat 'r geen drukking is. Hoe zit dat?

Stein. Dat zit, zooals 't altijd zit. (*Haalt de schouders op*). De aanleg deugt niet, en vanmorgen bij dat vriezend weer, ligt natuurlijk 't bassijn potdicht. 'k Heb bijten laten hakken, maar, maar, enfin je weet 't... 't Is niet de eerste klacht...

Wied. Ja, ja.

Stein. Je zou voorstellen, om 't bassijn te doen verleggen...

Wied. Heb 'k... En gebeurt ook...

Stein. 'r Was gisteravond bij sommige kranen in de derde laag geen spetje... 'k Heb zelf bij één dikke vijf minuten gewacht eer 'r wat kwam... En de sproei-meesters hebben niet zooveel geduld als ik... Ik heb je op de risico gewezen...

Wied (*kort*). Zoo. Dank je voor je verdienstelijke houding! Dank je wel! (*Geprikkeld*). 'k Gooi 'r den boel nog bij neer! 'k Blijf niet tusschen twee vuren te zitten, blijf geen kapstok te zijn, waaraan iedereen z'n klachten ophangt!

Stein (*'t restant van de sigaret neerleggend*). Na, dan zullen we maar 'ns 'n kijkje gaan nemen — en jou — George — niet langer ophouden. (*Bij de deur*). Zijn de eischen door (*gebaar naar groene tafel*) afgewezen? (*Wied knikt stug*). Na, vooruit... (*Opnieuw naar de deur, kijkt Wied, die met het hoofd op de hand voor zich uitstaart, aan, loopt op hem toe*). 'r Is 'n tijd geweest, jongen, dat je — minder gesloten dee. (*Wied zwijgt. Hij verzet de bloemen*). Ben jij, domme, domme kerel, op jouw leeftijd — jajajaja; op jouw leeftijd! — nog zoo gevoelig voor — voor twee vróuwe-oogen...?

Wied (*driftig opstaand*). Nee. Embêteer me niet! (*Een stilte. Stein zet zich op Anne's stoel, betikt de schrijfmachine*). En hang niet de hansworst uit!

Stein. Denk je, George, dat 't zonderling beetje, haast fictieve beetje menschelijk geluk...

Wied (*hem in de rede vallend*). Ik denk niks — de luxe van 't denken veroorloof 'k me niet meer...

Stein. Enkel om dat... (*Betikt de machine*).

Wied. Daar antwoord 'k niet op...

Stein. Na, tot vanmiddag dan! En, al gaat 't me niet onmiddellijk an: als 'r geen pressante motieven zijn, om naar benee te gaan, vier je jaardag dan niet — zoo laat — bij — bij — je kinderen.

Wied (*stug*). 'r Zijn pressante motieven. 'r Is van-

morgen voorbij de remhelling in de derde laag iets schandelijks gebeurd — iets, dat 'k daarstraks in de vergadering niet heb willen en niet heb — durven zeggen. Vier, vijf schobbejakken en lafbekken hebben Hankelman, toen-ie inspecteerde, de mijnlamp uit z'n handen geslagen, en hebben 'm 'n pak ransel gegeven...

Stein. Wie?

Wied. Wie?... Daar kunnen we naar fluiten... Verrajen zullen ze mekaar niet.

Stein. Heeft Hankelman geen vermoeden?

Wied. Nee natuurlijk. De lafbekken hadden d'r eigen lampen uitgedraaid. Als 't overmorgen meenens wordt, en de boel stop wordt gezet, wil 'k mezelf nog even toonen...

Stein. Na, dat 's niet gezellig, maar 't verbaast me dat 't al niet eerder gebeurd is — de vent heeft zooveel takt, dat je je schaamt dat-ie je collega is... (*Bij de deur*). In elk geval kun je 't mij laten opknappen, George! Je kinderen maken 'r zich 'n feest uit...

Wied. Meen je?

Stein. Dat meen 'k. (*Halfwege in de deuropening*).

Wied (*hem terugroepend*). Erich!... (*Moeilijk*). Stein... Hoe — hoe heb jij je gevoeld... (*Aarzelend*) ...toen je niet meer van je vrouw hield...

Stein. ...Toen 'k niet meer...? (*Staart voor zich uit*). ...Daar vergis je je in...

Wied. ...Ze heeft je toch (*aarzelend*) zoo dikwijls...

Stein. ...Bedrogen. Spreek 't maar rustig uit. 'r Is hierbinnen niks meer kapot.

Wied. Heb jij 'r toen... Was 't je toen mogelijk... 'k Herinner me toch, dat je eens op 'n avond...

Stein (*glimlachend*). Tja, dat herinner 'k me ook...

Wied (*met ingehouden hartstocht*). ...Erich, ik hou 't niet meer vol — 'k stik, stik in m'n huwelijk, stik in m'n... geluk, m'n weelde, m'n lakeienpak — stik in letterlijk alles...

Stein. Toen je 'r trouwde, jongen...

Wied. Weet 'k, weet 'k — 'k weet dat jij je opinie — weet dat 'k wou, dat m'n zieke eierzucht, om 't van ingenieur tot directeur te brengen... 'k Weet alles en

beter dan jij!... Maar nou kan 'k niet verder — 'k heb afleiding in 'n als 'n slaaf, als 'n bezetene werken en werken gezocht — 'k ben, in verveling — God, hoe heb 'k me hier verveeld! — hier bij m'n schoonvader als almachtig controleur — hier en thuis bij m'n vrouw, die me, die me — hoe wreed 't ook klinkt, lichamelijk afstoot, repugneert, haast niet te zeggen tegenstaat! — 'k ben in verveling, toen — met die andere vrouw, dat schepsel, dat opdraapsel, in de lamp gevlogen — en na de herrie, 't erbarmelijk-kleine schandaal, ben 'k weer, en harder, als 'n verdoovingsmiddel — tot zuipen, als de eerste de beste mijnwerker, heb 'k 't nog niet gebracht! — nachten en nachten aan 't werk gegaan! Ja, ja — 'k snap wat je wil zeggen: m'n kinderen, maar 'n kind representeert niet alles — 'n kind is maar 'n brok in je bestaan...

Stein. ... George!

Wied (*heftig*). ... Ik lieg niet, tenminste nou niet — liegen en liegen doe 'k genoeg, meer dan me lief is! — 'k ben 'n sensueele kerel — en door omstandigheden, die 'k zelf met geweld — destijds, destijds! — heb gewild, ben 'k nou 'n in 'n wanhoopskooi opgesloten, aan handen en voeten vastgebonden philister! Bah! 'k Walg van mezelf!

Stein (*na een stilte, waarin 't lang-aangehouden getoeter van 'n stoomfluit weerklinkt*). Zou je dat alles op die manier voelen, George, als de kleine Menzel, dat frissche, kleine ding...

Wied. Laat die 'r buiten!

Stein. Ja, maar als ik 'r — 'r buiten laat — doe jij 't? (*Staat op, gaat met lamp en stok naar de deur, keert tot dicht bij Wied terug*). George, allemaal — allemaal hebben we buien van opstand... Van 'n paar vrouweoogen kan 'n zoo fatale invloed of suggestie uitgaan... Je heb 'n pracht van 'n meisje en 'n boom van 'n jongen... Weegt daar de kleine Menzel tegen op?

Wied. 'k Geef je m'n eerewoord...

Stein (*glimlachend*). Je groote of je — kleine eerewoord?

Wied (*driftig*). Erich!

Stein. Na, na, goed. (*Steekt sigaret op*). Je heb me daar gevraagd, ouwe kerel, hoe ik 'r an toe was, toen m'n vrouw — (*glimlachend*) m'n vrouw! — me bedroog — met meer dan een bedroog... Ik heb, en dat is voor 't eerst, dat iemand 't hoort — ja, en 'k hoop dat 'k 'r jouw respect niet heelemaal door zal verliezen — eerst m'n eene en toen m'n andere oog gesloten. Ook zij had, om jouw woorden van daarstraks te gebruiken, 'n — 'n lichamelijken afkeer van me — omdat 'k — misschien — te weinig man was. 'k Had kunnen zeggen, met pathos, zooals anderen 't doen: m'n huis uit — tja, en 'k dee 't niet. Dan was 'r, hier in de mijnstreek, God weet wat van 'r geworden... Daar wou ik, ik van mijn kant, tja, bij al de groteske herinneringen aan den begintijd, toen 'k „errötend ihre Spure” volgde, niet de oorzaak van zijn. (*Glimlacht*). 'k Heb hoorns hier (*met gebaar naar z'n hoofd*) maar bij m'n weten geen hier (*met gebaar naar z'n hart*) — op de plek, waar je voorraad „menschelijk geweten” moet huizen, gedragen... En 'k ben met 'n fameuzen hoogen hoed en met zoo'n (*duidt de breedte aan*) eind rouwrand, achter 'r kist, in m'n eentje — nee, pardon, jij was 'r ook bij! — naar 't kerkhof gestapt... (*Steekt z'n uitgegane sigaret opnieuw aan*). George, jongen, bij al onze gezamenlijke souvenirs — van hoeveel jaren al niet? — ik ben eenzamer dan jij door 't voorbeeldige leven gemarcheerd, maar als 'k aanspraak aan zoo'n wolk van 'n dochter en zoo'n fikschen bengel van 'n jongen gehad had, zou 'k me minder als 'n afgejakkerd mijnpaard voelen...

Wied (*dof*). Jij heb 'r geen begrip van — wat 'r in me omgaat.

Stein. Misschien...

Wied. Wat doe 'k hier? Niets. Wat ben 'k hier? Niets. Wat beteeken 'k? Niets. Maatschappelijk ben 'k 'n ledepop, 't maaksel van m'n schoonvader — thuis speel 'k komedie — en als m'n kinderen op m'n knieën zitten, ben 'k bang ze groot te zien worden, bang voor de ontdekking, die ze eens, vroeg of laat, zullen doen,

dat 'k in m'n diepste binnenste nooit 'n v a d e r, nooit de man van d'r moeder, geweest ben. 't Walgt me. Dat zei 'k je al. En als je je inbeeldt, dat 'k op 't oogenblik in 'n „stemming” met je spreek, vergis je je! Den heelen nacht heb 'k m'n balans liggen opmaken, 't voor, 't tegen uitgetrokken, en — en...

Stein. ... En heb, domme jongen, die balans gefla-teerd door de oogen van de kleine Menzel in 't credit te boeken... (*Wied schudt ontkennend 't hoofd*). ... Na, ik kan je geen raad geven. ... Maar 'k zou met je willen ruilen!

Wied. En ik met jou.

Stein (*glimlachend*). Met mij! Binnen 't kwartier loop 'k weer met m'n stok en m'n lamp van de eene galerij naar de andere — binnen 't kwartier zeg 'k tegen den eersten den besten onbekende, tegen 't eerste 't beste licht in 't donker „Glück auf!” — zooals 'k 't de laatste twintig, dertig jaar gedaan heb — binnen 't kwartier wensch 'k iedereen 't leugentje van geluk — negen-honderd meter hooger — negen-honderd meter dichter bij de „groote” of de „kleine beer”... Toen 'k vannacht uit de „kooi” stapte en midden onder de zweetende kerels op de brug stond, schoot 'r 'n meteor met 'n prima staart voorbij... Tja, daar heb je zoo je gedachten bij — je gedachten over 't nut en 't doel van zekere schepping... Na, laat 'k controleeren of de waterleiding weer functioneert! We krijgen gauw genoeg vacantie, om langer met mekaar te boomen... Ruik aan je bloemetjes — en „Glück auf!”...

Wied. Glück auf! (*Stein drukt op den knop van de electrische schel*). Wat doe je?

Stein (*glimlachend*). Niets. Reflex-gebaar. Sesamen open u! Tot vanmiddag. (*Af. Heil treedt over de plaats binnen, kijkt naar de kachel, Anne komt, links, op*).

ZEVENDE TOONEEL.

WIED, HEIL, ANNE.

A n n e. Goeien morgen... (*Houdt zich in voor Heil*) — meneer, en, en hartelijk gefeliciteerd.

W i e d (*zet zich achter het schrijfbureau, vormelijk groetend*). Dank u, juffrouw Menzel. (*Hij maakt aantekeningen. Zij begint te tikken*). Hoe is dat met dien spoedbrief voor de „Vereenigde gasfabrieken”? Ze vragen telegrafisch... (*Opvliegend*). Heil, scharrel niet zoo lang! 'k Versta m'n woorden niet! (*Op de plaats voor de ramen, verschijnen mijnwerkers, die de hoeden afnemen, en blijven wachten*).

Heil (*onwillig grommend*). Kachels anhouden, zonder 'r na te kijken, ken 'k niet.

W i e d (*gehumeurd*). Ja, ja, 't is goed! Schiet op! Doe dat 's morgens vóór de kantooruren!

Heil. Vanmorgen...

W i e d (*ongeduldig*). Ja, ja, in orde!... Hoe is dat met die expresse, juffrouw? (*Ziet de mijnwerkers buiten*). O... (*Wenkt hen binnen te komen*). Ja, ja! (*Heil af*).

A n n e. Zal ik?

W i e d. Nee, integendeel. (*Snel*). En 'k maak je m'n excuus over 't optreden van m'n vrouw, over 'r beleedigende... (*Geklop*). Binnen!

ACHTSTE TOONEEL.

DE VORIGEN, BARTSCH, SCHULZ, WIENER, HADWIG.

B a r t s c h. Morgen, meneer de directeur. (*De anderen herhalen 't*).

W i e d. Ga jullie zitten, koempels. (*Op de leeren stoelen wijzend*). Ja daar, maak 't je makkelijk. Sigaar?... Sigaren, juffrouw. (*Anne presenteert*). En laten we geen tijd verliezen. In de eerste plaats moet 'k zeggen, dat

Glück Auf.

de brief van Zondag meer op 'n ultimatum dan op 'n redelijk schrijven leek — neem je 'r geen Schulz?...

Schulz. Dank u.

Wied. Geen rooker?

Schulz. Nee, meneer.

Wied. Jullie brief... Enfin, laat 'k 't daar straks over hebben... Wil je zoo vrindelijk zijn, Bartsch, me even duidelijk te maken, waarom ons hooger eischen gesteld worden, dan aan andere mijnen van 't district?

Schulz. Dat zit 'm daarin, meneer...

Wied. Met je welnemen, Schulz, 'k vroeg 't Bartsch en niet aan jou.

Schulz. De kameraden hier hebben mij opgedragen 't woord te voeren.

Wied. Zoo. Ga je gang.

Schulz. In de laatste maanden het niemand van ons...

Wied (*interrumpeerend*). ...Excuseer, dat 'k even in de rede val! Opzichter Hankelman is vanmorgen vroeg voorbij de remhelling in de derde laag.... (*Beweging bij de mijnwerkers*). O, jullie schijnt 'r van op de hoogte te zijn! (*Zich opwindend*). 'k Moet zeggen en als m'n eerlijke opinie uitspreken, dat 'k die laffe aanranding door vier, vijf, zes — in 't donker — van een van de beambten, die z'n plicht dee — 'n zoo formele kwajongensstreek, om 'n zacht woord te gebruiken, vind, dat 'k moeite heb, met 'n kalm hoofd, met jullie als vertegenwoordigers van de koempels te onderhandelen!

Bartsch. Ja, 'n kwajongensstreek is 't...

Wiener. Maar, maar, daar ken meneer de directeur ons niet voor aansprakelijk stellen...

Schulz. Integendeel.

Wied. Wat integendeel?

Schulz. Geen van de georganiseerden — daar zou 'k me vingers voor opsteken, as 'k ze nog had! — het 'r z'n handen an vuil gemaakt! De ouwe fout is...

Wied. ...Dat 'r geterroriseerd wordt, om pressie uit te oefenen. Maar dat 's 'n methode, Schulz, die 't

paard achter den wagen spant (een *stilte*). Daar heb je natuurlijk geen antwoord voor!

Schulz. Daar hè-'k 'r 'n dozijn voor, meneer — twee dozijn... Laat 'k 't liever inslikken — van 't eene woord kom je in 't andere — en dan hebben we, eer we 't weten hommeles over dingen, waarvoor we niet hier zijn gekomen, en die ons georganiseerden niemendal angaan, of 't most de proef op de som wezen, de proef op de som van onze eigen klachten, dat we gedwongen worden saam te werken met 'n uitschot van Hongaren, Italianen, Polen, Russen — knap wie d'r van de biebelonische spraakverwarring...

Wiener (*hem aanstootend*). Babilonische...

Schulz (*zich verbeterend*). ... Babilonische spraakverwarring op de hoogte is! Dat uitschot — al zijn ze as mensch nog zoo braaf en fatsoenlijk — drukt de loonen, smijt ons roet in 't eten, en — en maakt 't werken benee nog beroerder en gevaarlijker as 't al is, omdat ze wel denken om zooveel mogelijk centen te verdienen — maar niet an 't leven van d'r kameraden...

Wied. Nonsens!

Bartsch (*met z'n krakend ouwe-mannetjesstemmetje*). Nee, meneer de directeur, dat kennen zelfs wij christelijken getuigen...

Wied. Ja, ja, goed! Niet allemaal door mekaar! We denken 'r natuurlijk niet aan — nee, nee, geen seconde! — om enkel menschen aan te nemen, die eerst 'n bewijs (*spottend*) van „goed gedrag” van jullie gekregen hebben! 't Is 'n heel, héél handige taktiek van de organisatie, maar 'n zoo doorzichtige, dat we 'r wel de schouders bij moeten ophalen...

Schulz. Dan moet u dat ook doen bij 'n voorval, waarbij niet-georganiseerden van hun middelen, die wij afkeuren, al jeuken ons dikwijls de, de... (*lacherig*) ... de vingers, gebruik maken...

Wied. 'k Moet je verzoeken 'n anderen toon an te slaan, Schulz! (*Een stilte. De mannen dampen zwijgend*). ... Dus jullie weten de namen van die helden niet? (*Een stilte*). 'k Vraag of jullie de namen...?

Bartsch. Nee. Waarachtig niet.

Hadwig. We hoorden 'r pas van, toen we hier na toe kwammen.

Schulz. En meneer de directeur zal begrijpen, dat 't faliekant tegen onze belangen, tegen die van de georganiseerden zou zijn geweest, om zoo iets uit te halen, terwijl we over loonsverhooging en andere dingen in den goeien vorm onderhandelen... Meneer de directeur weet niet wát voor schorum 'r uit 't buitenland naar de mijnen trekt. Vannacht nog is 'r boven me met messen...

Wied (*hem onderbrekend*). Ja, ja!... (*tot Anne*). Heeft u genoteerd dat de afgevaardigden zich niet voor 't gebeurde met Hankelman verantwoordelijk stellen?

Schulz. ...Wordt 't allemaal genoteerd wat we hier praten?

Wied. Ja. 'k Ben zoo vrij 'r 'n protokol van op te maken. Misverstand is 'r genoeg geweest.

Schulz (*lacherig*). Dan motten we op onze woorden passen...

Wied (*glimlachend*). Van twee kanten, ja. Dus de speciale grieven, Schulz, waarom de mijn Glück auf jullie aanleiding tot 'n actie geeft, die ons ongemotiveerd lijkt? Maar 'n tikje kort, asjeblief...

Schulz. 't Geknibbel met de loonen, meneer de directeur...

Wied. De loonen zijn hier niet minder dan in de heele streek...

Schulz. De loonen niet of wel, maar 't meterloon voor 't boren in de steenlagen is erger as willekeurig...

Wied. Hoho!

Schulz. Erger as willekeurig en zonder waarschuwing van twintig op twaalf gebracht...

Wied. ...Omdat de bedding, volgens rapport van Hankelman...

Hadwig (*vlam vattend*). ...Hankelman!

Wied. ...En van Bartels en van Schüler en van de andere opzichters, minstens de helft dunner geworden is...

Schulz. ... As ze d'r zelf voor stonden ...

Wied. Dat is geen redeneering!

Schulz. ... Redeneering of geen redeneering, meneer de directeur: we willen van 't gescharrel met de loonen, die hier worden vastgesteld, af zijn. As 't dan onmogelijk is tot 'n vast uurloon over te gaan ...

Wied. Dat is onmogelijk!

Schulz. ... Dan moet 'r 'n einde gemaakt worden aan 't spiijkers zoeken op laag water! Je weet niet meer wat je verdient. Je levert met je koppel 'n hoeveelheid wagens, en as je de afrekening na weken onder je oogen krijgt, merk je dat de loonschroef weer an 't werk is geweest ...

Wied. Van 'n loon-schroef is me niets bekend.

Schulz. (*wrokkig*). Ons wel!

Hadwig. En hoe! Ik heb de vorige maand ...

Wied. Spijt me, Hadwig, maar we zijn hier niet voor particuliere, oncontroleerbare klachten! Daarvoor weet je den weg ... (*Bij interruptie*). ... Nee, op die basis ga ik niet verder! Jij, Schulz!

Schulz. ... Op de tien wagens worden 'r minstens twee as nul angerekend ...

Wied. ... Dat systeem is afgeschaft!

Schulz. ... Worden 'r niet voor steenen zoo schandelijk veel boetes opgelegd, dat 'r massa's wagens tòch nul worden? Is 't in de Glück Auf mogelijk kolen zonder steen te hakken?

Wied (*haalt de schouders op*). ... 't Gros van de houwens heeft dagloonen van zes Mark!

Hadwig (*grommend*). 't Komt 'r op an hóe je 't verdient! Da's geen werken meer — da's 't afbeulen van je boddie!

Wied (*driftig*). Als 't je niet bevalt, Hadwig ... (*Houdt zich in*). ... Laten we niet op die manier verder gaan! ... Dus jullie blijft bij de ingediende loon-tabel? (*Een stilte*). ... Dan moet 'k 'r jullie op voorbereiden ... (*Zit in aarzeling*). ... Schulz, heb je nog meer op je hart? ...

Schulz. Ja, meneer. 'r Wordt niet gewerkt, zooas

't voor duizende menschenlevens noodig en, en — noodzakelijk is! We kommen niet an ons loon — en we worden — we worden — 'k zeg 't zooas 'k 't denk — we worden opgezwiept, om kolen, kolen, kolen na boven te jagen — en de gaten, de „paardestallen,” worden niet angevuld...

Wied. Nonsens! 'r Wordt hier niet anders dan in elke mijn gewerkt...

Hadwig. ... 't Is overal roofofbouw!

Wied. 'k Moet je verzoeken, Hadwig, op je woorden te letten! We zijn hier op geen mijnwerkerscongres! Wie belet jullie de gaten, de stallen, te vullen?

Bartsch. ... Meneer de directeur...

Wied (*gemoedelijk*). Nee toe, Bartsch: ik zit toch niet als beschuldigde voor 'n rechtbank... Schulz zet jullie grieven uiteen, maken jullie 't Schulz en mij niet moeilijker! Wie belet je de gaten te stoppen?

Schulz. As de middagploeg na benee komt, mot ze eerst 't vuile werk van de ochtendploeg doen — en de ochtendploeg mot voor de middagploeg verbouwen, as de nachtploeg niet toevallig gerepareerd het. Terwijl 'r geschoord en gestut wordt, of terwijl we de stallen dichtsmijten — voor 't mijngas — kennen we geen kolen uit de grond stampen... En omdat de opzichters...

Hadwig. ... Bang voor d'r premie...

Wied (*ongeduldig z'n bureau bekloppend*). Asjeblief!

Schulz. Omdat de opzichters de hoeveelheid willen halen, en om kolen, kolen, kolen schreeuwen, verwaarloozen we an alle kanten... Da's duidelijk... As 'r geen dwang was om de hoeveelheid te leveren, zouen we meer an onze veiligheid kennen denken... Bij 'n andere loonsregeling...

Wied (*ongeduldig*). Ja, ja, ja! (*Een stilte*). Heb je — nog meer?

Schulz (*aarzelend tot de anderen*). Ja, hebben we nog meer?

Hadwig (*grommend*). ... De zwarte lijst... Daar mot 'n verandering in kommen...

Wied. Zoo. Moet dat? (*Hadwig knikt stug*). Als —

als die beruchte zwarte lijst, die meer in jullie verbeelding dan in werkelijkheid bestaat, zooveel invloed had, zou 'k jou, Hadwig, met je (*glimlacht*) buitengewone reputatie, toch zeker niet hebben aangenomen — logisch? (*Hadwig schokt onwillig de schouders. Een stilte*). Zijn we 'r? Heeft nog een van de anderen...? Wiener? (*Deze ontkent glimlachend-verlegen*). Bartsch?

Bartsch. Ziet u, meneer de directeur, als wij christelijken, die hier in de minderheid zijn, ons bij de beweging hebben aangesloten, dan is dat om drie redenen — in de eerste en voornaamste...

Wied. ...Bartsch, 'n beetje korter...

Bartsch. ...Ja, korter gaat 't niet, gaat 't niet...

Wied. Heb je nog andere klachten dan 'k al gehoord heb?...

Bartsch. ...Ik werk met me vier jongens samen...

Wied (*ongeduldig*). Ja, ja... (*Op z'n horloge kijkend*). 'k Wou nog vóór de middagploeg na benee. Heb je nog de een of andere aanvulling?

Bartsch. ...Ik werk met me vier jongens en we hebben bijvoorbeeld gister niet kennen sproeien... Om acht uur wou me jongste water in z'n kan voor ons halen — d'r was nog geen slok...

Wied. Dat is ons bekend, Bartsch, en dat is in dit geval force majeure, omdat 't bassijn door de plotseling ingevallen vorst is toegevroren...

Bartsch. Dat deugt dan toch niet, as 'k zoo vrij mag wezen... Nog nooit heb 'k in 'n mijn met zooveel stof gewerkt...

Wied. Daar wordt in voorzien... (*Afwerend*). Nee, 'k ben voldoende georiënteerd... Schulz, Wiener, Hadwig en jij Bartsch, 'k geloof niet dat 'k als vijand van de koempels sta aangeschreven. In de jaren dat ik (*eenigszins hakkellend*) — dat ik hier wat te zeggen had, heb 'k 't mogelijke gedaan, om jullie tegemoet te komen — ik krijg — ik krijg zelf m'n instructies — en — en heb me minder dan anderen tegen 'n organisatie, zoolang die binnen de wettelijke perken bleef, gekant... Is dat niet zoo? (*Zij zwijgen zonder*

hem aan te kijken). . . . Toen 'k hier voor tien jaar directeur werd, was 'r niet de helft van de maatregelen toegestaan, was 'r nog geen kolonie met eigen woningen, was — om nog 'n voorbeeld te geven — was de badinrichting in 'n onwaardigen toestand, was, was . . . (*bij het stugge zwijgen der anderen, zoekt hij naar bewijsgronden*) . . . was 't sanitair toezicht ongeloofelijk verouderd, was . . . Is dat niet zoo? (*Alleen Bartsch knikt*). . . . Kort en goed, 'k heb niet alleen in 't belang van de aandeelhouders gewerkt . . . Als 'k jullie dus vandaag 'n goeden, welgemeenden raad mag geven: wacht dan met die actie van loonsverhoging, die Glück Auf niet zonder raadpleging van andere mijnbesturen kan toestaan — wacht met die beweging, die op 'n beter gekozen oogenblik m'n steun zal hebben . . . (*Een stilte*). Nou?

Schulz (*na 'n lang nadenken*). We kunnen niet wachten . . .

Hadwig. . . . En we willen niet wachten!

Wied (*opstaand en op en neer loopend*). Spijt me! Jammer. 'k Heb geen ander advies! De Glück Auf begint pas te rendeerden, heeft 'n ontzettend kapitaal verbruikt, om 'r in behoorlijke exploitatie te brengen . . . 'k Doe 'n beroep op jullie gezond verstand . . . Aandeelhouders, die nooit iets van hun geld hebben genoten, in 't eerste jaar van misschien nog maar tijdelijken bloei, 't mes op de keel te zetten, lijkt — nee is — 'n verkeerde taktiek . . . Met wat geduld . . .

Hadwig. . . . Hebben we lang genoeg gehad, en met de beurs van de aandeelhouders hoeven wij geen meelij te hebben . . .

Wied (*warm loopend*). Dat is 'n toon, Hadwig, en daar wees 'k je al op!, die hier niet veel uitwerking heeft!

Hadwig. Wachten doen we niet langer.

Schulz. Nee. En daarvoor hebben we geen machtiging.

Wied. Spijt me.

Bartsch. Ja, ja, maar de heeren zullen toch wel 'n tegenvoorstel . . . Met, met leeg handen, met héélemaal leeg handen, kennen we niet . . .

Wied. Spijt me. De heeren zijn op 't oogenblik tot géén concessies bereid.

Schulz. Tot heelemaal geen?

Wied (*met stil handgebaar van onmacht*). Nee. (*Een stilte*). ... En dus nog eens: doen jullie geen onberaden stappen in 't begin van den winter... Op m'n woord van eer, 'k zal jullie niet in den steek laten, 'k zal de eerste zijn om de eischen, voor zoover ze billijk zijn, als 't boekjaar afgesloten is, te verdedigen... Dat met de boeten zal 'k persoonlijk onderzoeken, en als opzichter Hankelman, wat 'k niet kan aannemen, te ver is gegaan, zal 'k daar 'n eind aan maken. Ook 't andere van de drukking in de leiding, zal 'k persoonlijk en nog vanmiddag... (*Stopt bij het nerveuze binnenkomen van Baumgarten*).

NEGENDE TOONEEL.

DE VORIGEN, BAUMGARTEN.

Baumgarten (*door plaatsdeur met pels en hoogen hoed, tipt driftig met zijn wandelstok op 't vloerzeil*). ... Dat's ongehoord, ergerlijk, meer dan schandelijk! (*De mannen staan op*). ... Wie zijn de sujetten, de bandieten, de — de — de schavuiten, die Hankelman hebben toegetakeld? (*Opgewonden tot Wied*). Confereer jij — con-fe-reer jij — als ze benee een van de meest betrouwbare beambten vermoorden?

Wied. Zou u zoo beleefd willen zijn, papa, 'n oogenblik te wachten...

Baumgarten (*driftig*). Te wachten? Waarvoor te wachten? Parlementairen op ons directie-bureau zijn onmogelijk, onmogelijk geworden! Jij weet nog niet, dat ze met 'n heele bende, met niet te tellen hoeveel!, Hankelman hebben opgewacht, overvallen, 'm de lamp uit z'n hand hebben geslagen — jij weet nog niet...

Wied. ... 'k Weet 't, papa.

Baumgarten (*gebluft*). Weet jij dat? Weet jij dat — en — en — en confereer je toch?

Wied. Papa!

Schulz. We hebben meneer den directeur al duidelijk gemaakt, dat de organisatie...

Baumgarten (*driftig*). Organisatie, organisatie!... (Tot George). ...Dus jij wist 't?

Wied. Ja. papa. (*Een stilte*). ...Schulz en Hadwig en Bartsch, meer heb 'k jullie niet te zeggen. 'k Vertrouw 'r alleen nog op, dat jullie — geen domheden zult doen! (*Een stilte. De mannen fluisteren samen*). En dat jullie je in ieder geval aan de wettelijke termijn zult houden...

Schulz. We zullen zien, meneer de directeur. (*Zij gaan naar de deur*).

Baumgarten (*ingehouden*). George, ik sta 'r op, dat 'r 'n voorbeeld gesteld wordt, 'n rigoureuus voorbeeld! (*Tot de mannen*). Als we voor vanavond, acht uur, niet te hooren krijgen, wie Hankelman mishandeld hebben, kan de heele ploeg, die benee aan 't werk was, 'n week vieren! We laten ons dat niet welgevallen!

Hadwig. En wij ons geen week vieren! Vieren doen we meer als ons lief is!

Schulz. Dus — 'r wordt niet verder onderhandeld? (*Een stilte*). Dus — bij dezen gespannen toestand, worden de georganiseerden voor de niet-georganiseerden aansprakelijk gesteld? (*Een stilte. Wied die achter 't schrijfbureau is gaan zitten, steekt met ingehouden drift een sigaret op*). 't Is goed. Dan weten we waar we ons aan te houden hebben... (*Zwijgend met de anderen af. Op de plaats voor de vensters, ziet men hen nog praten. Zoo als de deur dicht is, stuift Baumgarten op*).

Baumgarten (*tot Anne*). 'n Moment, juffrouw! (*Anne af*). ...George...

TIENDE TOONEEL.

BAUMGARTEN, WIED.

Wied (*even driftig*). Papa: vóór u verder 'n woord zegt: ik neem m'n ontslag! En onmiddellijk (*Slaat driftig*

met de hand op het blad van de schrijftafel! Als ik hier directeur ben...

Baumgarten (*hem nerveus in de rede vallend*). ... Olala! Olala! Doe me 't genoeg, en begin geen malligheden! Directeur! Directeur! Organisatie! 't Regent hier groote woorden! En alles loopt in 't honderd! Alles!... (*De mannen gaan heen*).

Wied (*pogend aan 't woord te komen*). ... Papa...

Baumgarten. Olala! Olala! Al wat je zoogenaamd wil gaan verwijten, is 'r naast, is ongepast — ongepast zeg 'k! Telkens en telkens weer, moet 'k je op 'n gebrek aan, aan, aan inzicht en takt en begrip van de situatie opmerkzaam maken! Ik — wij geven je opdracht, omdat we zelf niet te kiezen en niet te deelen hebben, omdat we door 't syndicaat gedwongen worden de productie met vijf en twintig procent te verminderen, de onderhandelingen kort en bondig af te breken, en terwijl 'k m'n trein verzuim, om me nog even te orienteeren of je van 't schandelijk incident partij heb getrokken, of je, zooals ieder gelastigde 't in jouw plaats zou hebben gedaan, geweigerd had, eenvoudig en radikaal geweigerd, om ze te ontvangen, stoor 'k je niet alleen in 'n zoetsappige conferentie met de (*spottend*) organisatie, maar sla 'k nog 'n mal figuur!

Wied. Dat malle figuur, papa, zal u geen tweeden keer slaan. Ik leg m'n betrekking, zonder 'r verdere woorden over vuil te maken, kalmweg neer.

Baumgarten (*trekt verveeld de schouders op, zit in een der fauteuils bij de tafel*). Olala! Bêtises!

Wied. Dat 'k geen takt, geen inzicht en geen begrip van de situatie heb, weet 'k sinds de laatste jaren, meer dan genoeg... Zooveel takt, als ù in 't bijzijn van ondergeschikten toont, zal 'k wel nooit leeren, en zooveel inzicht, om 'n duizend huishoudens met 'n week loon te straffen, voor de misselijke daad van 'n paar onbekenden, nog minder!

Baumgarten. Met je permissie...

Wied (*driftig*). Mijn permissie? Mijn permissie! Paskwil! Is mijn permissie voor iets noodig? Heeft u

me niet gedresseerd op alles ja en amen te zeggen? Ben 'k iets anders dan uw gesalarieerde secretaris?

Baumgarten (weer in z'n oude, glimlachende doen). Olala! Dat is sterk! Dat is enorm! Dat is fameus!

Wied. Ja, 't is fameus hoe je als strooman je karakter kan verliezen!

Baumgarten. Nou zou 'k wel 'ns willen weten, wat 'r vandaag met jou aan 't handje is? Parole d'honneur, je werkt op m'n lachspieren — de eenige spieren, die 'k nog heb, hahaha!... Je vergeet, beste jongen, en als 'k dat oprakel, is 't geen onkieschheid van mijn kant — je ben zelf de aanleidende oorzaak! — dat toen 'k, na maanden en maanden aandringen van Sylvie...

Wied (dof). Ja, ja...

Baumgarten... M'n toestemming gaf in 'n huwelijk, waarin geen ander... (bij interruptie-gebaar)... nee, nee, geen ander zou hebben toegestemd, je letterlijk niet wist hoe je je dankbaarheid zou toonen! Je wou carrière maken: je heb carrière gemaakt! Van opzichter, die blij was z'n premie te halen, was je in 'n vloek en 'n zucht aan 't hoofd van 't bedrijf!

Wied (in dezelfde houding). Ja, ja...

Baumgarten. Zou je 'r toen aan gedacht hebben, zoo'n zonderlingen toon aan te slaan, als je je daarstraks permiteerde?

Wied (moeilijk). Dat 's alles goed en wel, papa, maar...

Baumgarten... Met je permissie — o nee! met je permissie mag niet meer in de discussie worden gebracht, hahaha! Excuseer, excuseer! ... Nee, nee, nee! Wees eerlijk, en zeg, of 'k ooit, óóit, de minste toespelling op dat van vroeger gemaakt heb? Toen 'k, zonder reserve ja zei, dee 'k dat, omdat 'k juist je karakter — 't karakter, dat je met zoo'n fameus gebaar daarnet overboord smee, hahaha! — apprecieerde, omdat 'k meende, dat je de man, onze man, den man, dien we nodig hadden, zou zijn! Had jij voor zooveel jaar kunnen droomen hier de lakens uit te deelen? Nee, niewaar? Maar je kan toch niet verlangen — daarvoor

heb je 'n te helderen kop, niewaar? — dat ik, dat wij, die 'r met ons kapitaal inzitten, de teugels uit handen zullen geven! Directeur, goed! M'n schoonzoon, uitstekend! Dictator, ho-ho! Jij jouw wil — ik, wij — de onze! En dat kan. En zoo huiselijk mogelijk... Dat kan zonder bisbilles, zonder geweldenarijtjes, zonder ongemotiveerde protesten en zonder ongezellig verjaarsgezicht! Jij, de bewindvoerder, de talentvolle, voortreffelijke bewindvoerder — en dat zonder complimentjes! — wij, de rem, als 't noodig is — en daarstraks in de vergadering van commissarissen — en in die (*spottend*) met de organisatie, was 't noodig! De positie van strooman, die je me verweet, komt door je zucht, je eigen zucht, hoe zal 'k 't definieeren?, om de eigenaars van 't schip, die met jou mee-passagieren als 'n soort overbodige ballast te beschouwen... (*geklop*)... Binnen! (*Anne komt door linkerdeur zegt: „pardon”, legt 'n paar telegrammen voor Wied op het schrijfbureau, gaat weer heen*). ... Ga je gang. Zaken gaan voor. (*Wied scheurt ze open, haalt de schouders op*) ... Niets?

Wied (*spottend*). Felicitaties!

Baumgarten. Doet me genoeg, dat je me 'r aan herinnert. (*Staat op, klopt hem op de schouders*). Vandaag is 't allermintst de dag om kwestietjes — met of zonder oorzaak — met mekaar te hebben! (*Hartelijk*). ... Als 'k me daar in presentie van die menschen, wat meer heb laten gaan dan misschien correct was, dan gebeurde dat in 'n toch waarachtig-verklaarbare opwindung! Bont en blauw hebben ze 'm geslagen! Twee tanden is-ie kwijt, al zijn 't dan niet z'n verstandskiezen, hahaha! (*Hem de hand toestekend*). Boudeer je?

Wied (*moeilijk*). Nee, papa.

Baumgarten. Dat lijkt 'r anders wel wat op. (*Spottend*). Per wanneer wil je je ontslag, strooman? Met of zonder in-acht-neming van de wettelijke termijn, hahaha?

Wied (*lusteloos de schouders ophalend*). 'k Maak 'r geen gekheid over, papa — 'k zal 'r over denken...

Baumgarten. Goed. Denk 'r over, George. Denk

'r 'n jaar of twintig over. Als 'k 't dan nog beleef, hoop 'k je namens commissarissen 'n „bewijs van goed gedrag" en 'n gratificatie te geven! (*Een stilte*). Hoe — hoe hebben ze je mededeeling over 't „non possumus" geaccepteerd?

Wied. Dat heeft u zelf nog kunnen hooren.

Baumgarten. Als 't syndikaat geen vermindering van de productie had voorgeschreven, zou 'k nog in principe tegen alle loonsverhooging zijn. Je weet, zoo goed als ik, dat de voorraad in verhouding tot dezelfde maanden van 't vorig jaar gewoon enorm is. 'k Vraag jou wat 't voor 'n zonderlinge politiek zou zijn, om de prijzen van de kolen te gaan verlagen! We zouden toch gedwongen zijn geweest de ploegen te verminderen, of ze om den dag te laten vieren! Zoo geslepen als de aanvoerders zijn, zoo weinig begrip hebben ze 'r van, dat ze ons in de kaart spelen! (*Knoopt zijn pels toe*). Nou, strooman, blijf je zoo opmerkelijk gehumeurd? Enfin, dat zakt wel weer. Adieu, jongen!... (*Bij de deur*). Je heb 'r toch zeker geen bezwaar tegen, dat 'k vanmiddag mee van de haas en van de surprise kom eten? Olala, hoe kan men zoo lang over 'n bagatel, met 'n gezicht of men over 't hiernamaals murmureert, zitten tobben! Adieu. (*Zich omkeerend*). Apropos, George, 'k geloof dat Sylvie zoo'n heel klein tikje op 't aardig kornuitje, dat daarnet als 'n voorjaarsvlindertje door 't bureau vladderde, jaloersch is...

Wied. Nonsens, papa.

Baumgarten. Nana, nonsens, nonsens! Je keus had slechter kunnen zijn, meneer de strooman, hahaha!... Hier opgeduikeld?

Wied (*ongeduldig*). Ja, papa.

Baumgarten. Aha! Hou me aanbevolen, als je weer zoo iets ontdekt! En als 'r papa meer van zulke dochters heeft... Olala, la jeunesse!...

ELFDE TOONEEL.

DE VORIGEN, MATHIEU.

Mathieu (*door linkerdeur in mijnkostuum, met hooge laarzen, stok en lamp*). Morgen, morgen, meneer de directeur! Morgen, morgen, Baumgarten Senior! Herkennen jullie me niet? Mathieu! Baumgarten Junior!

Wied. Je kan dat maskeradepak wel weer uittrekken, **Mathieu**: 'k heb Sylvie de besliste boodschap meegegeven, dat 'r vandaag niemand, nee niemand...

Mathieu (*is op Anne's stoel tegenover Wied geklommen, zit op de leuning, lacht*). ... Juist, niemand! Maar, omdat 'k, zwagertje, zooveel gevoel van gemotiveerde eigenwaarde en self-respect — (*Baumgarten bedoelend*) lach zoo niet, ouwe generatie, denk aan je zwaar-belaste arteriën! — bezit, ben 'k zoo vrij mezelf tot de iemanden en niet tot de niemanden te rekenen...

Wied (*lachend*). Dat 's heel aardig gevonden, **Mathieu**, en 't pleit voor je begaafdheid als aanstaand meester in de rechten, maar 't kan niet...

Mathieu. Papa, je arteriën! (*Tot Wied*). Excellentie, j'y suis, j'y reste! 'k Heb Sylvie met François en Meister met de brik laten terugkarren, en terwille van de wetenschap, ben 'k in deze elegante zevenmijls-laarzen gestapt, waarin m'n voeten zich zoo onthuis als 'n visch op 't droge, voelen, om benee materiaal voor 'n studie over den mensch, z'n instincten, z'n aanpassingsvermogen, vergelijk Darwin, en dat alles volgens de strengste regelen der Dialektik, vergelijk Immanuel, Immanuel Kant!, te verzamelen! (*Springt van stoel af, steekt zich een der bloemen uit de vaas in 'n knoopsgat*). Ziezoo! Geef me wat sigaretten mee, Baumgarten Senior!

Baumgarten. Denk 'r niet aan, hahaha!

Mathieu (*hem nabootsend*). Olala! Olala! Dan je horloge!

Baumgarten. M'n horloge?... Waarvoor, malle jongen?

Mathieu. Omdat 't mijne — schrik niet! — ergens bij iemand, die 't goddelijk gebod van 't niet begeeren van je naaste's huis, je naaste's os, je naaste's ezel, je naaste's remontoir en je naaste's horlogeketting niet respecteert, sinds twee maanden tikt! En 'k wou in de „ingewanden” van de met jou en u en mezelf — ja eigenlijk waartoe?, om met den onbetaalbaren Stein te spreken! — als 'n bromtol zoo ijverig ronddraaiende aarde, liever 'n oogje op m'n kostbaren tijd houden... Je krijgt je knol eerlijk terug, Baumgarten Senior! Je vliegt 'r niet in! 'k Laat m'n kleeren, m'n jas, m'n hoed, m'n bottines en m'n portefeuille met billets-doux en vier aandeelen in je meest-soliede bank-van-leening, in de badkamer van de opzichters als pand achter!

Baumgarten. (*lachend 't horloge gevend*). ... Daar! Maar doe me 't plezier, rakker, en breng 't me niet vernield terug! Hoe minder je de uren en de kwartieren laat slaan, hoe aangenamer 't me zal zijn! En blijf niet te lang benejen — en baker je warm in, als je in de lift stapt — en wees in Godsnaam voorzichtig! Speel 'r nou niet mee, jongen!

Mathieu (*'t horloge, dat twaalf slaat, beluisterend*). 'k Wou 'r me enkel van overtuigen, of ze 't nog doet. Jammer. Als je je plichten als vader beter was nagekomen, ouwe heer, en niet zoo afgrijselijk, minderwaardig en maniakaal aan de materie hechtte, zou je me zoo'n instrument, dat oppervlakkig getaxeerd, in tijden van levens-misère en maatschappelijken tegenslag, minimum (*Weegt het horloge op z'n hand*). — minimum twee honderd Mark moet inbrengen, al voor jaren gedoteerd hebben!

Baumgarten (*lachend*). Ja, ja! Daar zullen we nog liever wat mee wachten! Met wie ga je?

Mathieu. Met dien beroemden meneer Kerkhoven, en Stein zal ons misschien bij de „Mathilde” opwachten! Au revoir!

Wied (*weer bezig met de brieven*). Mathieu, wees nu verstandig — 'r gebeurt niets van! Papa weet dat

't vandaag niet wenschelijk is, en daarenboven hebben de beambten instructies...

Mathieu. Au revoir, Excellentie! J'y suis, j'y reste!

Wied. Mathieu...

Mathieu. Nog met geen wapengeweld hou je me terug! Krabbelt één Baumgarten achteruit, ouwe generatie, als-ie iets wil? Eer sneef 'k!

Wied. Toe papa, zeg u 'm asjeblief...

Baumgarten. Hahaha, heb ik wat over 'm te zeggen?

Mathieu. Juist! Niemendal! Au revoir! (*Slaat de deur achter zich dicht, groet nog spottend door de vensters van de plaats*).

TWAALFDE TOONEEL.

WIED, BAUMGARTEN.

Wied (*bij Baumgarten's gelach*). ... Ja, 't is allemaal buitengewoon-geestig, papa — (*Spottend*). En m'n „gezag” geef 'k 'r met genoeg bij cadeau, maar van 't begriip 'k niet dat! Over de aanranding van Hankelman komt u met 'n misbaar binnen, of 'r 'n doodslag begaan is, en als 'k zoo voorzichtig ben bezoeken te verbieden...

Baumgarten. Olala! Maak 'r geen tweede kabinetskwestie van! Moet 'k m'n eenigen jongen, die jou en mij met z'n esprit, z'n onbetaalbare invallen — hoe-ie daar boven op dien stoel zat te oreeren, hahaha! — moet 'k dien bengel, die nooit verandert, nee nooit! — als 'n kind behandelen? 'k Weet dat 'k onder de plak zit, hahaha! 'k Weet dat 'k 'm niets weigeren kan! Maar als jouw Lutti zijn jaren heeft, laat je je net zoo, en met net zoo'n plezier, regeeren!... Adieu. Mocht 'r nog iets voorvallen, schel me dan op. En anders tot vanmiddag... (*Tot Anne, die aarzelend binnenkomt*). Juffrouw... juffrouw...

DE RTIENDE TOONEEL.

DE VORIGEN, ANNE.

Anne (*hem helpend*). ... Menzel, meneer ...

Baumgarten. Juffrouw Menzel, heeft u zusters?

Anne (*lachend*). Nee, meneer.

Baumgarten. Dat is dan 'n vergissing van de natuur! De natuur, of liever uw papa had 'r voor moeten zorgen, dat 'r 'n duplicaat met dezelfde ondeugende oogen ...

Anne (*glimlachend*). ... Daar heeft papa geen schuld aan gehad.

Baumgarten. Dan uw mama! Hahaha!

Anne. Nee, geen van twee. Papa is in de tweede laag gebleven, toen ik twee jaar oud was ...

Baumgarten. Hier?

Anne. Hier.

Baumgarten. Olala! Wanneer?

Anne. Voor twintig jaar.

Baumgarten. Voor twintig jaar? Nee, dat was voor mijn tijd. Nee, toen was 'k zeker nog niet bij de Glück Auf geïnteresseerd. Nee, ik heb m'n eerste aandeelen gekocht in — wanneer was dat ook weer, George? ...

Wied. Papa, hoe kan u mij dat vragen?

Baumgarten. ... 't Was in, in — enfin, 't doet 'r niet toe: in ieder geval ik was toen nog niet in 't bestuur ... Zoo, zoo. Hier in de tweede laag? ... Ingenieur?

Anne. Ingenieur.

Baumgarten. Zoo, Menzel? Nee, nooit van gehoord. Wel, dat is heel, heel treurig. Accident? (*Zij knikt glimlachend*). ... Enfin, enfin, u schijnt 't niet meer zoo zwaar op te nemen?

Anne (*glimlachend*). Nee. Als 'k 'm gekend had, niewaar?

Baumgarten (*in gezelschapstoon*). Ja, ja, dan zou

't wat anders zijn. Daar valt niets tegen in te brengen. Ik heb m'n moeder ook verloren, toen 'k zoo'n knaapje was, en tenslotte word je zoo door 't leven meegenomen, dat je 'r niet meer aan denkt — is dat niet zoo? — om 'ns zoo'n oud verwaarloosd graf te bezoeken...

Anne (*achter de schrijfmachine*). Ja. Maar al zou 'k dat willen... (*haalt de schouders op*)... 'r is 'r geen.

Baumgarten. Olala! Niet meer gevonden?

Anne (*tikkend*). Nee, meneer.

Baumgarten. Ach! Wel, wel! (*tot George, die aan 't werk is*). Ja, dat is merkwaardig hoeveel — hoeveel... Enfin, brisons là-dessus! Over 'n halve eeuw zijn we allemaal... Haha, la vie!... (*Kijkt op de kantoor klok, na vergeefs naar z'n horloge getast te hebben*). ... Sapristi, kwart over!... Adieu! Adieu! (*Bij de deur*). George, zou je vanmiddag ongeveer kunnen opgeven, over hoeveel leeg spoorwaggonen we beschikken?... Wil je?... Merci! Adieu! (*Slaat de kraag van z'n pels op*). Olala, wat tocht dat hier! (*Af*).

VEERTIENDE TOONEEL.

WIED, ANNE.

Anne. (*na een stilte van wederzijdsch werken*). ... Wil 'k liever hiernaast?

Wied. (*schudt glimlachend 't hoofd. Voor 't venster begint Heil de plaats te bezemen. Kantoor klerk brengt brief binnen. Wied valt ongeduldig uit*). ... Zou je me asjeblief — asjeblief! — niet meer willen storen!

Kantoor klerk... De chef zei...

Wied. Raakt me niet! Doe alsof 'k 'r niet ben! (*Bediende af*). ... Anne...

Anne. Ja, meneer?

Wied. Versta je niet! Wat is de — de afspraak?

Anne. De afspraak is (*kijkt naar de deur en naar Heil*). — George, dat we... Maar niet hier...

Wied. ... Niet hier!... Vergeet je dat 'k vandaag... (*zij legt 'n vinger op den mond. Hij ziet Heil, die zich*

dicht bij 't raam te doen maakt. *Driftig beklopt hij de ruit*). Wel wat duivel! Ruk uit! (*Heil af*). Vergeet je dat 'k vandaag op iets meer recht dan op 'n paar bloemen heb?

Anne (*steekt hem de hand over het schrijfbureau toe*). Dat vergeet 'k niet, George — 'k ben veel te blij dat je niet op Zondag jarig ben, dat 'k juist vandaag over je mag zitten... (*Hij kust haar hand*). ...Nee, toe George! ...Niet hier!

Wied. Niet hier? Waar dan?

Anne. Waar je wil en zooveel, zooveel als je wil, en zoo dikwijls als je wil, maar niet hier...

Wied (*met hartstocht*). Hier zijn we toch begonnen, hier hebben we mekaar voor 't eerst... (*Zij tracht haar hand los te worstelen*). ...Nee, 'k hou 'r. 'k Hou je vijf kleine vingers tot in alle eeuwigheid!

Anne. Au! Je doet me pijn!

Wied (*hartstochtelijk*). Dat doe je mij ieder uur, iedere minuut, iedere seconde, dat 'k je niet zie! Waarom ben je 'r gisteravond niet geweest?

Anne. 'k Kon niet. Alles zat tegen. Toe, toe, laat 'r nou los...

Wied. Nee. Niet voor 'k je lippen gevoeld heb...

Anne. Die voel je, straks, of vanavond, of van nacht... George, 'k hoor ze hiernaast loopen... Je weet toch...

Wied. ...Kan me niet schelen!

Anne. Als 'r iemand binnenkomt...

Wied. ...Kan me niet schelen! 'k Ben jarig, en 'k wil niet in zoo'n hel als gister, toen 'k den heelen dag de vervloekte komedie heb moeten spelen, leven! Wil je niet?

Anne (*angstig*). Nee, nou niet.

Wied (*haar hand los latend, geprikkeld*). Goed. Dank je. (*Neemt driftig 'n brief op*).

Anne. Ben je boos?

Wied. Nee. (*Leest*).

Anne. Je heb me toch zelf gezegd...

Wied. Ja, ja, 't is in orde. Dank je. (*Leest. Een*

stille. *Zij begint te tikken*). Schei uit met dat getik!

Anne (*met beweging van op te willen staan*). Zal 'k...

Wied. Nee, nee. (*Opstaand*). 'k Ga al. Mocht 'r iets komen, dan zeg je — dan ben 'k 'r niet... (*Neemt jas en hoed van den standaard*). ...Heb je dat van de „IJzersmelterij”?

Anne. Dat heb 'k.

Wied. En dat van de „Lokaal-spoorweg”? (*Zij knikt*). Maak dan dat alles klaar is, als 'k weer terug ben. (*Zij knikt*). Ik zal wel teekenen. Je hoeft niet te wachten. Adieu...

Anne (*hem naroevend als hij bij de deur is*). George! George!

Wied. Is je 't een of ander niet duidelijk?

Anne (*een papier van de tafel nemend en op hem toe gaand*). Nee, dat hier heb je zoo vreeselijk onduidelijk geschreven — 'k bedoel... (*Slaat de armen om z'n hals*). ...Hoe kun je nu zoo van me weg gaan? (*Kust hem*). Kan 'k je nog sterker toonen, dat 'k enkel jou heb!

Wied. Je wou toch niet...

Anne. 'k Wil alles, alles...

Wied. Gisteravond heb 'k meer dan 'n uur loopen schildwachten, en vanmorgen, toen 'k naar de mijn reed dacht 'k 'r alleen aan van jouw lippen 't eenig geschenk te ontvangen, dat me nog op de heele wereld interesseert...

Anne (*zijn hoofd in haar handen nemend en hem op den mond kussend*). ...Dat heb je dan nou toch, George, eenmaal, tweemaal, driemaal — maar 'k had 't zooveel prettiger gevonden, als 'k niet telkens hoefde om te kijken...

Wied. ...We kijken niet meer om.

Anne (*lachend*). Ik doe 't al niet meer.

Wied. We kijken enkel mekaar in de oogen — de rest telt niet mee.

Anne. Voor mij zeker niet. (*Kust hem*). Heb je nou nog te vragen van de „IJzersmelterij” en van de „Lokaal-spoorweg”? (*Kust hem*).

VIJFTIENDE TOONEEL.

DE VORIGEN, HEIL.

Wied (*driftig tot Heil, die met een emmer met kolen door linkerdeur binnen komt*). Wat duivel, kan jij niet kloppen?

Heil (*stug*). Hè-'k gedaan.

Wied (*terwijl Anne zich weer achter de schrijfmachine zet*). Dan doe je 't voortaan wat harder, en dan wacht je tot 'r „binnen” geroepen wordt!

Heil (*grommend*). Hè-'k op gewacht. (*Vult de kachel*).

Wied. Genoeg! Genoeg!

Heil (*bij scheppend*). Zonder kolen — zonder kolen — gaat 't niet. As je 'm geen kolen voert, brandt-ie niet... (*Smijt nijdig de klep van de kachel dicht. Af*).

ZESTIENDE TOONEEL.

WIED, ANNE.

Anne (*voor zich heen starend*). Ach, ach...

Wied (*eveneens in gedachten*). In Godsnaam!

Anne. Als-ie 't gezien heeft...

Wied. Dat heeft-ie... In Godsnaam!... Ben jij 'r bang voor?

Anne. Ik, nee...

Wied. Ik ook niet... (*'t Van zich afschuddend*). Glück auf! Glück auf!... (*Naar de deur*). Wat 'r van komt, dragen we samen!

Anne. Of anders — ik alleen.

Wied. Nee. Samen. Samen. Glück auf! (*Af door plaatsdeur. Buiten, voor 't raam, kijkt hij eerst naar links en rechts, en werpt haar 'n kushand toe. Zij zit even in gedachten, begint te tikken*).

Einde van het eerste bedrijf.

TWEEDE BEDRIJF.

(Woonkamer van 'n huis van de arbeiderskolonie van de mijn Glück Auf, twee plan diep. Van het einde van het eerste plan tot het einde van het tweede plan, is de glooiing van het dak zichtbaar. Tegen den achterwand, links, een nieuw fornuis met pijp door 't dak. Daar boven een droogrek met 'n zestal armen, waaraan linnengoed hangt. Midden in den achterwand een klein venster met hagelwitte hanggordijnen. Tweede plan, rechts, een deur waarachter trap omhoog. Daarnaast, aan de zijde van het eerste plan, een rek met porceleine potten voor kruidenierswaren. Daarnaast, op het eerste plan rechts een bank tegen den wand, een blankhouten tafel en wat matten stoelen. Op het eerste plan links een glazen kast met serviezen en pullen. Daarnaast de deur naar de slaapkamer. Ter hoogte van 't raam een crucifix en eenige oleographieën met bijbelsche voorstellingen. Boven de bank socialistische spreuken en de portretten van Marx, Lassalle, Engels. Er naast een groote, houten tabakspijp. Aan de zoldering, bij het raam twee hammen in witte zakken. Als vloerkleed een gonjelap. Onder de tafel een poppenwagen. Onder het rek met de potten een harmonica. Bij het fornuis blokken hout. Felle zon door 't venster).

EERSTE TOONEEL.

MOEDER SCHULZ, DE VROEDVROUW.

Vroedvrouw. Nou, moeder Schulz, dat zel me 'n stelletje worden! (*Sluit de linkerdeur, waardoor ze zijn binnengekomen*). Want al lijkt de een nog wat zwakkies — komt terecht — en ze is zat sterk, om 'r twee de borst te geven...

Moeder Schulz. Nou, nou, zeg dat niet zoo stellig — twee — twee jonges... Wie had 'r an 'n tweeling gedacht...

Vroedvrouw (*zit op 'n matten stoel, grijpt twee mans-kaplaarzen van onder de tafel, trekt die aan*). ... Wie? ... Ik. Zee 'k niet dadelijk, toe je zoon me kwam halen: Schulz, daar zel je plezier an beleven...?

Moeder Schulz. Ja. Ja. Maar plezier, plezier! Reken is an: twee en vier maakt ineene 'n half dozijn... Nou gane ze al tekeer, da-je je hart vasthoudt... (*Lachend op de achterdeur toeschietend, bij 't geblaas op 'n trompetje, 't geroffel op 'n trom en 't schelle lawaai van 'n fluit*). ... Zellen jullie wat koescht zijn, kinderen!... Mot je je twee broertjes wakker maken!... Zel je de deur dichthouden?...

Vroedvrouw. Hèhèhè!... D'r twee broertjes wakker maken! Hoe kom-ie d'r op, moeder Schulz!... Jessus, jessus, 'k krijg ze niemeer an! (*Wringt den schoen*). ... En — en — (*blazend en trekkend*) ... 'k ben d'r toch mee hier gekomen!

Moeder Schulz (*lachend*). Daar zel je ook niet makkelijk 'n horrelepiep in dansen, vroedvrouw!

Vroedvrouw (*moeilijk*). Dansen... Dansen... Wel, jessus-mirande, hoe ken dat nou! As daar de duvel met — met z'n dikke pens niet in steekt... (*De schoen schiet aan*). ... Eindelijk, jandorie!... Da's 'n merakel!... Bennen ze nou zoo gekrompen, of bennen me voeten uitgezet! (*Neemt den tweeden schoen*).

Moeder Schulz. Is d'r zooveel modder bij de weg, da-je je man's laarzen an heb getrokken? 'k Dacht dat alles vast was gevoren!

Vroedvrouw. Dat zie je an me enkels... Tot hier ben 'k d'r door gebaggerd! (*Opnieuw trekkend*). ... Jessus-mirande! En anders vlieg je d'r in, of ze, of ze geolied bennen...

Moeder Schulz. Glaasie bier?

Vroedvrouw. Nee, laa 'k néé zeggen. 'k Heb al bij Grober en bij — verroest! — en bij Wirtz — jessus, en dat met me eksteroogen! — 'n flesschie geproefd! (*De schoen schiet aan*). ... Hèèèè! Daar mot 'k effen lucht bij happen... 'k Haal nog net zoo lief 'n drieling, hèhèhè!, as da'k me op die manier met mijn buik de

sappel maak!... As ze, jandorie, in de kolonie eerst straten hadden angelegd, voor ze paleizen voor ons bouwden, wat moeder Schulz?, zou 'k me eigen schoenen an hebben kennen houen, om uit verlossen te gaan. Nou, voor de papieren zorg ik. En Schulz zel me d'r 'n plezier mee doen, as-ie me niet te lang op de centen laat wachten...

Moeder Schulz. Neem nou 'n glaasie!

Vroedvrouw. Zal 'k?... Nee, la-me me positieve houen... Barlsen het me gewaarschouwd dat z'n bruid ieder oogenblik nommero vijf mot krijgen...

Moeder Schulz. Z'n bruid... Foei, foei!

Vroedvrouw. Wat is d'r foei?... Foei is as d'r geen kinderen kommen as bij Wendel, die in de laatste drie jaar vier bruije gehad het, en me geen droge boterham laat verdienen, hahaha!

Moeder Schulz. In mijn tijd ha-je geen onechte kinderen...

Vroedvrouw. Kles! Kles! In wat voor tijd is dat geweest?... Jessus, was Adam op 't Stad-huis?... Van de honderd-zeven-en-dertig, die 'k 'r in de veertien maanden da-we hier wonen, na boven gehaald heb — 'k zeg na boven, omdat 't net as bij de kolen gaat — van 't donker in 't licht, hèhèhè! — waren d'r minstes de helft met een toe zonder vader — en ze zaggen d'r niks minder om uit... Onecht! Onecht! An 'n daalder ken 'k 't onderscheid zien — an 'n kind, hèhèhè... Van me eigen acht bennen d'r vier van Fritz, die onder 'n rotte afbouw in de „Grete" gebleven is, vóór we 'n boterbriefje geleend hadden, en de andere vier — as 'k de dooie niet meetel — van Gompel, die 't met geweld zwart op wit wou! Nou: eten doen ze alle acht en me onechte oudste jongens trekken al net zoo hard met Gompel mee in 't gat, as me echte 't later zellen doen...

TWEEDE TOONEEL.

DE VORIGEN, SPIESS.

Spiess (*lichtschuwe, bleeke kerel met kortgeknipt haar en baardstoppels, in rechterdeur-opening*). Krijg 'k koffie vandaag, of krijg 'k 'r geen?

Moeder Schulz. Ja, ja, Spiess. De vroedvrouw was bij me dochter. 'k Kom daalijk!

Spiess. 'k Wacht anders 'n half uur...

Moeder Schulz. Je staat toch nooit zoo vroeg op...

Spiess (*grommend*). Ken 'k slapen met dat gedonder van die kinderen op de gang?

Moeder Schulz. As de anderen 't kennen...

Spiess. De anderen gaan mijn niet an. Geef me koffie...

Moeder Schulz. Neem ze dan, Spiess, as je zoo weinig geduld het. Ze staat op de kachel, en voor de kommen weet je de weg.

Spiess. Ik neem niks. Nemen is niet me gewoonte. (Af).

DERDE TOONEEL.

MOEDER SCHULZ, DE VROEDVROUW.

Vroedvrouw. Wie was dat?

Moeder Schulz. Een van me vijf.

Vroedvrouw. Vijf? Ken je vijf kostgangers bergen? Waar stop je ze dan?

Moeder Schulz. Waar 'k ze stop? 'k Hè-d'r van 't voorjaar, toe 'k hier bij me zoon sliep, wel acht gehad. En alles op tijd. Met niks te laat. En nooit 'n klacht. Maar met die Spiess hè-'k last — en dat leit niet an mijn — z'n kammeraden willen 'm niet in d'r kamer — ofschoon d'r bij vier bedden nog wel 'n vijfde ken — en dat zit 'm daarin (*fluisterend*) omdat-ie pas,

pas vijf jaar gezeten het... En nog onder politie-toezicht...

Vroedvrouw (*fluisterend*). Moord?

Moeder Schulz (*fluisterend*). Moord en nog wat... De wachtmeester kwam 't vertellen, toe de anderen opstonden... Zoo hebben ze 't allemaal door de deur heen gehoord... En nou lusten ze 'm niet...

Vroedvrouw. Kè-je ze niet kwalijk nemen... D'r komt me hier wat...

Moeder Schulz. Kwalijk nemen? Waarom zel je 'n mensch nog is straffen, as-ie al is gestraft is geworden? Ik zee tegen 'm, toe 'k voor acht dagen — 'k hè-'m pas — z'n verhuisbillet most inleveren: „Spiess, ik weet van niks, ik hè niks gehoord, je mot maar doen, of 'k 'n stuk familie van je ben,” maar daar zee-ie geen boe en geen ba op... Zoo waarachtig as 'k hier voor je sta: zooveel as-ie daar bij de deur gesproken het, hè-'k 'm nog nooit hooren spreken. Op de zolder, waar-ie in z'n eentje leit — bij mijn in bed ken 'k 'm toch niet nemen...

Vroedvrouw (*lachend*). Moeder Schulz! Moeder Schulz!

Moeder Schulz... Ja, lach maar! 'k Hè-me tijd gehad!... Op de zolder hè-'k naast z'n ledekant me Bijbelsche Geschiedenis geleid, en bij sommige spreuken, die 'n ander mensch hier van binnen bewaart, hè-'k haarspelden gestoken, maar d'r uitgevallen zijn ze nog niet... Spijtig, niet?

Vroedvrouw (*spottend*). Nou! Die zellen d'r bij je zoon ook niet uitvallen...

Moeder Schulz. Da's jammer genoeg. Ik ben 'm voorgegaan. As 't an mijn lee, hing daar wat anders (*de wandversiering boven de bank bedoelend*) as — as 't portret van die vent met z'n baard...

Vroedvrouw. 'n Vent met 'n baard! Marx!... Marx! Hèhèhè! Kè-je bij mijn thuis net zoo eender vinden! En Lesalle ook! En Engels ook!...

Moeder Schulz. Ieder z'n meug, vroedvrouw!

Vroedvrouw. Ieder z'n meug! Wat kè-je nou

beter lezen as (*zich omkeerend naar een der spreuken*) — as zoo'n: „Nicht bettlen, nicht bitten, nur mutig gestritten. Nie kämpft es sich schlecht für Freiheit und Recht"..."

Moeder Schulz... Wa-je daar beter voor lezen ken! (*Nijdigjes*). Hoor is, vroedvrouw! Nee, laa'k me mond houden. ... Mijn is 't 'n doorn in me oog, mijn ... (*tot Rudolf, die op den stoel bij 't fornuis is gaan zitten*) ... Jongen, la-je me schrikken! Is me dat as 'n geest binnenkomen! Was je bij je moeder?... (*Hij knikt*). Bè-je niet in je sas? (*Hij zwijgt*). Kind, speel toch niet altijd stommetje! Ga je 'r vandoor, vroedvrouw? Wi-je niks drinken?

Vroedvrouw. Nee, laa'k niet te veel hooi op me vork nemen... De groeten — en as ze op wil staan, mag ze 't, hoor!

Moeder Schulz. Na tweeé dagen?

Vroedvrouw. Makkelijk! Ik ben bij me laatste meissie wel heelemaal op gebleven! En as 't nog is mot, maar op Gompel z'n jaren, wat...? (*Moeder Schulz wijst naar Rudolf*). O!... Nou gedag dan! (*Bij de deur terwijl 't getrompet, getrommel en getoet in de gang sterker wordt*). Jessus, jessus, kinderen!

Moeder Schulz. Zel je 't laten, Fritsje? Zel je Marietje en Anna stil houden? Mo'k je alles afnemen? Pas op voor de trap! Dag!...

Vroedvrouw. Jessus, is dat hier donker! Dag!

VIERDE TOONEEL.

MOEDER SCHULZ, RUDOLF.

Moeder Schulz (*bij slaapkamerdeur*). Rudolf, heb-
ie iets? Zou je niet zoo boven 't fornuis willen kruipen,
wat? (*Hij zwijgt*). Mot je weer ziek worden, as voor
'n maand? Geen antwoord, dan geen antwoord! (*Af in
slaapkamer, Rudolf slaat de handen om de knieën,
vertrekt 't bleeke jongensgezicht smartelijk, maakt 't
teeken des kruizes, leest den rozenkrans, dien-ie van
onder z'n mijnwerkersbuis neemt, staat op, maakt voor*

't crucifix opnieuw 't teeken des kruizes, knielt bij 't venster, met den rug naar de rechterdeur, beweegt den rozenkrans koortsachtig. Spiess treedt met 'n koffiekan in de handen binnen, schrikt even bij 't zien van den geknielden jongen, weet met z'n houding geen raad, gaat weer heen. Moeder Schulz keert terug, praat de slaapkamer toe:). ...Nee, nee, nee, 't het niks geen haast! Nou, dan bemoei 'k me d'r niemeer mee! (Ziet Rudolf, die schuw opstaat, en den rozenkrans in z'n buis wegmoffelt). ...As je bidt, jongen, hoef je je d'r niet voor te schamen... (Hij zet zich weer op den stoel bij 't fornuis, breekt met z'n tanden de punt van 'n sigaar af, dampst). Bè-je pas opgestaan? (Hij knikt). Dan heb-ie aardig lang geslapen...

Rudolf. ...Heb niet geslapen!

Moeder Schulz. Niet geslapen? (Lachend). Wat heb-ie dan?

Rudolf. Niemendal. Leggen kijken.

Moeder Schulz. Niet geslapen? Leggen kijken?

Rudolf (schuw). An Jezus gedacht...

Moeder Schulz (angstig). An — an de Heiland... Da's toch niet goed, jongen — hè-'k je al meer gezeid — de nacht is 'r om te slapen en niet om an één stuk door te prakkizeeren... Daarom zie je zoo wit... Gelooven mot je, jongen... Boven 't Geloof gaat 'r niks... 't Geloof is 't hoogste... Maar, maar te veel mag ook weer niet, te veel zou je (haperend) ziek maken...

Rudolf (glimlachend 't hoofd schuddend). 'k Heb — 'k heb de Heiland vannacht gezien, gezien zooas 'k jou zie, grootmoeder — gezien van zoo dichtbij, da'k 'm met me handen had kennen anraken — as 'k gedurfd had — maar 'k dorst niet... (Blijft ontkennend 't hoofd schudden).

Moeder Schulz (dicht bij z'n stoel). Jongen, ik zelf — heb je dat alles geleerd — geleerd wat 'k wist — en 'k dankte God, dat me kleinzoon niet was as me — as me — zoon — 'k dankte God as je na de Biecht ging — en God, as jij de eenige was, die naast

me in de kerk zat — maar as je heele nachten wakker leit — en, en de Heiland... dan bè-je overdag te moe, om benejen te werken, en as je te moe ben, kommen 'r ongelukken van... (*Hij schudt glimlachend 't hoofd*). ...Ja, jongen... Schud niet met je hoofd... Je werkt nou pas drie weken benejen... Ik zie de dingen beter as jij. (*Een stilte*). Heb-ie vannacht leggen droomen — heb-ie gedróómd da-je de Heiland zag...?

Rudolf (*sterk ontkennend*). Nee. Nee, grootmoeder! Gister is-ie ook bij me bed geweest... En eergister... Zoo — zóó dichtbij... (*Schudt 't van zich af, bezuigt wild z'n sigaar*). En — en — maar dat zeg 'k je niet...

Moeder Schulz (*dringend*). Dat zeg je wel!

Rudolf (*langzaam*). Gister — gister hè-'k 'm in de derde laag gezien, hè-'k de rails en 't water zoo rood zien worden, of-ie, of-ie 'n lamp in z'n hand hieuw... En, en om z'n hoofd was 'n, was 'n... (*Bootst de nimbusrondding na*). — Ja, ja... Daar ken 'k getuigenis van afleggen...

Moeder Schulz (*angstig*). Jongen, jongen, dan heb-ie je vergist...

Rudolf. ...Nee... (*Maakt 't teeken des kruizes*). ...'k Hè-me wel driemaal gekruisigd, en toe 'k me lamp afdraaide zag 'k 'm nog eens zoo — zoo zeker...

Moeder Schulz (*na een stilte, kijkt hem bezorgd aan*). Ben je, jongen — benejen nog altijd bang — zooas de eerste dag, toe je door de „kooi” doof was geworden en weer na boven wou...?

Rudolf. Nee.

Moeder Schulz. Dat was je toch...

Rudolf. Nee.

Moeder Schulz. Je vader het toch verteld, da-je liep te huilen en dat de bedrijfsingenieur je d'r niet uit wou laten!

Rudolf. Nee. Leuges. Leuges. As Jezus — de zoon van de timmerman — benejen is — 't was bij de vijftiende dwarsgalerij — dan, dan hoef ik niet, hoef ik niet bang te zijn — bang — bang — waarvoor bang?

Moeder Schulz (*loopt angstig naar de tafel, zit*

neer). Rudolf, heb-ie dat je vader gezeid van — van...

Rudolf (*wrokkig*). Nee.

Moeder Schulz. Was je dan alleen?

Rudolf. Ja.

Moeder Schulz. Bè-je telkes alleen?

Rudolf. Ja, met me wagen en met me lamp.

Moeder Schulz. As 't — as 't weer gebeurt — mòt je 't je vader...

Rudolf. 'k Hè-geen vader — 'k hè-geen moeder — — 'k hè enkel jòu...

Moeder Schulz. Enkel mijn? Schaam-ie je niet!

Rudolf. Me vader is benee gekrippeerd — toe het me moeder Schulz, jouw zoon, genomen — as 'k niet telkes bij jou was gekropen, ha-'k niks gehad... Da-weet je... Wat vraag-ie dan...? Bennen me broertjes me broertjes...? Bennen me zussies me zussies...? Het me — (*hard*) me vâder niet meer as genoeg an z'n drie en twee is vijf kinderen? Hè-jij me niet opgepast toe 'k ziek lee? Pesten ze me niet allemaal...?

Moeder Schulz. Omda-je zoo stil ben — om-da-je met niemand wil omgaan — omda-je op niks antwoord geef...

Rudolf (*de vuisten krimpend*). 'k Hè niemand nodig en niemand mijn...

Moeder Schulz (*verwijtend*). Jongen! Jongen!...

Rudolf. Me vader — me stiefvader is 'n heiden, 'n ketter — en benee bennen 't heidenen, ketters... Ze vloeken as beesten tegen de Heilige Maagd, tegen Moeder Maria — de duivel is in ze gevaren — de duivel het ze te pakken — maar mijn niet — mijn niet. (*Uit z'n hartstochtelijken toon inzinkend*). Weet je wat-ie me — vannacht zee? (*Langzaam, in hallucinatie voor zich uit-starend*). ...Hij zee — hij zee: „Vrede zij met u!... Gelijk, gelijk... (*Spreekt, klagelijk, op schreien af*). ...Gelijk de Vader mij gezonden het, zoo zend Ik u... zoo zend ik u... Ontvang den Heiligen Geest!... Wier zonden gij zult vergeven, dien worden zij vergeven..." (*Stokt hijgend*).

Moeder Schulz (*dodelijk angstig*). Rudolf, Ru-

dolf, dat bennen de woorden uit je Bijbelsche Geschiedenis... Dat het onze Heiland je niet zellef... Je gloeit... Je ben ziek!

Rudolf. Nee, grootmoeder, nee!

VIJFDE TOONEEL.

DE VORIGEN, SCHULZ, WIENER, HADWIG.

Schulz (*smijt z'n hoed driftig tegen den grond*). Oog om oog, tand om tand! Ga zitten! (*Norsch de slaapkamer in*).

Moeder Schulz. Wat is 'r? Wat het-ie?

Hadwig (*grommelend*). Niemedal.

Wiener. De weelde steekt 'm — te tierig, moeder Schulz, hahaha! Wil je me niemeer kennen, of hou je je zoo?

Moeder Schulz. O, bè-jij 't, Wiener? Kind, wat is d'r met je gebeurd? Ongeluk gehad?

Wiener (*naar z'n wang en voorhoofd, die vol blauwe litteekens en vlekken zitten, wijzend*). Integendeel, moeder: 'n weergaasch geluk! (*Beklopt zich den schedel*.) As deze kajuit niet zoo hard as 'n kommiesbrood was geweest, en 'k nog niet net de tijd had gehad, om effen zóó te doen (*bootst 'n achteruit-wijkende beweging na*) — had me dierbare bruid ook mijn portie aarpels met koffie kennen bikken en slikken!

Moeder Schulz (*lachend*). 'k Dacht eerst, dat zij je zoo angehaald had...

Wiener. Nee, toe 'k laat hier was, bracht 'k van háár 'n kleine — liefkoozing op me geestelijk oog mee, maar dat van vandaag is 'n lik van benee. As je van de vette lippen van de kolen — in alle eer en deugd! — 'n slobberdoes krijgt — as je benee in 't donker staat te vrijen da-je asem 'r bij inschiet, sleep-ie voor je jaloersche bruid wat mee na boven, hahaha! As 'n wijf 't me geflikt had, zou 'k door haar minstes gekielhaald zijn geworden!

Moeder Schulz. Ach ja: beter wat mee na boven

te sleepen as 'r wat achter te laten! Mijn man het 't veertien jaar lang met 'n beenstompie motten doen — zoo groot as me hand. En 'k hè-me d'r toch an gewend!

Wiener. Nou, 'k wil van me bruid geen kwaad spreken — maar 'k geloof zoo zeker as je ons hier op 'n droogie laat zitten! — da-ze me met één been de wind van voren zou hebben gegeven!

Moeder Schulz. Dat doet niet één vrouw!

Wiener. Kè-je mijn bruid?

Moeder Schulz (*twee fleschjes bier uit de glazen kast krijgend*). Kennen — 'k hè-d'r wel is zien loopen.

Wiener. 'k Wou da'k 't zelfde kon zeggen!

Moeder Schulz (*de fleschjes op tafel zettend*). Daar, kè-je je verdriet wegspoelen! (*Lachend*). Goed dat ze je niet hoort!

Wiener (*de flesch aan z'n mond*). Proost! Zeg dat wel, hahaha! (*Op z'n gezicht wijzend*). Anders kreeg 'k 'r hier nog 'n borduurwerk bij! Proost, Hadwig! Heb-ie je tong op 't directie-bureau laten leggen?

Hadwig. Ja, in de brandkast.

Wiener (*verbaasd*). Bliksem, moeder Schulz, heb-ie 'm gehoord? Bliksem, Hadwig zegt 'n mop! (*voelt hem de pols*). Nee, niet in orde! As jij moppen tapt, zijn 'r bruinvisschen in 't zicht, hahaha! Je voelt 'smorgens z'n zakken toch wel na, moeder?

Moeder Schulz. Voor wat?

Wiener. Of-ie niet zoo'n paar lekkere, dikke bommen mee na de mijn smokkelt?

Moeder Schulz. Of-ie niet wat...?

Wiener (*zich bijna in 't bier verslikkend*). Gèdorie, Hadwig (*stoot hem in z'n zij*) — moeder Schulz weet niet wat 'n bom is!... Nou, wat doe je d'r in? Dynamiet met slagroom of nitro-glycerien met bakolie...? Pas op, moeder Schulz, dat-ie niet hier de boel in de lucht laat vliegen!

Moeder Schulz. 'k Vertrouw Hadwig zoo goed as da'k me zoon vertrouw...

Hadwig (*glimlachend*). Kè-je ook, moeder Schulz. De tijd da'k aan bommen dacht, is lang voorbij — lang.

Glück Auf.

Wiener. 'k Zou toch maar is af en toe achter z'n beddeplank kijken, móeder! Voor tien jaar...

Hadwig (geprikkeld). ... Schei uit met je nonsens, Wiener!

Wiener. Heb jij toe niet...?

Hadwig. Dat hè-'k! (Afwerend). Nee, nonsens! Afgelopen! (*Spiess verschijnt in de rechter-deuropening, kijkt schuw rond, wil weer heengaan*). Kom 'r in, Spiess! Wat weerlicht, man, we vreten je niet op! (*Spiess af*). Verdomde stakker! Niks mee te beginnen!

Moeder Schulz. Een oogenblikkie dan maar, da'k 'm z'n eten geef! (*Tot Hadwig*). En blijven jullie niet te lang praten — anders krijg-ie nog boete...

ZESDE TOONEEL.

HADWIG, WIENER, RUDOLF, later SCHULZ.

Wiener. Was dat de vent, die pas uit 't tuchthuis is ontslagen?

Hadwig. Ja. En 'k schaam me voor me kammeraden met wie 'k samen slaap, dat ze zich, gedorie, te fatsoenlijk vinden, om met zoo'n ruïne, zoo'n skelet, zoo'n stumper in een kamer te leggen! (*Tot Rudolf, die dicht over 't fornuis gebogen zit*). Mot je anbranden, jò? Scheelt 'r wat an, jò?

Rudolf (opschrikkend). Mijn? Nee.

Wiener. Je ziet 'r uit, jò, of je de wormziekte het! Ga 'n loopie doen, voor je in 't gat kruipt! (*Rudolf staat zwijgend, met de handen in de zakken op, gaat naar de slaapkamerdeur*).

Schulz (*uit de slaapkamer komend, belet hem binnen te gaan*). Nee, strakkies!

Rudolf. 'k Mot me schoenen...

Schulz. Dan haal je ze, as je moeder klaar is! En as je weer zoo in je nest leit te schreeuwen as vannacht — wat weerga, 'k heb an twee nieuwe schreeuwers genoeg! — kè-je bij je grootmoeder op de zolder verkassen! Wat sta je nou? Wat kijk je nou?...

Rudolf (*suffig*). Ik kijk niet...

Schulz. Ruk dan uit, jongen! Je hangt me de keel uit met je gemier en je gedonder! (*Rudolf schuw door achterdeur af*). Nee, je hoeft niks te zeggen, Wiener: dat heeft midden in de nacht, zeker 'n kwartier, leggen zwetsen en leuteren, dat Grete, Fritsje, Marietje, Anna en de twee zuigelingen, om mezelf niet eens mee te tellen, 'r glad wakker door zijn geworden! Eerst toe 'k bij de leer op heb gespeeld, en 'm op z'n falie wou kommen, het-ie z'n duim in z'n mond gestoken!

ZEVENDE TOONEEL.

HADWIG, SCHULZ, WIENER.

Wiener. 'k Zou 'r de meester is bij laten kommen.

Schulz. Voor wat?

Wiener. As die jongen niet wat onder z'n leejen het — zoo'n gezicht zonder lippen en zonder kleur...

Schulz. (*een flesch bier uit de glazen kast nemend*). ... 'k Hè-d'r de meester bij gehad en nog pas voor 'n maand, toe die gekeurd most worden. ... Zoo gezond as jij en ik... Proost, zoo sterk as jij en ik. ... Maar zoo valsch en geniepig en zoo achter de mouwen as wij 't nooit hebben gehad! (*Naar de deur bij 't lawaai van de kinderen op de gang*). ... Is 't gedaan, Frits! Mo'k je in de stal bij Baumgarten opsluiten? 'k Waar-schouw geen tweede keer!

Wiener. Hahaha!... Heb-ie je varken Baumgarten gedoopt?

Schulz. Weet jij 'n betere naam?... En is dat 'n eer voor Baumgarten of voor me zwijn?... (*Aan tafel neerzittend*). Zoo. We hebben nog net 'n kwartier. (*Stoot den poppenwagen met z'n schoenen om*). ... Zijn dat jouw stelten, of die van Hadwig, of... (*Ziet den poppenwagen, raapt de poppen op*). ... Nee, 't is in orde! (*Smijt ze driftig in den wagen terug*). Vervloekt, vervloekt!

Wiener. Toe maar! 't Begin van de revolutie!

Schulz (*grommend*). Maak jij 'r lolletjes van — 'k zou wel wat anders in mekaar willen trappen! Nou zijn we zoover — nou kennen we haast niemeer terug — nou weten we, dat ze geen streep toe zullen geven — dat ze au contrarie mudje bij mudje leggen, om je 't bloed na je kop te jagen — en nou staan we weer voor 't ouwe verdomde spelletje van de christelijke breekijzers! As 'k me niet in had gehouen, had 'k Bartsch, toe-ie, net as 't vorige jaar, zoo toe-we buiten waren, met z'n streken, z'n foefies, z'n onze-lieve-heers-gezicht terugkrabbelde, in z'n judas-nek genomen...

Hadwig. Cijfer de anderen niet weg!

Schulz (*tot Hadwig*). Praat jij op vergaderingen en meetings je keel schor — deel brochures uit tot de nieuwe zondvloed — reken ze met krijt op 't bord voor, da-we van '86 tot 1900 acht-en-twintig-duizend dooien en 'n paar maal honderd-duizend kreupelen en verminkten gehad hebben — werk met je taabelen...

Wiener (*verbeterend*). Tabellen...

Schulz. ...Je tabellen en statistieken — dondert niet! — je loopt met je kop tegen 'n muur — je struikelt over de christelijken — en 't eenige wat je bereikt, is dat je as woordvoerder met je vrouw en je kinderen weer na 'n andere mijn kan trekken zoolang ze je daar as lastdier lusten!

Hadwig. 'k Begrijp jou vandaag niet, Schulz.

Schulz. Driemaal ben 'k 'r al uitgevlogen! Driemaal van 't eene kwartier na 't andere! Driemaal heb 'k met 'n stuk meubel onder me eene arm en 'n kind op me andere door de modder gebaggerd...

Hadwig. ...Schulz! De keeren dat ik 't gedaan heb, herinner 'k me niemeer...

Schulz. Jij! Jij!... Heb jij 'n vrouw! Mot jij de monden van 'n half dozijn open houden? Ben jij verplicht aap-wat-hebbie-'n-mooie-jongen te spelen, uit angst voor alweer 'n papier an je penning op 't nummer-bord!

Hadwig. Nee. Dat alles heb 'k gehad — gehad... (*Bij interruptiegebaar*). ...Schulz, waarom verwijt je

Bartsch z'n, z'n terugkrabbelen, as je zelf zoo zwak in je schoenen staat...?

Schulz. Ik sta niet zwak in m'n schoenen, maar, maar... (*Met gebaar naar slaapkamerdeur*). ...eergister ben 'k „gelukkige” vader van twee geworden, en toe 'k me vrouw daar vertelde van 't 'r op of 'r onder...

Hadwig. ...Het ze... Ja. Ja. Alles an me eigen boddie ondervonden... Heb ook zoo is an 'n bed gestaan, ook zoo geschommeld, heen en weer, tot 'k me evenwicht te pakken had...

Wiener. Jij?

Hadwig. Ik.

Wiener. Ben jij, jij getrouwd geweest?

Hadwig. Ja. Ben 't nog.

Wiener. Nog?

Schulz. En je vrouw dan?

Hadwig (*neemt zwijgend 'n slok uit z'n flesch*). Heb 'r — heb 'r laten zitten — met me kind. Da's alles.

Wiener (*na 'n lange stilte, opstaand*). Ja, ja — ik ben wel niet getrouwd, maar as 'k de courage had om me bruid ajuus te zeggen, raakte 'k 'r nog in geen honderd jaar kwijt!

Hadwig. Dat hoeft ook niet, Wiener: je heb 'n goed wijf en 'n stevig wijf...

Wiener (*droog*). Ja, te stevig...

Hadwig. Zoolang 'n vrouw met je meegaat, zoolang ze niet de baas wil wezen van wat hier-binnen (*wijst op z'n voorhoofd*) an 't werk is, mot je — om een van jouw vroegere zeemansuitdrukkingen te gebruiken — bakzeil weten te halen — en anders...

Wiener. Nou?

Hadwig. Anders niemedal... Dat zijn dingen, die je met jezelf uit mot vechten, en waarin je 'n ander geen raad kan, geen raad mag geven... (*Klopt Schulz op den schouder*). Kom Schulz, 't ouwe lied:

„Glück auf, Kameraden, durch Nacht zum Licht!

Uns sollen die Feinde nicht kümmern.

Wir hatten so manche verzweifelte Schicht,

Und sahen die Sonne doch schimmern...”

(*Rudolf loopt op z'n kousen naar de slaapkamerdeur*).

Schulz (*wrokkig*). Vooruit dan maar! Heb 'k ooit me woord gebroken? ... Al mot 'k 'r krom voor leggen ... (*Schrikt bij 't opengaan der slaapkamerdeur*). ... Wat weerga, jongen, jaag iemand niet de stuipen op z'n lijf! (*Rudolf af*). Dat sluipt, gedorie, rond, as 'n inbreker! ... Dus we doen 't? We hakken den knoop door?

Hadwig. Morgen. De zaal is gehuurd. De biljetten brengt Heil rond, en as de stemming zoo blijft as-ie was, gaat 'r Maandag geen kip na benee ...

Wiener. Geen kip — maar de pastoor!

Schulz. As Bartsch 'n spaak in 't wiel steekt, as de christelijken de raad van Wied annemen, durf jij de verantwoordelijkheid dan an, om toch ...?

Hadwig. Dat durf 'k. We staan niet alleen.

Schulz. Met de christelijken in je rug ...

Hadwig. Schulz! Schulz! Was jij voor jaren niet christelijk! Was ik 't niet!

Wiener. En ik? Heb 'k as marinematroos geen schrobbeering van de officier-van-piket, as 't Zondag alle hens op 't achterdek was, gekregen, om da'k bij de preek me oogen zóó dichtkneep da'k ze niemeer open kon krijgen!

Schulz. Hij lacht maar ...

Hadwig. Laat 'm lachen! Hij is frisscher as wij twee samen ...

Schulz (*grommend*). Hadwig, ik zeg je nóg is ...

Hadwig (*met afwerend gebaar*). ... Wat je verder wil zeggen, Schulz, zeg dat morgen, en zeg 't zoo as je 't de laatste keer in de „Eenhoorn” an de kameraden gezegd heb ... Nee, 'k weet 'r alles van! Voor ruim tien jaar — twaalf jaar — me jongste mot nou dertien wezen — was 'k zoo'n heethoofd, zoo'n wildeman, zoo'n onstuimig veulen, da'k alles achter me stuk sloeg, da'k heusch en waarachtig met 't recept — lach maar, Wiener! — voor 'n bom in me zak rondliep ... Toen ging alles me te langzaam — 'k zette in vergaderingen zoo'n bek op, dat ze me van me weefstoel — 'k was toen nog in de textiel — kwammen weghalen, om me

'n poos, zes kwaje maanden, kosteloos, heelemaal kosteloos, eten, drinken en 'n ander soort haat te geven — toen leek de beweging me as 'n slak te kruipen — vandaag, al heb 'k ook in 't kantoor bij Wied van me af gebeten, heb 'k geduld, taai geduld (*glimlacht*) — geduld voor de christelijke koempels, geduld voor me vrinden, die an de ketting van beste, brave, maar niet nadenkende vrouwen loopen...

Wiener. Au!

Schulz. Hahaha, hij het 'n manier, om je tegen je scheenbeen te schoppen...

Hadwig. ... Goed zoo. Nou begrijpen we mekaar beter. Met geduld hebben we an de organisatie gewerkt — met geduld brengen we die organisatie, as in oorlogstijd, in 't vuur, zonder groote woorden, zonder phrases — en met 'n weerstandskas... Leggen we 't af, dan beginnen we, as we tijd van leven hebben, over zooveel jaar nog is — en as we geen tijd van leven hebben, doen anderen 't voor ons... Afgesproken? Glück Auf!

Schulz (*hem de hand drukkend*). Afgesproken. Glück Auf!

Wiener (*dito*). 't Schip is voor en achter droog, overste — afgesproken. Glück Auf!

Hadwig (*opstaand*). Nou doen we as mannen.

Schulz. En as Bartsch...

Hadwig. Bartsch is in de minderheid.

Wiener En as de minderheid toch kikkertjes wil poetsen, aaien we ze d'r ruggen met 'n end korvijnagel...

Hadwig. Nee, Wiener — met 'n korvijnagel is nog nooit iemand overtuigd.

ACHTSTE TOONEEL.

DE VORIGEN, HEIL.

Heil. Middag saam.

Schulz. Middag, Heil.

Hadwig. Zorg je voor de biljetten, kolporteur?

Heil (*grommend*). Vraag na de bekende weg! 'k Vergeet ommers nooit wat!

Hadwig. Nou, Heil, daar doe 'k geen eed op!

Heil. Wat hè 'k vergeten?

Hadwig (*lachend*). Vannacht — je bed!

Heil. Me bed, wat klets je!

Hadwig. Weet je niemeer da-je eerst van Willem 'n opstopper gekregen het, toen van Herman, en dat 't geen haar scheelde, of je had mijn ingewanden voor kussen angezien?

Heil. Nee, weet 'k niemedal van!

Hadwig. Da's sterk! Komt 'r van, vader, as je zoo lang bij de pomp in de „Eenhoorn” zit te piekeren, da-je 't mijn van 't dijn niemeer weet te onderscheijen!

Heil. Ken niet wezen! En, en in elk geval — 'k lee dan toch vanmorgen in me eigen nest...

Hadwig. Da's waar, hahaha! Maar 't het moeite gekost! Wegen doe je minstes honderd-vijftig pond, vader, sinds je op 't kantoor renteniert! 'k Heb 'n vrachie an je gehad!

Wiener. Ha-je 'm zoo geraakt, Heil!

Heil. Da's mijn zaak.

Wiener. Ouwe boemelaar!

Heil. La-me verdikme met rust! Bemoei ik me met jou, kwajongen! (*Naar de deur grommend*). Of je komt eten! De boel wordt koud! (*Af*).

Hadwig. Dan motten we 'r bij zijn, Schulz! Anders krijgen we de bojem van de pan te zien!

NEGENDE TOONEEL.

MOEDER SCHULZ, SCHULZ, WIENER, HADWIG.

Moeder Schulz. Waar blijven jullie nou? Zoo ken 'k geen twee huishouens voeren! Drie kinderen, zeven mannen en me schoondochter, me hoofd loopt 'r toch al bij om! Nee, Hadwig, je stoel! (*Tot Schulz*). En jij ook! Alles is bezet. Geen plaatsie meer open. (*Tot Wiener*). En jij? Mot je nou nog na huis?

Wiener. As d'r geen plaatsie meer open is!

Moeder Schulz. Wor je dan nog gewacht?

Wiener (*terwijl Hadwig en Schulz stoelen nemen*). Gewacht ja. Maar of 't veilig is met 'n vuile zee de hondenwacht te betrekken. ... 'k Had beloofd full speed terug te komen... En nou bestaat 'r, naar menschenlijke berekening, de mogelijkheid, dat me bruid me 'n zoetigheid na geeft... Wat raai je me, moeder Schulz?

Moeder Schulz. Daar ken 'k je niet in raaien, kind... As je nog 'n happie mee wil proeven, dan eet ik wel na...

Wiener. Zal 'k of zal 'k niet?

Moeder Schulz (*lachend*). Nee, daar raai 'k niet in...

Wiener. Dan zullen we is op 't kompas kijken... (*Telt de knopen van z'n mijnwerkersbuis*). Me bruid met ruzie — me bruid zonder ruzie — aardappelen met me bruid — aardappelen zonder me bruid — 'n uitbrander nou — 'n uitbrander vanavond — goddank, de laatste knoop is d'r af! Mo'k ook 'n stoel meesjouwen?

Moeder Schulz. Ja, gekke jongen: en kruip op mijn plaats.

Wiener. Dank je. Of zal 'k nog is tellen?

Moeder Schulz. Ga nou maar! Wat in 'n goed vat leit, verzuurt niet!

Wiener. Komt lang niet altijd uit, hahaha! 't Vat is best, maar zuur, zuur, hahaha! (*In de deuropening*). Langzaam jullie! Steek geen hééle aardappels in je patrijspoort, Hadwig! (*Af*).

TIENDE TOONEEL.

MOEDER SCHULZ, GRETE, RUDOLF.

Moeder Schulz (*bij de deur van de slaapkamer*). Wat zeg je me daarvan? Is Rudolf niet hier?

Grete. Nee moeder — zit weer boven. (*Roepend*). Rudolf! Rudolf!

Moeder Schulz. Ach, ach! (*Ook roepend*). Rudolf! Toe nou, Rudolf! Je mot toch eten, jongen! Wat zeg-ie? Je komt, hoor! En daalijk, hoor! (*Tot Grete*). Had jij 'm nou niet uit jezelf...!

Grete. As je denkt, moeder, da'k niks anders om handen heb, as die dwarse jongen na te rijen, hè-je 't glad mis! Wat 'n herrie, wat 'n herrie is 't hier! Ken wel merken da'k gelegen heb! Hangt de wasch d'r nog? En een, twee, drie flesschies, toe maar! 'k Zeg niks! De zoete inval! Wie waren d'r hier?

Moeder Schulz. Hadwig, Wiener...

Grete. Hadwig, Wiener!... Wiener, Hadwig! Dat loopt maar in en uit...

Moeder Schulz (*terwijl Rudolf binnentreedt*). Grete!... 'n Mijnwerkersvrouw praat zoo niet... (*Tot Rudolf*). ...Bè-je wel wijs, jongen!... Bè-je al angekleed?... Wi-je wel is gauw gaan eten!

Rudolf. Nee, grootmoeder.

Moeder Schulz. Met 'n leege maag na benee — dat zel je laten, hoor!

Rudolf. 'k Hè-wat bij me... Ken nou niet eten! Ken niet! (*Gebaar naar keel*). D'r zit me hier — zit me hier...

Moeder Schulz. Wi-jij nou ook is 'n woordje zeggen, Grete!... Mag-die zoo...?

Grete. Ik?... Ik zeg niks!... Me zuigelingen doen verstandiger!... As je hier wat zit, is 't van je geschreeuw van vannacht!

Rudolf. 'k Hè-niet geschreeuwd, moeder...

Grete. ...Kom is hier... Wat, wat kijk jij raar uit je oogen?...

Moeder Schulz. ...Hij is niet goed, waarachtig niet goed... Je mot 'm 'n dag vrij laten nemen...

Grete. 'n Dag vrij? Waarvoor?... Blijf ik langer leggen as noodig is? 'k Zee je toch dichterbij te kommen! Wat is d'r? Wat hè-je? Nou, mot 'k 't 'r uit trekken?...

Rudolf. As 'k geen trek in eten heb... 'k Zal vanavond...

Moeder Schulz (*ongerust*). ...Doe mijn 't plezier,

Rudolf — 'k vraag je zoo weinig — en loop zoo niet weg... Za'k wat voor je inpakken?

Rudolf. 'k Heb.

Moeder Schulz. Laat dan kijken!

Rudolf. As 'k heb, heb 'k!

Moeder Schulz. Grete, zou jij je niet...?

Grete (*geprikeld*). God, moeder, moeder! 't Is geen kind! As 'k wat vraag, krijg 'k amper asem... Da's geen zoon, da's op die manier 'n vijand! Leg ik je wat in de weg?

Rudolf. Nee, moeder.

Grete. Is-ie één keer an me bed wezen kijken?... Het-ie 'n oog voor z'n broertjes over gehad?... (*Driftig*). ...Lieg 'k daar an?

Rudolf. Nee, moeder.

Grete. De bureu van benee hadden meer belangstelling as me eigen zoon! Laat 'm eten, laat 'm niet eten — maling!

Moeder Schulz (*hij wil heengaan*). Rudolf, zou je niet gedag zeggen!

Rudolf. Dag moeder. (*Steekt haar schoorvoetend 'n hand toe — zij beweegt niet — half-afwezig*): ... Ween niet over Mij, maar ween over u zelven — en over uwe kinderen...

Grete (*angstig op*). Rudolf! Rudolf!

Rudolf. ...Ja, dan zullen de bergen tot ons komen en de heuvelen ons bedekken...

Moeder Schulz. Hoor je 'm nou!

Grete (*angstig z'n hoofd tusschen haar handen nemend*). Rudolf, wat kijk je? Wat is d'r?

Rudolf (*tot bezinning komend*). Niemedal!... 'k Ga an me werk...

Moeder Schulz. Grete, hou 'm hier!

Grete. Wil je niet liever?...

Rudolf. Nee, moeder... (*Naar de deur*).

Moeder Schulz. Za'k je worst en brood...?

Rudolf. Nee, 'k heb.

Moeder Schulz. Wat haast je je dan? Je vader en de anderen motten toch ook!

Rudolf. 'k Haast me niet... 'k Ben — ben alleen blij — an — an — 't werk te gaan... Middag saam... (Af).

ELFDE TOONEEL.

MOEDER SCHULZ, GRETE.

Moeder Schulz. Ach, ach! 'k Hè-'n zwaar hoofd over 'm... Dat eindigt niet goed...

Grete. D'r is meer dat niet goed eindigt, moeder! Meer dat me kropt! Het Fritz je verteld...?

Moeder Schulz. Nee...

Grete. Het Fritz je niks verteld?

Moeder Schulz. Nee. Wat dan?

Grete. Al was 't in 't uur van me kraam zelf geweest, was 'k 'r voor uit me bed gekropen! Al ha'k 'r de dood mee gekocht! Staking...

Moeder Schulz. Staking?

Grete. Weer staking! Weer 'n doller kop! Weer op de zwarte lijst! Weer uitkwartieren...

Moeder Schulz. Staking...

Grete. Twee jaar rust gehad — twee jaar op asem maggen kommen... En geen spijker die je d'r tusshen ken krijgen... Da's de boodschap die 'k daarnet most anhooren, toe 'k me jonges de borst gaf...

Moeder Schulz. Daar zit 'k stom bij... (gelach). En, en daar maken ze 'n pret bij, of, — of... Mot je wat, Spiess?

TWAALFDE TOONEEL.

DE VORIGEN, SPIESS.

Spiess. 'k Wou je maar zeggen, da'k de eerste 'n andere slaapstee zoek — 't wordt me te machtig...

Moeder Schulz. Alweer wat an 't handje! Toe maar! 'k Heb toch geen twee lichamen! Kè-je mekaar dan geen oogenblik verdragen as ik d'r niet bij ben!

Spiess. 'k La-me niet uitlachen door die slampampers...

Moeder Schulz. Ze lachen je niet uit. Niemand lacht je uit!

Spiess. As 'k dank na me maal — as 'k bid — blief 'k geen vulnis na me kop te krijgen... De eerste!

Moeder Schulz. Wees jij verstandig, Spiess... Spiess. Ben 'k.

Moeder Schulz. Wie het dat dan gedaan?

Spiess. Die met de blauwe vlekken — en je kleinzoon... Gedag! (Af).

DE RTIENDE TOONEEL.

MOEDER SCHULZ, GRETE, SCHULZ.

Moeder Schulz. Hoe is 't mogelijk, hoe is 't mogelijk! (Naar de deur). Dan ga 'k maar effen zelf! (Tot Schulz). Wat was dat nou, Fritz?

Schulz. Wat dat was? ... Niks! ... 'n Ondeugende streek van Fritsje! Smijt 'm met 'n erwt tegen z'n nek, terwijl-ie half inslaapt... 'k Hé-d'r 'm al een gegeven! ... Is dat 'n kerel, om daar de smoor over in te krijgen...? Denkt zoo'n kind daarbij na!

Moeder Schulz. 'k Zel toch maar effen... (Af).

Schulz. Doe wa-je niet laten ken! (Trekt z'n jas uit, neemt z'n daagsche uit de slaapkamer, schopt z'n schoenen uit, trekt andere aan. Terwijl zit Grete voor zich uit te staren). ... Waar is me drinkkan? (Ze antwoordt niet). ... 'k Vraag waar me drinkkan is... (Ze beweegt niet). ... Verdom-ie 't, dan maar zonder! (Naar de deur).

Grete. 'k Zeg je — 'k zeg je één ding, en dat zeg 'k je nog is, da'k 't geen vierde keer meemaak...

Schulz. Dan maak-ie 't niet mee.

Grete. Jij doet maar telkes...

Schulz (dof). Ja — ik doe maar!

Grete. As je niet zooveel wind in je hoofd had, as je niet meer an je kammeraden — en wat voor kammeraden, godbeter! as an je vrouw en je kinderen hing, zou je niet zoo bezeten tekeer gaan...

Schulz (*dof*). Ja, ja — 't is goeie...

Grete. 't Is goeie! 't Is goeie! Daar leg-ie voor in 'n pijn om te besterven — daar roep-ie de Heilige Maagd voor an, om 'r door te kommen — daar bè-je dankbaar da-je verdienste het — en daar mot alles, alles weer tegen de grond! As je d'r uit was getrejen — uit je gekke, uit je krankzinnige organisatie — as je niet de gebrajen haan had willen uithangen met je voorzitter spelen... Waarom most jij voorzitter wezen...? Waarom jij...? Waarom de anderen niet...? Waarom jij voor hullie de kastanjes uit 't vuur halen...? Waarom jij met je zes kinderen...? As boven de mannen fatsoenlijk thuis zitten, zit jij God-weet-waar — in de kroeg — op je vrind Hadwig z'n schoot — op...

Schulz (*warm loopend*). ...Bè-je d'r of bè-je d'r niet...?

Grete. En as 'k d'r niet ben...? Wat dan...? Wat dan...? Al zet je nog zulke groote oogen...

Schulz (*de vuist ballend*). Bè-je d'r of bè-je d'r niet...? 'k Wor 't zat.

Moeder Schulz (*tusschen beiden tredend*). Fritz!... Schaam-ie je niet, 'n vrouw die zoogen mot, zoo op te winden!

Schulz. 'k Doe d'r niks. 'k Zeg d'r niks. 'k Vraag enkel me kan.

Grete. ...Daar wordt je lichaam voor uit mekaar getrokken — daar voel je je te lam en te slap om uit je stoel op te staan — daar leg-ie te rekenen, over je slaap heen, om weer niet in de schuld te kommen — en daar mot hij flesschies bier, flesschies bier (*smijt ze driftig van de tafel*) met vrinden, die maling an z'n huishouen hebben, die 'm met geweld in z'n ongeluk storten, drinken...!

Moeder Schulz (*de flesschen oprapend*). Foei. Nee, 'k zeg enkel foei. Mag jij dat — ben jij dat — tegenover je kinderen, die je de borst mot geven — — die je as gezonde vrouw de borst mot geven — die je geen gif mag voeren, verantwoord...?

Grete. Ben ik begonnen...? Mot ik voorzitter

wezen? Drijf ik me wil door? Het-ie 'r al niet driemaal van gelust...?

Schulz (*zacht*). ...Kom nou, Grete. We hebben 't de laatste tijd zoo goed met mekaar kennen vinden... Wat mier je nou!... 'k Ben toch niet van af gister in de organisatie... Je had 'r toch zelf — vroeger — je draai in... Ben je nietlid van de „Zangvereniging...?” Heb-ie niet op de voorste rij mee zitten luisteren, toe Hadwig...

Grete (*die al dien tijd met 't hoofd op de tafel heeft liggen kreunen*). ...Doe wat je wil! Doe wat je wil! Doe wat je wil!...

Moeder Schulz (*hem beduidend niet door te gaan*). ...Nou, laten we over wat anders praten, hè?... Heb-ie je kan vannacht meegebracht? Weet je dat zeker?

Schulz. Nee, 'k hè'm ingeslikt! (*Weifelend tot Grete*). ...Zel 'k — zel 'k...? Wat weerga, 't is toch niet langer te harden... Hoe heb-ie zelf geraasd en gefoeterd, toe'k voor twee maanden zonder de vingers (*verlegen lachend*) die 'k voor jou op 't Stadhuis op heb gestoken — wijf! wijf! (*Klopt haar op den schokkenden rug*) — na boven wier gedragen!... Hè-'k die niet voor jou en voor de jonges, die je onder je hart droeg — (*verlegen lachend*): kon 'k raaien da-je me d'r met twee zou opscheppen? — laten zitten?... Wordt 'r niet geplukt en gezogen an 't loon... Ben 'k niet met minder as ooit thuis gekomen, terwijl Rudolf as sleeper z'n portie haalt... (*bij hernieuwd gebaar van Moeder Schulz Grete met rust te laten*). ...Ja Moeder, ja!... Wijf! Wijf! ...Zeg nou zelf!... Waar leit je vader? Waar je broer? Waar (*verlegen lachend*) je — je eerste kerel...? Hè-'k me vader anders as met 'n beenstompie gekend...? Hè-'k niet drie, drie broers...?

Moeder Schulz. Ja, drie — drie...

Schulz. ...Drie, hier en daar, voor 't laast gezien...? Zellen je twee — je twee — kon 'k 't raaien, meid? — je twee „jongste” niet net zoo goed as ik 't gat in motten...?

Moeder Schulz (*bij Grete's zacht nasnikken*). Laat 'r nou maar!... (*een stilte*) ... Gre, Grete... Zoo kè-je niet blijven leggen, hoor! 'k Ga strijken... Mo'k 't goed op de gonjelap leggen...? Nou, as 'k je met 't heete ijzer brand...

VEERTIENDE TOONEEL.

DE VORIGEN, HADWIG, WIENER, *later* HEIL.

Wiener (*met twee stoelen. Drinkkan op rug*). Gedorie, is me buik nou zoo dik geworden — van je — van je (*met de deuopening worstelend*) — 'k kom 't luik niet door, hahaha! — van je rats, moeder Schulz — of is de sponning gekrompen? (*Tot Hadwig, die 'n stoel op z'n schouder draagt*). Dring niet zoo, anarchist! Kè-je niet rechts houden...? Daar komt-ie? Excelsior, as dominee zeit...! (*Slaat militairement aan voor Schulz die verlegen bij de tafel staat*). 't Volk is klaar met schaften, meneer... (*Ziet Grete*). Neem me niet kwalijk...

Hadwig (*verlegen*). We brengen de stoelen terug... En, en — gelukgewenscht met je twee jonges, vrouw Schulz... (*Moeder Schulz wenkt ze heen te gaan*). ...Ja... (*Grete staat moeilijk op, Moeder Schulz schiet op haar toe, helpt haar de slaapkamer in*). ...Mot gehad? (*Schulz knikt stug. Heil komt binnen, zet zich bij 't fornuis*). Om ons? (*Schulz knikt*). Ja, ja — dat wisten we niet...

Wiener (*nog met de stoelen over z'n arm*). ...Respect hoor, respect! As mijn voorland niet slimmer is, as 'k vannacht op me tandvleesch 't beloofde land binnentrek, trakteer 'k me bruid op 'n stuk odeur met 'n oorlam! Respect!

VIJFTIENDE TOONEEL.

MOEDER SCHULZ, SCHULZ, HADWIG, WIENER, HEIL.

Moeder Schulz (*fluisterend*). Gaan jullie nou! Schulz. Zal 'k 'r niet...?

Moeder Schulz. Nee, Fritz. Zakt wel weer... Heb-ie je kan?

Schulz. Nee. 'k Hè-d'r toch gister... (*Kijkt in de glazen kast*). ... Wel, goddoome! Wat 'n oponthoud voor niks! Goddoome-nog-toe!

Moeder Schulz. Fritz, as je nou weet hoe 'k 't niet hebben ken...

Schulz (*gehumeurd*). Wat kè-jij nou weer niet hebben...? Is 't mijn schuld as de boel niet op z'n plaats is! (*Scharrelt bij de kachel*). ... Mo'k zonder kan in die hette benee werken...? Opzij, Heil...! (*Bukt zich om achter Heil's stoel te kijken*). ... Dat kost met al 't gedonderjaag hier 'n boete an de contrôle! (*Slaat driftig 't raamgordijn opzij — 't crucifix valt op den grond*).

Moeder Schulz (*driftig*). Nou vraag 'k jullie! Da's toch meer as erg...! 't Jezusbeeld stuk, omdat hij in z'n drift... Dat vloekt as-ie me 'r de dampen mee andoet, as-ie weet da'k 't niet hooren ken, en dat smijt wat mijn dierbaar is tegen de grond!

Schulz (*grommend*). ... Hang 't niet hier op! Je heb je eigen woning hiernaast...! Wat doe 'k 'r mee!

Moeder Schulz (*bevend*). ... Wat je 'r mee doet...? Wat je met 't beeld van de Heiland...?

Schulz. Moeder schei uit! Moeder hou op! En nou-die toch af is gevallen — kè-j'm bij jou 'n plaats geven!

Moeder Schulz. Fritz, da's nou toch zoo leelijk, zoo schandelijk-leelijk...

Schulz. 't Is goeie... 'k Hè-je al tienmaal in 't vrindelijke gevraagd in mijn woning geen dingen an de wand te spijkeren, die 'r niet hooren... An de christelijken worden we genoeg herinnerd...!

Moeder Schulz. ... Fritz... Fritz... (*Schreit*).

Schulz. Moeder schei uit...! 'k Zel je 'n heele koopen — een met twee beenen — maar niemeer hier... 'k Ben boven de jaren...! Nou, dan maar zonder kan... Gedag!

Hadwig. Moeder Schulz, je krijgt toch 'n nieuwe!

Glück Auf.

ZESTIENDE TOONEEL.

DE VORIGEN, ANNE MENZEL.

Anne. Dag Schulz... Stoor 'k?

Schulz (*grommend*). Hier stoort niemand.

Anne. Vanmorgen, op kantoor, had 'k geen gelegenheid je te feliciteeren... (*Drukt hem de hand*).
...Moeder en kinderen wel?

Schulz. Dank u.

Anne. 'k Breng 'n kleinigheid mee. Mag 'k bij 'r?...
Dag moeder Schulz! 'k Zag je heelemaal niet! Mensch,
wat zit je verstopt!... Toch niks gebeurd?

Moeder Schulz. Nee, juffrouw.

Anne (*naar de slaapkamerdeur*). ...Is 't daar...?
Mag 'k? (*Ziet de bedremmeling bij de anderen*). ...Of
zal 'k liever morgen...?

Moeder Schulz. ...As 't u 't zelfde is, juffrouw...

Anne. Mij ja...

Schulz (*norsch*). Gaan we Hadwig?

Hadwig. Ik sta klaar. Middag saam.

Wiener. Middag, moeder!

Schulz (*bij de achterdeur, aarzelend*). ...Middag...
En annemen doen we niks...

Anne. ...Annemen! Annemen! Ben je wel wijs,
Schulz!... Annemen!... (*Haar pakje openend*). 'k Zal
zoo vrij zijn — of je 't an wil nemen of niet! — 't uit
te pakken. Asjeblief! Voor de luiermant wou 'k niks
brengen, omdat 'k natuurlijk — wat jij, moeder Schulz? —
niet wist of 't 'n bakertje of 'n kapertje zou wezen...
En nou 't twee kapertjes zijn geworden...

Schulz. Dank-ie. Ben d'r niet van gediend!

Moeder Schulz (*verbaasd*). Fritz! As de juffrouw
zoo vriendelijk is, om twee trappen af te loopen...

Anne. Schulz, sinds wanneer ben 'k voor jou en je
vrouw 'n vreemde geworden...?

Schulz (*grommend*). Sinds... Sinds... Middag
saam...

Moeder Schulz. Fritz, da's nou toch al te gek!

Anne (*geprikeld*). ... Te gek, en, en... Heb 'k jou — of je vrouw met 't minste, geringste beleedigd?

Schulz. Je mot zelf voelen waar de schoen wringt.

Anne. Waar de schoen wringt?... (*Nadenkend*). Je zal toch niet zoo dwaas en zoo kinderachtig doen, om mij in jullie dispuut — in jullie kwestie met, met — den directeur te mengen? (*Bij het zwijgen der anderen*). ... God, Schulz, wat val je me tegen, wat vallen jullie me tegen! 'k Woon niet alleen onder 't zelfde dak: 'k ben — als 'k me niet vergis! — zoo goed 'n mijnwerkerskind als jullie allemaal!

Schulz. Juist daarom.

Anne (*verwonderd*). Daarom?

Schulz (*knikkend*). En voor de rest zijn 't mijn zaken niet... En we hebben geen tijd meer te verliezen... Of betaal jij de boete?... Middag...

Anne. Schulz! Als je op die manier 'n kleinigheid, waarvoor 'k opzettelijk uitgebroken ben, en dat in presentie van Hadwig en Wiener, die me niet kennen — nee, die me niet kennen! — weigert, is dat zoo hatelijk en zoo beleedigend, dat 'k 't recht heb je te vragen...

Schulz. As je wat vragen wil, vraag 't dan (*naar Heil wijzend, die onzichtbaar bij 't fornuis gedoken zit*) — hem. Ik ben de zegsman niet. (*Een stilte. Zij schrikt*). Nou? (*Tot Heil*). As je, gedorie, gelogen het, Heil, bè-je nog niet van me af!

Heil. 'k Hè-niet gelogen — 'k hè-'t gezien — eerst met — met die ander — die andere sloerie — en vanmiddag met haar...

Schulz (*tot Anne, die houdingloos bij de tafel staat*). As jij — as jij met Wied, die óók 'n mijnwerkerskind was, trekkebeekt — as jij d'r zulke liefes op na houdt...

Moeder Schulz. Fritz!

Schulz. Hou je d'r buiten, moeder! — dan blief ik jouw kappertjes niet...

Moeder Schulz. Fritz! Fritz!

Schulz. Je hoeft 't niet voor d'r op te nemen, moeder! Je was d'r niet bij, toe Heil ons daarstraks an

tafel vertelde, hoe ze... Gaat me niet verder an!

Anne. 'k Heb...

Schulz. Gaat me niet an.

Anne. Als 'k...

Schulz. Gaat me niet an: 'k ben je vader niet... Maar kappertjes — van jou — nee!

Anne (*de kapertjes nerveus weer inpakkend*). Goed! Goed! Dan niet! (*Driftig tot Heil*). ... En als jij weer zoo smerig, zoo vuil en zoo laf... 'k Heb jóu toch nooit wat gedaan... As je weer achter me rug... En achter den rug van meneer, an wien z'n fatsoen je niet ruiken kan, gluper... As je weer... (*Smijt driftig 't pakje tegen den grond*). ... Bah!... Bah!... (*Af*).

ZEVENTIENDE TOONEEL.

MOEDER SCHULZ, SCHULZ, HADWIG, WIENER, HEIL.

Moeder Schulz. Ach, ach! Mòst dat nou zóó?

Schulz. Heb ik 't angehaald?

Hadwig. Nou, nou, Schulz... Bij zooveel getuigen!... 'n Vrouw is 'n vrouw... En as 't je niet anging, ha-je je mond kennen houden... Nou draait Heil d'r voor op...

Heil. ... En hè-'k 't verteld om d'r — om d'r napraat van te maken...? Hè-'k 't verteld, om 't daalijk. daalijk over te klessen?

Schulz. Dat hè-je! Je zee da-ze de hoer speelde... Zee je 't, of zee je 't niet?...

Heil. As 'k dat zee — as 'k...

Schulz. As... As... As is verbrande turf! (*Tot Wiener, die 't pakje opraapt*). Kè-je wegsnijten, Wiener!... Gaan we?

Wiener. Wegsmijten doe'k de vliegen van me bord as 't tijd van laag water is... Jij d'r een, Hadwig?... Nee?... (*Steekt ze in z'n zak*). Dan laai 'k ze allebei!... Licht dat me bruid d'r twee smakkers bij levert!... (*Af met Hadwig*).

Heil. As 'k dat zee — as 'k dat...

Schulz (*die nog even met den knop van de slaap-*

kamerdeur in de hand geaarzeld heeft, zich grommend terugtrekkend). ... Ja, 't is goeie ... Dag moeder! (Zij knikt groetend).

Heil (achter Schulz aan). ... As 'k dat zee, was 't toch niet, om daalijk, daalijk ... (Af).

ACHTTIENDE TOONEEL.

MOEDER SCHULZ, GRETE, *later de KINDEREN.*

Moeder Schulz. (legt 'n lap op de tafel, neemt 't linnengoed van 't droogrek en 't strijkijzer van 't fornuis, zit dan met 't gebroken crucifix in de handen. Op de gang klinkt 't spektakel van de spelende kinderen. Grete treedt binnen. Zij schrikt). ... 'k Dacht da-je ...

Grete. Nee, moeder. Is-ie weg?

Moeder Schulz (ingehouden-smartelijk). Ja.

Grete ('t crucifix bedoelend). Hoe komt dat — stuk?

Moeder Schulz. Hè-'k — hè-'k laten vallen ...

Grete. Laten vallen? Hoe ken dat?

Moeder Schulz (smartelijk). Hoe dat ken? Hoe dat ken ... Weet ik dat? ... Zel 'k de kinderen binnen laten?

Grete (met 't crucifix in de handen). Zonde, hoor! Zonde ...

Moeder Schulz (bij de deur). Nou dan, maar zachies ... (de drie kinderen lawaaien met trommel, trompet en fluit binnen).

Einde van het tweede bedrijf.

DERDE BEDRIJF.

EERSTE TAFREEL.

(Een galerij van de derde laag (Soole) van de Mijn „Glück Auf!“ Het geheele eerste plan is vrij. Links en rechts van het tweede plan verheft zich de glooiing van den berg. Daartusschen de uitgehouwen, door balken geschoorde opening van een staande galerij (stehende Flötze), die met een nauwe spleet tot het derde plan doorloopt. Langs de linksche glooiing 'n hellende tree (Fahrte), die dicht bij de tooneelhersen ombuigt. Over het eerste plan, dat links door een steenbrok is afgesloten, de rails voor de kolenkarren, die rechts afgevoerd worden door 'n met gonjelap gedekte opening (Wettertür). Bij de linksche glooiing, halfwege, een paal met 'n bord (Wettertafel). Rechts van de arbeidsplek een ijzeren buis met kraan. Het tooneel is volslagen donker. Uitsluitend in de benedenste grot van de door balken geschoorde opening is het licht van de mijnlampjes, die of door de tanden der mijnwerkers, wanneer zij werken, worden vastgehouden, of in de balken gestoken worden. De kleeding der mijnwerkers, die bovengronds uit slappen hoed, vest met twee rijen knopen, swieter, halve kaplaarzen en drinkkan over schouder bestaat, is hier: oude pet, naakt bovenlijf, donkere broek en lompe schoenen).

EERSTE TOONEEL.

SCHULZ, HADWIG, WIENER, SPIESS, RUDOLF.

(Bij het opgaan van het doek liggen Schulz, Hadwig en Wiener languit op de gruisbedding, terwijl de lampen in de balken gestoken zijn. Spiess duwt een leege kolenkar tot bij het linker steenbrok, hangt z'n lamp aan den ijzeren rand, droogt zich de naakte borst met 'n lap, bukt zich bij de waterkraan, houdt 'r z'n mond tegen, kreunt). ... Weer geen drup — 'k stik, stik ... Da's erger as de hel ...

Hadwig (*opzittend*). Hè-je 'm goed open gedraaid?
Spiess. Heelemaal...

Hadwig. De lucht zal d'r eerst uit motten. Straks was d'r.

Spiess. Nou is d'r niks — geen drup! (*Hijgend*).
Krijg haast geen asem meer...

Hadwig. Drink dan 'n slok van je koffie!

Spiess. 'k Hè geen koffie meer.

Hadwig. Daar dan! (*Geeft hem zijn kan*). Maar matigies, koempel! ... Je mot nog leeren d'r zuinig mee om te springen!

Spiess (*drinkt kreunend, geeft hem de kan terug*).
... Zal 'k niet leeren... Uithouen doe 'k 't niet...
(*half-schreiend*) ... 'k Ben te bek-af om te zitten...
Me rug is kapot — me lendenen zijn gekraakt van 't
bukken — da's — da's geen werk voor menschen...

Hadwig. Daar wen je an, Spiess! 'k Ben ook
as sleeper begonnen, en as je d'r eenmaal door ben,
hè-je minder last van de hette... Nog 'n slok? (*Spiess
zit kreunend bij de kraan neer, weigert*). Nee? Weet
je 't wel? (*Spiess begint te snikken. Hij beklopt hem
den schouder*). Spiess! Wees 'n kerel!... (*Dringt hem
de kan op*). Nou! En wacht met huilen to-je gedronken
het! Moeder Schulz het 'r nat genoeg bij gedaan!
(*Spies drinkt. Rudolf duwt 'n tweede kar tot even voorbij
de gonjelap, zet zich met z'n mijnlamp tusschen de
knieën op 't rad van den wagen. Hadwig blijft Spiess
met de handen in de zakken stilzwijgend aankijken*).

Spiess (*de kan teruggevend, moeilijk*). Dank-ie...
'k Hè-d'r nog in gelaten...

Hadwig (*neemt ook 'n slok*). Kameraad, hoe lang
hè-jij — gezeten?

Spiess (*plotseling niet meer snikkend, verschrikt
naar de slapenden kijkend*). 'k Hè-niet gezeten!

Hadwig. Kameraad, je ben niet de eenige — ik
hè-d'r ook weet van. (*Bij Spiess' schichtig opstaren*).
Ja. (*Zich met 'n vinger de naakte borst betikkend*).
Zes — zes maanden.

Spiess (*schuw*). Pas?

Hadwig. Pas, nee. (*Een stilte*). En jij, kameraad?
 Spiess. (*haalt kreunend de schouders op*). 'k Hè-niet...

Hadwig. Vijf jaar?... (*Spiess blijft even onbewogen, knikt dan*). Da's 'n eeuwigheid — 'k hè-d'r weet van... (*Naar de anderen loerend of ze slapen*). ...Kameraad, je mot je toch weer an — menschen wennen. Je het nog 'n leven voor je... As 'k jou was, schudde 'k 't zoo (*Met gebaar*) van me af!... Je het 't toch in die vijf, vijf jaar achter je gelaten...

Spiess (*ontkennend*). Nee.

Hadwig. Dan mot je d'r nou mee beginnen...

Spiess. Ken 'k niet.

Hadwig (*aarzelend*). Had je — had je gelijk, toe je 't dee?

Spiess (*schuw*). ... Wat?

Hadwig. ... Dat.

Spiess. Weet 'k niemeer... Hè-me d'r dood op gedacht...

Hadwig. Wie was 't, kameraad?

Spiess (*rondkijkend*). Weet 'k niemeer...

Hadwig. 'n — Vrouw?... (*Spiess ontkent*). ... 'n Man? (*Spiess knikt snel*). ... Een die je met 'n vrouw?... (*Spiess ontkent*). Kameraad, 'k geloof da-we vrinden zouen kennen worden... Ik babbel niks uit... (*Spiess zwijgt*). ... Wi-je niet?

Spiess. Voor wat is 't noodig?

Hadwig. Voor — voor jezelf...

Spiess. 'k Hè... 'k Hè... (*stokt*).

Hadwig (*pogend hem te helpen*). ... Was 't om — centen te doen?

Spiess. Nee.

Hadwig. Ha-je 'n borrel te veel...?

Spiess. Nee... Me kop kookte... En toe 'k d'r eenmaal op los stak, stak 'k zoo lang en zoo valsch — en zoo zonder ophouen — to'k zag dat-ie geen klauw meer verroerde...

Hadwig. ... Wie?

Spiess (*staart even zwijgend voor zich uit*). ... Me

vader... (*Beweegt zenuwachtig de hand*). ...Me vader...

Hadwig. Hè-je je vâder?...

Spiess. Ja.

Hadwig (*zacht*). In — drift?...

Spiess. Weet 'k niet. Hè-me d'r dood op gedacht...

Hadwig. Sloeg-ie je?

Spiess. Mijn niet — me moeder. Me moeder ranselde-ie zoo, da'k... da'k...

Hadwig. Da-je d'r tusschen kwam. (*Spiess knikt*). En is je dat zoo zwaar angerekend?

Spiess (*knikt*). Omda'k zee — omda'k voor de heeren zee — zoo (*Slaat zich met de vlakke hand tegen 't voorhoofd*) stom was 'k toe, dat 'r niks an verbruid was, en... en... da-ken-'k nou niemeer — daar is 't niet mee gedaan — daar ben 'k 't niet mee kwijt...

Hadwig. Bè-je — toe-je d'r uit kwam — je moeder wezen zien?

Spiess. Nee.

Hadwig. Dood?

Spiess. Nee — met 'n ander — met die ander, waarvoor, waarvoor me vader 'r ranselde... (*Een stilte*).

Hadwig. Nog 'n slok, kameraad?

Spiess. Dank-ie.

Hadwig (*steekt hem de gespreide hand toe*. Spiess *beweegt niet*). Nou? Geen hand? Ik heb meer op me kerfstok...

Spiess. Jij? Nog meer?

Hadwig (*glimlachend*). Ik heb — voor jaren — toe-d'r dienst was in 'n volle kerk — midden onder de preek — denk is an — 't woord genomen — en God en de Heiland zoo met me twee knuisten geworgd en geradbraakt, da'k 'r buiten 't voorarrest zes maanden voor heb geslikt...

Spiess. ...God zie je niet... met bloed an z'n slapen... met blóed an z'n keel... met bloed an z'n vingers, waarmee-ie 't mes tegen wou houden...

Rudolf (*die bij de laatste woorden met de lamp in z'n hand is opgestaan*). Jezus... Je... (*Spiess springt*

met 'n schreeuw overeind). ... Jezus echter beval den boozen geest en sprak: „Verstom en ga uit dezen mensch!” Nu wierp de onreine geest den mensch op den grond...

Hadwig. *(terwijl Wiener en Schulz verschrikt opzitten)*. Wat mot dat, jongen...? Scheelt 't je hier? Bè-je wel wijs met je verdomde streken!

Schulz. Wat was dat? Wie schreeuwt 'r zoo? *(Rudolf bedoelend)*. Was hij dat?

Spiess. Nee, ik.

Wiener. Wel gedorie, daar hè-'k kippevel van gekregen. 'k Dacht werachtig da-me bruid me bij me kladden had! Gun jij iemand z'n kwartier niet, stekelkop?

Schulz *(bij de waterkraan, terwijl Rudolf de hellende tree opklautert en links om de glooiing verdwijnt)*. Dat flik je niemeer, Spiess! Bij zoo'n hette as vandaag — 't lijkt of de grond in brand staat — *(droogt zich 't naakte bovenlijf)* ... is 't niet te harden! *(Zet z'n mond aan de kraan, smakt vruchteloos)*. Verroest! Da's om 'r de boel bij neer te smijten!

Hadwig *(terwijl Spiess bij z'n wagen is gaan zitten)*. Was niet zonder drinkkan van huis gegaan, jongen!

Schulz. 't Zit 'm niet in de drinkkan — zóo lang zijn we nog niet hier — 't zit 'm in 'n gloeiwarmte da-me asem terugslaat... 't Is al z'n leven dik over de acht en twintig... Meer as zes uur doen we 't niet!

Hadwig. Hè-jij 'n thermometer, heethoofd?

Wiener. Heethoofd, hahaha! Heethoofd! Kè-jij d'r hier 'n kouhoofd op na houen, Hadwig! *(Reikt Schulz z'n kan)*. Ik zweet zoo da-je op me boddie kuikens ken broeien!

Schulz *(die 'n slok heeft genomen)*. Da's geen koffie!

Wiener *(lachend)*. Nee, da's langena geen koffie! Je hoeft 'r niet zoo'n gezicht bij te trekken, of je in 'n zieke aardappel bijt, Fritz!

Schulz. Dat doe 'k ook niet, maar...

Hadwig. Jenever?

Schulz *(de kan teruggevend)*. Ja, foezel.

Hadwig (*glimlachend met den vinger dreigend*).
Wiener! Wiener! Wiener!

Wiener. Mooi zoo. Nou weet 'k me naam!

Hadwig. Wij van de organisatie...

Wiener. ...Ja, overste!... Maar as 'k na de derde laag mot, neem 'k 'n theelepel mee, om de graflucht uit me verstandskiezen te loozen!... Anders ruikt me bruid da'k doodgraver geweest ben... Niemand niet?... (*Drinkt*).
...Proost, jongens!

Hadwig (*op z'n horloge kijkend*). ...Nou, dan gaan we weer langzaam an 't werk!

Wiener. Asjeblief langzaam! Morgen is 't Zondag en Maandag rentenieren we toch!

Hadwig. Wiener, 'k ben geen brave Hendrik, en geen lastig kameraad, maar, maar...

Wiener. ...Gedorie, Hadwig, bóven doe 'k toch nooit!... Boven hou 'k me an me biertje as jij! Draai me met geen preeken an boord!... 'k Hoor d'r thuis zat!

Hadwig. Boven of in 't gat, 'n pest blijft 't!

Schulz. En wat 'n pest! Zelf heb-ie de smoor in, as je ze met d'r kannen voor de pomp in de „Eenhoorn” ziet staan!

Hadwig. En je het op handslag beloofd geen voet meer bij Smies te verslijten!

Wiener (*lachend*). Hè-'k me an gehouen! 'k Hè-d'r geen voetstap versleten! Hè-'k me mannetjes voor gehad, hahaha! Bliksem, jonges, as 'k die medecijn niet in me kuil had gezwabberd, ha'k me hier met 'n twaalfmijlsvaart van kant gemaakt, toe de marine me conduiteboekie niemeer an boord wou hebben! Van 't water: onder de grond... Laten we d'r niemeer over klessen! (*Tot Hadwig*). En as jij weer zoo'n bezopen gezicht trekt, as 'k eens in 't kwartaal 'n spoeling noodig heb, mot je d'r een met 'n blauwe knoop voor je koppel in je satansche longroom zoeken!... (*Gedreun van invallend gesteente*).

Spieß (*na een luisterende stilte van allen*). ...Wat — was dat, Hadwig?

Hadwig. Niks, kameraad! 'r Zal 'n stempel erges in zijn gezakt! ... Kè-je d'r bij, Schulz? Of wi-je de ladder? (*Rudolf keert terug*). Stoot je alweer op 't gesteente?

Schulz (*met z'n houweel 'n granietblok behamerend*). Da's gedorie de tweede keer! Zoolang as 'k houwer ben, hè-'k in zoo'n rotte laag niet gewerkt! We kommen nog in geen uur an 'n wagen! Zonder petroon kom 'k d'r niet door... Spiess, as je toch niks om handen het, haal d'r dan een... Ach, Jezis, laat maar man... Dat duurt 'n uur eer je werom ben!...

Spiess. Weet ik de weg alleen?

Wiener. As je de trappenhelling opklimt, maat, en je door 't luik kruipt, sla je rechts af over de luchtgang — dan la-je de dwarsgalerij links leggen en door de tweede zijgang na 't Oosten kom-ie vanzelf bij de touwbaan — daar volg je de rails tot je... Hahaha! Je ken 'm net zoo goed 'n bon om d'r uit te varen geven! Bè-jij, gedorie, 'n kerel, da-je haast in je broek doet as je alleen de mijn door mot?

Spiess. Dat doe 'k niet... Maar 'k ben pas acht dagen hier — en 't lijkt zoo alles op mekander...

Schulz. Ja, 't is goeie!... Rudolf! Waar zit je?... Rudolf! Bè-je of hou-je je doof! 'n Paar dynamiet-petronen!... En as de weerlicht werom!

Rudolf. Bij de Stapel, vader?

Schulz. Nee niet bij de Stapel! De touwbaan langs tot de machinekamer! Daar vraag-ie maar an de eerste de beste!

Rudolf. Ja, vader!

Schulz. En niet zoo langzaam, jongen! We wachten d'r op!

Rudolf. Ja, vader! (*Af door rechter-opening*).

Wiener (*neerzittend*). Dan maar weer op me kanne-pee! 'k Zee je nog zoo d'r mee te nemen, toe-we bij de Stal waren... Affijn, dan maar geen gesmeerde boterham vandaag!

Hadwig. Hè-je 't dáár ook geprobeerd, Fritz?

Schulz. Daar en overal! Wordt niks! (*Smijt 't*

gereedschap neer, komt van de verhoogde insnijding in de gruisbedding, zet zich wrokkig op 'n steen. Een stilte. Hadwig presenteert zwijgend 'n stuk „Kautabak”. De anderen brokken 'r af, pruimen. Boven weer klinkt 't geluid van een toeklappend luik. Van uit 't donker der linksche glooiing daalt 'n lampje tot bij de paal met het bord).

TWEEDE TOONEEL.

SCHULZ, HADWIG, WIENER, SPIESS, SCHENK.

Schenk. Glück auf! (De anderen antwoorden met „Glück auf!”). Hij belicht de „Wettertafel” met z'n lamp, bespuwt z'n hand, wrijft wat krijtletters weg, schrijft er 'n paar andere neer, daalt verder tot in de gruisbedding).

Wiener. Weer nergens gas geroken, controleur?

Schenk. Nee, Wiener, 'k ben verkouden!

Wiener. Ken op je longen overslaan, Schenk!

Schulz. Ja, op zijn en op onze longen! As ik controleur was, zou 'k ze achter d'r hielen zitten...

Schenk. Ja, jij zou!... En as je zou?... Dan zou je jezelf d'r uitnegeren!... Wie het 'r tabak te veel...? (Tot Hadwig die hem 't stuk geeft). ... Dank-ie voor je pil! (Kauwt).

Schulz. Jij wrijft maar met je natte duim! Wat weerga, mijn wi-je toch niet wijsmaken, dat 'r hier in de westelijke afdeeling, waar je stof vréet — en waar 'k bij galerij IV zelf 'n staart an me lamp kreeg — geen gas staat!

Schenk. Daar ken 'n kind je antwoord op geven, Fritz! (Presenteert Hadwig z'n drinkkan). Slok?

Hadwig (weigerend). Dank-ie, Schenk.

Schenk (tot Schulz). Jij?

Schulz. (norsch). Nee.

Schenk (geeft de kan aan Wiener, die 'r gretig uit drinkt). Jonges, jonges, wat 'n nieuwigheden! 'k Loop

langer in de lagen rond as een van jullie — 'k hèd'r me rematiek in en uit gezweet — maar as je 't met — met nieuwigheden wil halen, as je je maag en je longen met enkel kolen voert... (*Neemt 'n slok uit de kan, die hij van Wiener terugkrijgt*). ... Affijn, neem geen raad an van 'n mijnwerker, die hier sneeuw op z'n kop het gekregen! Glück auf! (*Af door rechter opening, terwijl de anderen hem „Glück auf” nazeggen*).

DERDE TOONEEL.

DE VORIGEN, zonder SCHENK.

Schulz (*tot Hadwig*). As 'k die kerel met z'n natte duim zie werken, hè-'k moeite, om 'r de boel niet bij stuk te vloeken!

Hadwig. Waarom, heethoofd? Is 't zijn schuld? Houdt één kontroleur 't langer as 'n maand uit — as-ie telkens klachten in 't mijnboek schrijft? Is 'r z'n brood niet mee gemoeid?...

Schulz. Weet 'k! Weet 'k... Maar zoo, zoo belabberd as Schenk... 'k Zou dat mijnboek wel is 'n slordige menuut in me handen willen hebben...

Hadwig. En dan?... (*Haalt de schouders op*). In Schenk z'n plaats zou jij 't zelfde doen...

Schulz... Zou 'k niet!

Hadwig. Zou je wel!

Schulz. Zou 'k nièt!

Hadwig. Goed, dan zou je 't niet,... Dan zou je boven op 't kantoor om de dag kommen vertellen: gas hier, gas daar — gas daar, gas hier — dan zouden ze op 't kantoor om de dag met de Inspectie krakeel krijgen...

Schulz. Daar zou 't me om te doen wezen!

Hadwig (*glimlachend*). Tobias! Tobias! En jij zelf? Zat je niet na je zooveelste krabbel — met jouw prachtige hanepooten! — in 't mijnboek, dat ze op snee mosten vergulden! — in de vrindelijkste afdeeling van de mijn, om je je onderzoekingstochten af te leeren?

Plicht wordt 'r hier uitgenegerd — precies zooas-ie 't zei! — en da's zoo duidelijk da'k 'r de man niet dat — nee, niet dat om minder acht!

Wiener. Wel gedorie!

Hadwig, Nee, Wiener!

Wiener (*driftig*). Wel gedorie, daar jeuken me vingers bij! As je an ben gesteld, om 't mijngas te kontroleeren, en je draait je d'r tusschen uit...

Hadwig... As iédere kontroleur in 't heele kolenbekken...

Wiener... Daar hè-'k 't niet over!... As je daar voor aangesteld ben, en je je kop toe houdt, om 't makkelijker as wij te hebben...

Hadwig... Niet makkelijker...

Wiener... Gedorie, laat mijn nou ook is an 't woord — 'k hè-'t wel in de spiezen, da-je liever met Schulz as met mijn smoest! — as je daar voor aangesteld ben, en je leit 'n luik voor je oogen, dan fluit-ie daar 'n redeneering voor op of 't je welstand is — en as ik 'n slok uit me eigen kan...

Schulz. (*lachend*)... En uit die van Schenk neem...

Wiener... Dan kijkt-ie, gedorie, of-ie drie uur zeeziek geweest is, en nog is z'n maag ondersteboven mot keeren! Is dat klessen met een of met twee monden?

Hadwig. 't Bewijs wat 'r voor gift in je kan zit, Wiener, lever je nou al...

Wiener. Dat lieg-ie!

Hadwig. Anders stuif je niet om zoo'n kleinigheid op! En 'k ga 'r niet op door!

Wiener. Omda-je je anker niet op weet te halen, omda-je met je boeg in de modder, in de smurrie zit!

Hadwig. In de smurrie... (*Zich onderbrekend bij gekreun van Spiess*). ...Hè-je wat, kameraad?

Spiess (*kreunend-hijgend*)... Stik, stik — zoo heet is 't nog nooit geweest!

Hadwig (*hem z'n kan gevend*). Wen je an, kameraad!...

Wiener. Wen je an! (*Neemt 'n slok uit z'n kan*). As je maar tijd van leven het!

H a d w i g (*ongeduldig*). Wat scheelt jou vanmiddag, Wiener! Snap jij 'm, Schulz? Wat weerlicht, denk je dat wij twee 'r niet net zoo goed met handen en voeten tegen motten vechten? Hè-je niet — was 't niet Maandag...

S c h u l z. ...Maandag...

H a d w i g. ...Toe we in de „Eenhoorn” met Bartsch en Robert mosten spreken — met ons in de hoek bij 't raam gezeten, en keek je niet, met de hel in je oogen, toe de een na de ander van de ochtendploeg z'n kan door de vrouw en de dochter van Smies liet vullen, toe iedere klap van de deur 'n halve maat foezel was, toe d'r pooten te kort kwammen om de zwijnderij op te pompen, toe Heil, die 't al op z'n nuchtere maag mot hebben, haveloos bij 't buffet lee, toe Wilhelm, die geen eten meer binnen ken houen, z'n kan an één stuk leegzoop...? Sloeg-ie toe niet met je vuist op de tafel, en most Schulz niet met je klessen, om je geen nonsens te laten beginnen?... Wat weerlicht, 'k verdom 't om voor me eigen vrinden boetprediker te wezen! Zuip zooveel je lust, maar hang dan niet, wil dan niet de brani uithangen, om van beesten menschen te maken! Zoolang je dat in je ransel met je meesleept, kè-je geen goed voorman zijn!

W i e n e r (*dof*). Mag jij zeggen!

H a d w i g. Zeg 'k ook!

W i e n e r. 'k Waarschouw je, Hadwig! (*Staat dreigend op*). ...'k Ben 'n kwaje, as je me ordes van me borst wil halen!... As 'k uit de dienst gesjeesd ben, is 't niet voor hielelikken geweest!... (*Ingehouden-verwoed*). ...'k La-me door niemand — door niemand — door jou met je groote bek net zoo min... (*Het ijzeren luik klapt dicht*).

S c h u l z. Suscht! Onraad! (*Wiener zit nijdig neer. Van boven daalt 'n lampje*).

VIERDE TOONEEL.

DE VORIGEN, MATANSKU.

Matansku (*zoekt met z'n lamp de glooiing langs*). Glück auf! (*De anderen beantwoorden den roep*). ... **Jessus-Maria!** ... **Jessus-Maria!** Heb jei nieks gefunden, kameraad? ... **Jessus-Maria!** ... Moet iem toch hier verloren haben ... **Jessus!** **Jessus!** ...

Schulz. Wat hè-je verloren, jongen?

Matansku (*zoekend bij de linksche kolenkar*). Mein, mein Kontroll-Marke ... Verflucht! Verflucht! Mordverflucht!

Schulz. Je penning? Bè-je dan hier an 't werk geweest?

Matansku. Hier, nein! Himmelflucht!

Hadwig. Dan zel je de heele derde laag kennen afzoeken, kameraad! Kè-je toch beter doen, as we na de „kooi” trekken!

Matansku. Iek zoek schon van halb zwölf ab ... Du Lump von Herrgott!

Schulz. Bè-jij dan nog van de ochtendploeg?

Matansku. Himmelflucht, ja! (*Tot Spiess*). Hei jij hier keine Marke gezien?

Spiess (*ook met z'n lamp den grond belichtend*). Nee.

Schulz. Wat weerga, as je hier niet gewerkt heb, wat hoef-ie dan daar in de hoek, waar geen sterveling komt, te scharrelen?

Matansku (*de rails bijlichtend*). Du Sau, du! Mordverflucht! Als iek ihn nicht finde ... (*Zoekend af in de opening, rechts*).

VIJFDE TOONEEL.

SCHULZ, HADWIG, WIENER, SPIESS, STEIN.

Schulz. Nog van de ochtendploeg? En z'n nummer-penning kwijt? Zeker bezopen! (*Tot Hadwig*). Kè-jij 'm?

Glück Auf.

Hadwig. Da's, as 'k me niet vergis, een van de Poolsche kostgangers van Gompel z'n broer, een van de... (*Het ijzeren luik klap dicht*). ... Onraad!

Stein (*daalt van boven af*). Glück auf! (*De anderen beantwoorden den groet*). Wordt 'r niet gehouwen, Hadwig?

Hadwig. Nee, meneer, we hebben om petronen gestuurd. 't Is 'n beroerde plek!

Schulz (*die gelijk met de anderen is opgestaan*). As meneer de ingenieur zich overtuigen wil: we zitten weer midden in de steen. Asjeblief.

Stein. Je mot 'r toch doorheen, Schulz — bij galerij VIII hebben we 't zelfde gehad...! An hoeveel wagens hou je op 't oogenblik?

Schulz (*tot Spiess*). Hoeveel nummerplaten heb-
ie an de karren gehangen, sleeper?

Spiess. Drie.

Schulz. Drie! Nou hoort u! Daar zweeten we van af da-we in 't gat zijn gevaren, onze zielen voor uit!

Stein (*glimlachend*). Na! Dan zul je nog wat harder moeten zweeten, jongen! 'n Mensch z'n ziel kan tegen 'n stootje! Geef mij de ladder is, Wiener.

Wiener (*met de ladder*). Mot je 'm an stuurboord of an bakboord, meneer?

Stein. Jongen, doe me niet te geleerd! 't Zit 'r bij mij maar dunnetjes op! Wat is stuur- en wat is bakboord?

Wiener. Ha! Da's gedorie nou net zoo krom, of je 'n putbaas vraagt wat 'n dwarslat, 'n kap of 'n stempel in 'n gang is! As je zoo gaat staan, met je facie na de fokke-, de groote- of de bezaansmast, kè-je an deze kant enkel stuur- en an deze...

Stein. ... Bakboord hebben! Maar als 'k me, hahaha!, omkeer, Schulz...

Schulz (*lachend*). ... Ja, maar je mot je niet omkeeren, meneer! Anders raak-ie de tel kwijt!

Wiener. Wel, gedorie, hè-'k me bruid, as ze menschelijk wou wezen...

Stein. Menschelijk?... Doet ze dan wel is onmens-
schelijk?

Wiener. ... Meer as me lief is, meneer! Leit 'r de lap op, of ze vader en moeder gelijk van me is! Maar daar praat 'k geen kwaad van, hahaha!... Hoe meer ze d'r pooten uitsteken, as 't kompas achteruit loopt, hoe meer ze je maggen! (*Wijst 'n blauwe veeg op z'n gezicht aan*). Da's niet enkel van de kolen — da's perfet amoer, hahaha! Nou, kom jij nou is bij me thuis, en vraag 'r waar de bezaansgaffel uithangt, wat 'n grietjesperdoens en 'n buitenkluiverstampstag is — en ze zal — as ze mènschelijk is! — je de heele tuigage van de voorspriet tot de Spaansche ruiter beschrijven!

Stein. Knap! Neem 'k me hoed voor af!

Wiener. En allemaal 's winters onder de wol geleerd!

Stein (*de ladder beklimmend*). ... Zoo? ... Geef jij hooger onderwijs in bed, hahaha?

Wiener.

Feste Kohlen,
Tiefe Schächte,
Junge Weiber:
Lange Nächte...

Schulz (*invallend*):

Schwere Arbeit
Trocknes Brot...

Hadwig (*invallend*):

Das ist des Bergmann's
Früher Tod...

Stein. Na! Dan maar is kijken of dat droge brood niet te veranderen is, koempels!... Ja, je heb gelijk, Schulz, 'r loopt hier 'n ader — maar goddank geen dikke, die 'r uit mot... Enfin, dan maar meterloon tot je weer in luilekkerland ben!... Is de directeur al hier geweest, of is-ie weer uitgevaren?

Schulz. De directeur?... Nee, niet in de derde laag geweest.

Stein. Dus drie wagens?... Na, zorg dat 't 'r dertig worden! Glück auf! (*De anderen beantwoorden den groet*). ... Is 't nog niet bekend, wie de heeren zijn, die Hankelman...?

Hadwig. Nee, meneer.

Stein. Helpen jullie dan 'n handje mee! Wat duivel, moeten we zulke elementen hier houden?... 'k Heb al 'n zesloopsrevolver en 'n vergiftigde dolk bij me gestoken, voor 't geval dat ik aan de beurt ben, hahaha!

Schulz. Meneer Stein weet wel beter. As ze meneer Hankelman, die erger as 'n slavendrijver...

Stein (*afwerend*). Na!... Inslikken!... Mag 'k niet van 'n collega hooren! Glück auf! (*De anderen antwoorden. Af omhoog*).

ZESDE TOONEEL.

DE VORIGEN, zonder STEIN.

Schulz. Da's de éénige met fatsoen!

Hadwig. Ja! Omdat-ie boven, toe z'n vrouw nog leefde, 'n bestaan as 'n hond had... De helft van de ingenieurs het 'r nagezeten en 'r gehad! (*met de hand naar boven wijzend*) Waar licht is — is niet altijd vreugde! Blijf je achter je wagen zitten, Spiess — wat weerlicht, kameraad, hou je niet zoo afzijdig! (*Wenkt Schulz den sleeper ook te roepen*).

Schulz. Zou je niet bij ons kruipen, Spiess, of motten wij bij jou kommen?

Wiener (*de bedoeling begrijpend*). 't Wachtlokaal is hier, kameraad!

Spiess (*schuw*). Ja, as 'k mag — as 'k niemand hinder...

Hadwig (*terwijl Spiess naast hem komt zitten, legt de hand op z'n schouder*). Hier — (*Tot de anderen*): Dekken jullie je lampen is af — nee, allemaal — jij ook — (*Het wordt even volslagen donker*) — Hier, kameraad —

hier in de eeuwige nacht het niemand 'n schaduw — niemand! Hoe is je voornaam, Spiess?

Spiess. Me voornaam? Me voornaam? Hè-'k in geen vijf jaar gehoord... Ik hiet... (*Snikt*).

Hadwig. Nou! Dié voornaam kennen we niet!

Spiess. Paul...

Hadwig. Dan blijft 't bij Paul, niewaar jongens? Zoo, nou mag d'r weer licht wezen! (*Zij draaien de lampen weer op*). Je mag je wel is laten scheren, Paul! De barbier mot ook leven! En met zoo'n baard vind je in de heele kolonie geen bruid!

Spiess (*glimlachend*). ... 'n Bruid... Ik mot geen bruid!

Wiener (*drukt hem de hand*). Kerel!

Schulz (*lachend*). ... Wiener, Wiener, je het, wat weerga, de mooiste meid van 't heele bekken! As ze met 'r rooie haar in de zon loopt, is ze om in te bijten...

Wiener Bijten, ja!

Schulz. ... En je praat 'r over of ze je nachtmerrie is...

Wiener. Me nacht- en me dagmerrie...! 'k Hè gedorie geen lef om vanavond me trap op te klimmen... (*Wil drinken*). Nee, overste, 'k zal 't tot bij de trap bewaren...!

Schulz. Ja, ja — je ben niet de eenige, die met 't hart in z'n schoenen...

Wiener. In me schoenen? We zitten hier acht honderd zeventig meter diep, maar me schoenen met me hart... Niet te looien... met geen lijn zonder end te looien — hoe diep! (*Tot Hadwig*). Hoe — hoe hè-jij 't klaargespeeld, overste, om je vrouw en je... (*Hij wordt door Schulz angestooten*) ... om je vrouw — wat zanik jij...! — om je vrouw an de dijk te zetten?

Schulz. Wat weerga, Wiener, gaat jou, gaat ons dat an!

Hadwig (*na 'n stilte*). Ben uitgekwartierd, zonder bagage op me nek en zonder ballast in me hand, toe, toe me kind twee maanden was. 'k Zee je al, bij Fritz in de woonkamer, 'k zee je: da's alles.

Spiess (verwonderd). Jij — van je kind?

Hadwig. Ja, Paul, jongen. Hier, as 'k zoo 'n cirkel trek (doet 't met z'n houweel in 't gruis) was me tafelkleed... met dáár me vrouw... dáár me dochter... hier ik... Daar stonden de anderen (wijst buiten den cirkel). Buiten me cirkel mocht 'k niet. Toe hè-'k 't tafelkleed doorgesnejen.

Spiess. En?

Hadwig. En uit. Buiten me cirkel waren meer vrouwen, meer — kinderen: binnen me cirkel één vrouw, één kind (glimlacht). Dat doe je in de hitte van 't gevecht, as je overtuiging nog 'n baard in je keel is... Nou ben 'k buiten me cirkel, en soms — je ruggegraat is niet altijd van ijzer! — soms denk 'k, prakkizeer 'k, suf 'k over wat daar naast me tafelkleed het gezeten.

Schulz. Is nou dertien?

Hadwig. Dertien. Mot 'n heele meid wezen, as ze nog leeft.

Spiess. As ze nog leeft? Weet je dat niet?

Hadwig. Nee. Kwijt geraakt. Ver over de bergen, ver over de zee. Zoo ver as me gedachten haast niet gaan. Hertrouwd. Met landverhuizers mee na Amerika getrokken.

Wiener (Schulz aanstootend, omdat Hadwig onbewogen blijft staren). 'k Geloof, gedorie, da-we 't hier allemaal door de hette te pakken krijgen!

Schulz. En die verdomde jongen, die met de petronen meer as 'n uur uitblijft! Zal 'k 'm 'n end tegemoet loopen?

Wiener. Waarom? Zit jij zoo op heete kolen — ja, heet zijn ze, hahaha! — om weer met de karwei te beginnen? (Tot Spiess). Kè-je ons lied? (Wil zingen).

Schulz (snel). Niet zingen! Niet zingen! Brengt ongeluk an! Weet je toch!

Hadwig (dringend). Nièt zingen, Wiener!

Wiener. Ach wat, zet je ooren open, Spiess! (Zingt).

„Glück auf, Kameraden, durch Nacht zum Licht!
 „Uns sollen die Feinde nicht kümmern.
 „Wir hatten so manche verzweifelte Schicht
 „Und sahen die Sonne doch schimmern...”

(*Hij zwijgt schrikkend bij 't binnentreden van Wied, Mathieu en Kerkhoven door de gonjelaap-opening. Wederzijds gewensch van „Glück auf!” . Spiess sluipt achter den kolenwagen.*)

ZEVENDE TOONEEL.

DE VORIGEN, WIED, MATHIEU, KERKHOVEN.

Wied (*terwijl Schulz, Hadwig en Wiener opstaan*). Dat klonk heel aardig, koempels, maar met zingen krijgen we de wagens niet vol! Wordt 'r niet gehouwen? (*Hen herkennend*). O, ben 'k bij m'n vrienden van de arbeids-commissie? (*Spottend*). Hoop dat 'k bij de vroolijke conferentie niet stoort!

Schulz. We wachten op dynamiet, meneer de directeur.

Wied. Hoeveel wagens?

Schulz. Zooveel vingers as 'k an me rechterhand heb — drie.

Wied. Moet 'r geboord worden?

Schulz. Ja, meneer.

Mathieu (*puffend*). Olala, olala, dat's hier je Turksche bad! (*Droogt zich 't gezicht met z'n zakdoek*). Dat's hier overal om je eiwit op temperatuur te brengen! Je had wel voor 'n lemon-squash kunnen zorgen, Excellentie!... (*Bij de kraan*). ... Is dat drinkwater, meneer Kerkhoven?

Kerkhoven. Kan 'k u niet aanbevelen, meneer Baumgarten! Smaakt niet prima!

Hadwig. Smaakt heelemaal niet... As meneer de directeur zich wil overtuigen! (*Draait de kraan open*). Asjeblief!

Wied. Asjeblief! Asjeblief!... 'k Hoor toch lucht! Hadwig. Dan mot 't 'r pas ingekomen zijn! Voor tien tellen was d'r nog geen spet...

Wied (*terwijl 't water zwak begint te loopen*). Nou?... Nou?... Dat gebeurt nou toch niet om mij plezier te doen?

Schulz. Misschien geven ze boven meer drukking, omdat meneer de directeur benee is — net as toe de Inspectie d'r was...

Wied. Nonsens, Schulz! Als 't niet een, twee, drie loopt, draaien jullie de kraan weer dicht... Met wat handigheid en wat geduld. ... Is 'r vandaag al gespreoid?

Hadwig. Nee, meneer. En gister ook niet...

Wied. Mag niet, mag niet. Enfin, nou heb 'k tenminste persoonlijk nog 'ns gerevideerd! Zijn we hier op de plek, waar 't met Hankelman gebeurd is, Kerkhoven? Of is 't verder op...?

Kerkhoven. ... Op de hoogte van de mijngaspaal, meneer, daar, vlak voor u, waar de trappenhelling omhoogt... Om de hoek hebben ze op 'm geloerd... Eer-ie 'r op verdacht was, hadden ze 'm z'n lamp stuk geslagen... Op handen en voeten is-ie in 't donker na de kabelbaan gekropen... (*De plek waar Spiess zit, aanduidend*)... Hier lee de lamp... (*tot Spiess*)... Kan jij niet opstaan, sleeper, als meneer de directeur in de laag is? (*Spiess doet het*).

Wied. 't Is gemeen...! En zijn al de penningen van de ochtendploeg bijtijds ingeleverd, Kerkhoven...?

Kerkhoven (*terwijl Hadwig, Schulz en Wiener mekaar verrast aankijken*). Wordt op gelet, meneer. Maar daár zorgen ze voor! (*Tot Mathieu, die de kraan opendraait*). Nee, meneer, is niet te recomman-deeren!

Mathieu (*de handen wasschend*). Dat merk 'k, beste vriend! Je trekt 'r handschoenen door aan! Daar moet je patent op nemen, George, op die fameuze uitvinding...

Wied. Mathieu!

Mathieu (*de handen aan zijn zakdoek drogend*).

Olala!... En geen handdoek bij 't testamentarisch fonteintje! (*Tot Kerkhoven, die de kraan dichtdraait*). Nog één moment, amice!... (*Neemt de bloem uit z'n knoopsgat*). Even den hangenden tuin van Semiramis, godengeschenk van twee onvergetelijke oogen, Excelentie, bij de bronnen van Haran drenken! En 't wonder van je echo, meneer Kerkhoven?

Wied. Ja, ja, Mathieu! De echo is tot je dispositie — een oogenblik! (*Tot Schulz*). 'k Herinner je, Schulz, aan wat 'r vanmorgen, toen ik met jullie af had gehandeld, met meneer Baumgarten voor is gevallen! Laten we de kleine kwesties niet op de spits drijven! De middagploeg staat natuurlijk buiten 't gebeurde... Maar als 't bestuur van de mijn 't eischt, kan ik me niet schrap zetten!... Helpen jullie!... We kunnen 't niet laten passeeren! Struikrooversmanieren waren in de Glück Auf tot vandaag onbekend! Met zoo'n minne aanranding van 'n beambte, heeft je solidariteitsgevoel toch niets te maken! Is 't niet zoo? Als 'r 't een of ander vermoeden...?

Schulz (*aarzelend*). Nee, meneer.

Wied. Je zegt dat op zoo'n vreemde manier, Schulz.

Schulz. As 'k 't vreemd zeg, meneer, is 't omda'k niet snap, waarom d'r zoo veel an 'n week vieren van de ochtend- en middagploegen gelegen legt, as we morgen in de „Eenhoorn" toch 't besluit nemen, om, om... Da-weet, meneer...

Wied (*glimlachend*). Dat besluit is 'r nog niet, Schulz...

Hadwig. 't Komt 'r.

Wied. Goed, maar vandaag zijn we nog geen oorlogvoerende partijen — anders zou 'k hier onder de witte vlag zijn gekomen, niewaar? In ons beider belang vraag 'k... (*Zij zwijgen*). Dan neem 'k aan, koempels, dat jullie géén vermoedens, ofschoon je houding, en dat verbaast me... Heeft u nog iets, meneer Kerkhoven?

Kerkhoven. Ja, 'k zou uw zwager — dat wil zeggen...

Wied. Ga uw gang. (*Wandelt de glooiing op, blijft boven wachten*).

Kerkhoven (*tot Mathieu*). Wou u nog wat van de derde laag weten meneer?

Mathieu. Waarde Baedeker, ofschoon 'k zintuigelijk zwem, ofschoon 't me niet zou verwonderen als 'k hier voor je oogen — kinderen, hoe houden jullie 't uit: dat's je oven-van-de-lijkverbranding! — in nevelen opsteeg — puf-puf!, 'k luister met de diepste, de allerdiepste attentie!... Hoe diep is die attentie, Baedeker?

Kerkhoven. Acht honderd drie en zeventig meter, meneer. De trappenhelling aan uw linkerhand voert tot galerij VIII. We klimmen nu nog door 't luik, en gaan dan weer denzelfden weg terug.

Mathieu (*laat z'n horloge slaan*). Ja, ja... Maar dat zouden we ook wel 't volgend jaar kunnen doen...

Kerkhoven. De staande galerij hier, hopen we door te breken tot de ventilatiegang, en al wat de mijnwerkers hier winnen, wordt na de remhelling, die u gezien heeft, heen gesleept...

Mathieu. Als ik ooit directeur word, zorg 'k in de eerste plaats voor vrouwtjes... Zoo'n kleine marketentster met fleschjes bier, warme worstjes met mosterd, belegde boterhammetjes, wat koempels? ... Zou 'k getapt zijn?

Wied (*op de glooiing*). Mathieu!

Kerkhoven. En dan zou u eerst 'n machtiging aan den minister moeten vragen: vrouwen onder den grond worden in geen mijn toegelaten!

Mathieu. Baedeker, dat 's dan 'n enorme vergissing, en dan wordt 't plicht den minister op z'n vingers te tikken!

Kerkhoven (*lachend*). 't Mag niet, en bij mijn weten is 'r nog nooit 'n mijnwerkersvrouw, niewaar mannen...?

Schulz. Dat zeit meneer Kerkhoven, omdat meneer pas van de mijnschool in 't kolenbekken is gekomen. Mijn moeder is nog as bruid met de nachtploeg mee in 't gat gekropen...

Kerkhoven. Ach kom!

Schulz. Ja meneer — in mannenkleeren, hahaha!...
 As je toen de man van de „kooi” ’n halve drinkkan foezel gaf, kreeg-ie alles gedaan! ’k Zou d’r geen eed op doen, da’k al niet erges, benejen de vijf maanden, in de buurt van de kolen geweest ben!

Wied. Mathieu, ’t is over drieën...

Mathieu. En me echo?

Kerkhoven. Als ’k hier op de rails, tusschen de twee wagens in, ga staan — zoo! — en ’k roep ’t een of ander, dan krijg ’k ’t van boven haast niet te gelooven zoo duidelijk terug! Als meneer even luistert... (*Plaatsst de handen voor den mond, roept*)... Glück auf! (*De echo herhaalt de woorden*).

Mathieu (*niet geloovend*). Nee! Dat’s te sterk! Heb jij dat gedaan, George?

Wied (*lachend*). Ik? Nee, jongen.

Mathieu. Kom dan eerst daar uit de buurt weg! Als jij ’t niet dee, is ’r ’n geest of ’n kobolt... (*Rudolf verschijnt met de patronen*).

Wied (*van de glooiing komend, naast Mathieu*). Asjeblief! Probeer ’t zelf. Is door ’n toeval ontdekt...

Kerkhoven (*tot Mathieu*). Nee, u moet precies op dezelfde plek staan!

Mathieu. Goed, maar ’k hou jullie in ’t oog! (*Roept*). Glück auf! (*De echo herhaalt de woorden, klaar en scherp*). Dat’s prachtig... Dat’s zeldzaam! (*Roept opnieuw*). Glück auf! (*De echo antwoordt, terwijl allen onbewogen luisteren: „Glück auf!”*)... (*Dadelijk daarop dreunt het zwaar in de verte*).

Wied. Allemachtigste God!

Hadwig. Dat is... Dat is... (*een donderend gekraak volgt. Door de gonjelap-opening built ’n stofwolk. De kolenwagens stooten tegen mekaar op, de lampen dooven. Een schor geschreeuw. Dan een stilte. Het tooneel is volslagen donker*).

ACHTSTE TOONEEL.

WIED, MATHIEU, KERKHOVEN, SCHULZ, HADWIG, WIENER, RUDOLF, *later* SCHENK, MATANSKU, SPIESS, DE PAARDEN-DRIJVER, STEMMEN-IN-HET-DONKER.

Hadwig (*verwoed*). Langzaam! Langzaam! Niet dringen!

Wiener. La-me d'r door, la-me d'r door!

Schulz. Je komt 'r niet door! Achteruit! Achteruit, we trappen op lichamen! Pooten thuis! As je met geweld wil!

Wiener. La-me d'r door! 'k Zie licht! Opzij! (*Een gestommel. Dan stilte*).

Wied. Mannen, is 't jullie in je hersens geslagen! ... Motten jullie mekaar in 't donker als beesten ... Stilte...! Stilstaan...! Ik ben 't: Wied. Achteruit... Wie is dat?

De paardendrijver. Dondert niet wie 't is, dondert niet wie jij ben!

Wied. Je kan hier niet door, man! 'r Ligt iemand in 't pad! Ik ben 't, Wied, de directeur ... Achteruit...! Is de mijngang nog open...? Stilstaan...! Stilte...!

Schenk (*huilerig*). Nee! De boel leit 'r dicht!

Wied. Wie zegt dat...? Wie ben jij...?

Schenk. Schenk...! Schenk...! Kontrolleur Schenk meneer!

Wied. Stilte...! Ben je alleen, kontrolleur?

Schenk. Nee! Ja! 'k Weet 't niet!

Hadwig. Mannen, dring niet...! Wat helpt dringen...! Je dringt de berg toch niet door! Dring niet over de wagens heen! D'r leit hier iemand! Wat weerlicht zijn jullie dol geworden...! Stilte...! (*Geklaag en gekreun*). ...Bè-jij 't, Spiess...? Is dat jouw hoofd, Spiess...?

Spiess (*kreunend*). ...Niet lichten, niet lichten, Hadwig — in Godsnaam niet lichten! O, me beenen, me beenen zijn stuk! Ooooo!

Hadwig. ... Wat weerlicht, ga dan opzij! Je trapt

op me handen...! Douw de wagens wat weg, Schulz, Wiener en jullie anderen...! Wat weerlicht, zijn jullie kameraden! Weg! Weg!

Wied. Ik ben 't, Wied — Wied, Hadwig! — Stilte! Voor 't laatst stilte...! Wie zijn hier nog meer...? In Godsnaam, kalmte, mannen...! Wat bereik je met rede-loos mekaar onder de voeten loopen! Als de gang dicht ligt, zijn we nog niet verloren! Duw niet zoo, of 'k ransel 'r met m'n stok op los! Achteruit...! Wie zijn 'r hier? Ben, ben jij 'r nog Kerkhoven? (*Een stilte*). Kerkhoven, geef antwoord als je 'r ben... (*Een stilte*).

Schulz. Meneer Kerkhoven leit in 't pad — naast z'n stok — 'k voel z'n baard — en — z'n bloed.

Wied. Zeg jij dat, Schulz?

Schulz. Ja, meneer.

Wied. Ben jij hier naast me, Hadwig?

Hadwig. Ja, meneer.

Wied. Wiener? Geef antwoord Wiener!

Wiener. Present, meneer.

Wied. Mathieu...? (*Dringender*). Mathieu...!

Mathieu. Olala! Olala! Ja, 'k geloof dat 'k 'r ben, maar 'r 'n eed op doen, nee.

Wied. Dan zijn we met jou, met Schulz, met Hadwig, met Wiener, met Schenk...

Hadwig. ...En met Spiess, meneer!

Wied. Dat's zeven... Wie nog meer?

Rudolf. Ik... Ik...

Wied. Wie is ik? Namen!

Rudolf. ...Ik... Rudolf Schulz...

Wied. Wie nog meer?

De paardendrijver. Ik, Bart, de paarden-drijver...

Wied. Negen...! Nog iemand...?

Matansku. Iek! Himmelflucht...! Matansku! Verflucht! Verflucht! Mordverflucht! Da'k 'r niet früher ausgefahren bin...!

Wied. Stilte...! Tien...! Nog iemand?

1ste Stem-in-het-donker. Ik, een van de stortrijvers!

2de Stem-in-het-donker. En ik... Hè-me, hè-me arm gebroken...

Wied. Ben 'r ook niet zonder kleerscheuren afgekomen!... Stilte! We zijn nog niet verloren, mannen... Probeer 'ns een van allen of 't luik bij galerij VIII nog werkt! (*Een stilte*).

Schulz. Kom 'r niet door, meneer! De trappenhelling is doorgebroken...

Wied. Zoo. Dan wachten we tot de reddingsbrigade... En anders — laat je moed niet zakken, koempels! — vieren we m'n jaardag hier...

Wiener. Jarig? Vandaag jarig?

Wied. Ja, jongens! (*Beantwoordt eenige keeren handdrukken met:*) Dank je — Dank je... Dank jullie wel voor je handdrukken! Nemen jullie den ingenieur op... Ademt-ie zeker niet meer, Schulz? Nee? Nee, je heb gelijk. Rust zacht, kameraad... Ja, leg 'm hier in den wagen. Dank jullie. Dat was onze dertiende man. Wie klopt? Nee, harder! Doe 't met je lamp, dat ze je hooren, jongen, als je niets anders heb!

Wiener. 'k Neem al 'n brok steen. (*Klopt*).

1ste Stem-in-het-donker. Zoo kè-je kloppen — tot 't uur van je dood, kameraad!

2de Stem-in-het-donker. En lang zal 't niet hoeven — d'r trekt rook door de gang — de schoeljes, boven — de schoeljes!... As d'r gesproeid was geworden, as ze je niet as honden, erger as honden...

Schulz. Stil kameraad! We zijn niet — onder ons...

1ste Stem-in-het-donker. We zijn onder ons — 't daglicht zien we niet meer...

Hadwig. Stil kameraad! De directeur is hier.

1ste Stem-in-het-donker. Al was hier Jezus zelf, 't daglicht zien we niet meer...

Rudolf (*met klagende, extatische stem*). Jezus... De Heiland... Ik ben de Heiland... Opdat gij allen moogt weten, dat de Zoon des menschen macht heeft op de aarde, zonden te vergeven, zoo zeg Ik u, zoo zeg Ik u... Sta op... Sta op...!

Wied. Wie is dat? Is 'r een krankzinnig geworden?

Schulz. Da's me zoon Rudolf... Geef je poot, jongen, en wees niet bang in 't donker... Mot je an wenen as mijnwerker!... (*Wiener hervat het kloppen*). Ja, klop maar tot ze ons vinden...

(T W E E D E T A F R E E L).

NEGENSE TOONEEL.

(Bij open doek, zonder eenige pauzeering, verandert het tooneel in de ruimte vóór het vlechtwerk, dat het mijnemplacement afbakent. Links, schuin-weg, het toegangshek, waarvoor een gendarme. Nacht. In de verte de roode lekkende vlammen van de fabrieksschoorsteen. Voor het vlechtwerk zitten een aantal mijnwerkersvrouwen op den grond gehurkt. Zwak licht van de lantaarn boven het toegangshek. Alles geschiedt op het eerste plan).

1ste Vrouw (*tot den gendarme, die den Groom van Wied en den koetsier die met elkaar fluisterden en nu het toegangshek doorloopen, binnenlaat*)... Waarom die wèl en wij niet!

Gendarme (*haar zacht terugduwend*)... Omda'k me orders heb, moeder... Wees verstandig en ga d'r bij zitten...

1ste Vrouw (*schreiend*)... Ik ken niet zitten blijven... Zitten blijven as je man en je jongens... D'r zijn d'r toch al na boven gekomen:... 'k Zie 't rad van de kooi toch draaien...

Gendarme. Ken 'k je geen antwoord op geven, moeder... Binnen mag niemand meer...

TIENDE TOONEEL.

DE VORIGEN, VROEDVROUW, DE BRUID-VAN-WIENER,
VROUWEN, KINDEREN.

De Bruid (*met loshangend jak en haastig-opgeknoopt haar*)... Is de middagploeg nog niet boven...? ... Is de middagploeg...?... (*Krijst 't in snikken uit*,

bedwingt zich woest)... 'k Mot' r in! *(Tot den Gendarme)*
Wat wil je, wat sta je, wat doe je, kerel!

Gendarme. Mag niet...

De Bruid *(krijschend)*. Mag niet? Mag niet! Mag niet! Hè-jij daar over te zeggen! *(Staat met gebalde vuisten voor den gendarme)*. La-me d'r door of...

Gendarme *(overredend)*. Toe, menschen, bemoei je d'r mee... 'k Ken toch met geen vrouw...

De Bruid *(hartstochtelijk en snikkend)*. La-me d'r door! Me vent is benejen! Uit me bed ben 'k gekomen, om 'm te halen... Uit me slaap ben 'k opgestaan... Blijven jullie maar zitten, ellendelingen! Zijn jullie wijven, da-je je door zoo één kerel laat tegenhouden...?

Vroedvrouw *(die wezenloos geluisterd heeft, en nu fel wakker wordt)*. La-me d'r door, wachtmeester! 'k Mot 'r door. Je ken me! Je weet wie 'k ben... Me man is d'r bij... Me oudste zoon is d'r bij... Me tweede zoon is d'r bij... Me derde... *(snikt)*... 'k Ben vrouw Gompel... Kerel, geef dan asem!

Gendarme. 'k Dacht dat jij teminste verstandiger was, vroedvrouw.... Wat ken ik d'r voor?... Deel ik hier lakes uit?... As 't an mijn lee, liet 'k je allemaal binnen... *(Tot de menigte van vrouwen, die zoo sterk is aangegroeid, dat het heele eerste plan er mee gevuld is)*. ... In Jezusnaam, menschen, stouw niet zoo op!... De brigade is pas an 't werk... *(Vertoornd tot de Bruid; die hem jammerend bij de borst grijpt)*. Mot 'k nou, onder deze omstandigheden — mensch, la-me los! — nog verbaal opmaken...?

De Bruid. Maak verbaal op, hond van 'n kerel! *(Snikkend)*. Me naam mag-ie weten! 'k Ben Wiener z'n bruid! We hebben d'r recht op! *(Woest uitvallend)* Daar hebben ze bij zitten wachten, wachten, die wijven van niks! — om zelf met de kooi na benejen te gaan, om ze na boven te sléépen! As jullie te lam en te beroerd, jullie lummels, jullie vlerken... *(De vrouwen dringen verwoed op, dreigen met de vuisten, schreeuwen: „La-me d'r door!” „Smijt 'm op zij!” „We motten d'r bij!”*. Op het emplacement

klinkt 'n stoomfluit. Een verschrikte stilte. Stein komt door het hek naar buiten).

ELFDE TOONEEL.

DE VORIGEN, STEIN.

Gendarme. Ze willen d'r in, meneer — en ze zijn me de baas, as 'k hier alleen mot blijven.

Vroedvrouw (*snikkend*). Me man is d'r bij, meneer Stein... Me oudste jongen, me tweede jongen, me derde jongen...

De Bruid. Meneer Stein, me vent is niet thuis kommen eten — 'k hè-'m nie-eens gedag gezeid... 't Rad draait toch al weer! (*Geschreeuw van de vrouwen: „'t Draait toch!“, „Laat ons d'r in!“*)

Stein (*pogend te kalmeeren*). Menschen! Menschen! Hoe kan ik jullie zoo te woord staan? (*Een kinderstem: „Laat vader dan kommen!“*). En hoe kan je hier kinderen meebrengen, terwijl, terwijl...

Vroedvrouw. De lift werkt toch weer, meneer Stein...

Stein (*dof*). Ja, sinds 'n uur, maar niet voor de — levenden.

De Bruid (*krijshend*). Niet voor de levenden! De heele middagploeg is toch benejen! Wat kletst-ie! Wat klets je, man!

TWAALFDE TOONEEL.

DE VORIGEN, GRETE, MOEDER SCHULZ.

Grete (*zich met Moeder Schulz door de menigte heendringend, hijgend*). Is 'r... is 'r wat gebeurd...? Is 'r — is 'r — 'n ongeluk?

Moeder Schulz. Meneer Stein... (*Mummelt met de lippen, tracht schor te vragen*). ...Meneer Stein...

Glück Auf.

Meneer Stein... Van ons zijn... Van ons zijn...
Moeder Maria, 'r staat 'n gendarme...

Stein (*moeilijk*). Menschen, 'r is — 'n heel groot ongeluk... 'r Zijn pas 'n paar honderd penningen aan de penning-contrôle ingeleverd... We hebben gewonnen... We hebben (*aarzelend*) — 'k mag jullie niet beliegen! — massa's dooien... De rest houdt de grond nog vast — en wat-ie vast houdt weten we nog niet bij benadering... (*Zij dringen wild op — heftig spreidt hij de armen*). Nee, 'r komt niemand binnen 't hek! De dokters hebben d'r handen vol, en as je wèl binnen ben, wat dan, wat dan...?...

De Bruid (*razend met de vuisten dreigend*). Voor 't laast, la-me d'r door! La-me d'r door, of 'k, of 'k doe je wat...

Stein. In Godsnaam, vrouw — in Godsnaam, geef de anderen niet 't voorbeeld!

De Bruid. Ik wil 'm zoeken, zelf zoeken, met me eigen oogen zoeken!

Vroedvrouw (*haar op zij dringend*). Dat willen we allemaal! Met welk recht hou jij 't hek toe, as onze mannen...

Stein. Met geen recht, vrouw Gompel... Als 'k jullie soebat, als 'k gendarmes heb laten komen — de directeur en onze beste ingenieurs zijn nog benee, dood of levend! — als 'k hier tusschen jullie en de barakken sta, is 't om je tenminste dat, dat erge, dat vreeselijke te besparen — van de meeste gissen, weten we zelf niet, wie 't zijn... De voorschacht staat in brand... Van de reddingsbrigade zijn 'r twee verongelukt... Toe, 'k voel m'n hoofd niet... Maken jullie ons 't reddingswerk niet moeilijker... Morgen, overmorgen, als we geen penningen bij de — lijken vinden, zal 'k je...

De Bruid (*stotterend-krijschend*). ... Bij de lijken? Bij de lijken?... Morgen? Overmorgen?... La-me d'r, la-me d'r bij!

Grete. Al motten we de nacht hier doorbrengen, 'k wil me man, me man!...

Moeder Schulz. Meneer Stein... Meneer Stein — bij de zaligmakende Verlosser... (*Grete zakt met 'n gil ineen*). ... Grete!... Grete, kind!... (*Heftig*). ... Da's nou toch jóúw schuld! Da's toch meer as schandalig!... As je ons niet tegenhieuw, meneer... Motten we bedelen om de mannen en jonges?... Hè-'k 'r niet genoeg kwijt geraakt?... Mo'k me laatste zoon en me kleinzoon...? (*Woest*). ... Zijn we 'n kudde schapen?... Motten we hier blijven blauwbekken en onze kelen uitschreeuwen? (*Rukt Grete op*). ... Sta op Grete!... As we dáár dan niet door maggen, loopen we de spoorbaan over!... Da's Godgeklaagd! Da's beestig! Uit je bedden opvliegen en werom te worden gestuurd...

DE TIENDE TOONEEL.

DE VORIGEN. HEIL, later SYLVIE, ANNE.

Heil (*door de menigte dringend*). Gelijk het ze!... Meer as tachtig dooien, meer as tachtig hè-'k in de loods zien leggen! Laat ze d'r, gedorie, bij! Van wie zijn ze, van jou of van hullie? Mot je nog baas over de lijken spelen!...

Stein. Heil, 'k doe m'n plicht! Vrouwen, nog eens in Godsnaam, wat naar boven gebracht is, is niet te herkennen!

Vroedvrouw. Niet te herkennen! Niet, niet, niet te herkennen...?

De Bruid. En, en — me, me vent...?

Heil. Gaan jullie de spoorbaan over, wijven! Laat je niet lijmen, wijven! (*Geroep: „Na de Spoorbaan!” De vrouwen hollen links af*).

De Bruid (*razend tot Stein*). As 'k 'm niet vind, as 'k me vent niet vind — doe 'k 'n moord!... Dan, dan... Ellendelingen!... Gemeene, gemeene...

Vroedvrouw. Dan hoor-ie van ons!... Dan onthou je je uur!... (*Af met de bruid*).

Moeder Schulz. Kom nou, Grete! Kom nou!... We gaan toch samen...

Grete... Ik ken niet moeder... Ik ken geen stap meer...

Moeder Schulz. Je ken, as je wil! (*Heftig*). Je mot as je wil! Hang niet as 'n last an me lijf! Kom dan! Kom dan!

Grete. Ik ken niet, moeder... De kou, de kou en de schrik — hebben me beenen verlamd!

Moeder Schulz (*schreiend*). Dan ga 'k alleen... Dan mot je jezelf maar helpen... Dan mot Heil je maar... Heil, Heil, breng jij me dochter na de kinderen — ik mot, mot d'r bij zijn — bij Fritz en bij Rudolf... Die jongen, die ongelukkige jongen... (*Hijgend af*).

Heil. Steek dan je arm door de mijne, vrouw Schulz... Langzaam dan maar...

Grete. Ken niet... Ken niet... (*Wijst naar de bevroren zooden, waar de vrouwen op gezeten hebben*). ...As je zoo vrindelijk wil zijn, Heil, om me daar 'n oogenblikkie te laten rusten... Ja, daar... Dank-ie...

Heil. Bij je blijven ken 'k niet! 'k Mot 'r ook...

Grete. Da's goed, Heil... Da's heel best, Heil...

Heil. 'k Haal je wel af! Tot strakkies! (*Af*).

Stein (*die gedurende dit laatste met den gendarme achter het toegangshek heeft staan praten, komt opnieuw naar buiten*). ...Kan 'k je met wat van dienst zijn, vrouw Schulz? (*Zij schudt ontkennend het hoofd*). Sta dan op — 't is geen weer, om zoo dun aangekleed...

Grete. Hè't zoo schrikkelijk hier... (*Wrijft zich over de knieën*) — pas bevallen — pas bevallen — en dan, dan...

Sylvia (*gejaagd van rechts*). Stein! Stein!

Stein (*verschrikt*). Mevrouw Wied...

Sylvia. Stein, in naam van de kinderen...

Stein (*houdingloos*). 't Is ontzettend, afschuwelijk, mevrouw... 'r Zijn nog over de vier honderd — benejen.

Sylvia (*verstard*). En — en — George? (*Hij zwijgt*) Is George...? (*Hij zwijgt. Zij begint te kermen, krimpt tegen hem op*).

Stein. Mevrouw!

Sylvia (*pogend zich te bedwingen*). Stein, Stein, we zijn met wachstie van mekaar gegaan!

Stein (*troostend*). Mevrouw! Mevrouw! Doe 't hek open, wachtmeester... Hier kunnen we moeilijk... 'k Heb u door de telefoon wat voorgelogen, omdat 'k zelf hoopte... 'k Dorst u niet, dorst niet... Kom! Ferm! 'r Wordt nacht en dag doorgewerkt... (*Tot Anne die van het emplacement komend, wezenloos in de opening van het hek staat*). Zou u even voor de vrouw van den directeur op zij willen gaan, juffrouw Menzel...? Moet u dat op dit oogenblik gezegd worden? (*Anne wijkt suf terzij. Hij leidt de snikkende Sylvia naar binnen. De gendarme sluit het hek*).

VEERTIENDE TOONEEL.

ANNE, GRETE, DE GENDARME.

Gendarme. Zijn 'r nòg meer dooien bij gekomen, juffrouw?

Anne (*afwezig*). ... Weet 'k niet.

Gendarme. U is toch van 't kantoor?

Anne. Ik? Dat zal wel... Ja... 'k Zal nog is gaan hooren... Is zoo de weg na de lift...?

Gendarme. Na de lift...? Bè-je dronken of hoe hè-'k 't met je...? Zoo loop-ie ommers na de kelonie...! Mo'k 't hek weer voor je opensluiten...?

Anne. Ja. Asjeblief. As daar de lift is... Dat komt: 'k ben zoo moe, zoo moe... Hééle dag — heele dag an één stuk door gewerkt, gewerkt... (*Hij ontsluit het hek, gaat met haar binnen, terwijl de twee lakeien gelijktijdig naar buiten komen*). Dank u... Dank u wel. Ja — daar waar de vlammen uit de schoorsteen... Dank u... Dank u wel...

VIJFTIENDE TOONEEL.

GRETE, GROOM, KOETSIER.

(De groom en de koetsier loopen met de handen op de ruggen zwiĳgend op en neer. Dan neemt de koetsier 'n toetje sigaren uit z'n binnenzak, presenteert den groom. Ze bijten de punten af, kijken mekaar bij 't lichten van den lucifer ernstig aan).

Einde van het derde bedrijf.

VIERDE BEDRIJF.

(EERSTE TAFREEL).

(Het privé-kantoor van het eerste bedrijf. Late namiddag. Sneeuw op de kozijnen, op de plaats en op het klimop).

EERSTE TOONEEL.

STEIN, ANNE.

Stein (*treedt door linkerdeur binnen, warmt zich de handen bij de vulkachel, zonder Anne dadelijk op te letten, keert zich om, als zij een boek laat vallen*). U hier? ... Waarvoor? ... Voor wat?

Anne (*schrikkend*). ... Voor... Voor... 'k Wacht...

Stein (*kijkt haar scherp aan, zet zich in een der fauteuils bij de tafel*). Juffrouw Menzel...

Anne. Ja, meneer...

Stein. Als de vraag niet indriskreet is: waarom heeft u 'n rouwjapon aangetrokken?

Anne. Omdat... (*haalt de schouders op*).

Stein. Had u bloedverwanten...? (*Zij schudt lang ontkennend 't hoofd*). ... 'n Vriend? (*Zij beweegt niet*). Meer dan 'n vriend? (*Zij slaat 't hoofd in de handen. Hij gaat over haar aan het bureau-ministre zitten*).

Anne (*opschrikkend*). Niet in dien stoel, meneer Stein...

Stein (*opstaand*). Begrepen. Neem me niet kwalijk. Binnen!

TWEEDE TOONEEL.

DE VORIGEN, MACHINIST.

Machinist (*een rol papier overhandigend*). Asjeblief, meneer.

Stein. Dank je. (*Spreidt het papier op de tafel, bekijkt het met den ander samen*). Dus, die rooie lijn...?

Machinist. Ja, meneer. Zoo het de kooi Zaterdag om drie-uur-zeventien precies geslingerd... 'k Zag daalijk an 't opspringen van de naald dat 't spaak liep, en 'k hè-nog as 'n bezetene tegenstroom gegeven — wat de pest voor de motor is — maar an de lijn hier kè-je zien, hoe de bak met 'n vaart as de weerlicht boven tegen de bok stootte, en hoe de andere bak benee in 't water van de schacht bleef steken... As meneer één kooi later uit was gevaren, was-ie d'r ook zoo glad bij geweest as de drie-en-negentig, die in de loods leggen, of as de twee-honderd-zeventien, die nog onder de aarde zitten...

Stein. Twee-honderd-negentien... Je vergeet den directeur en den jongen Baumgarten...

Machinist. Dat komt omdat...

Stein (*afwerend*). Ja, ja, 't is goed... Dus deze rol kan 'k aan de justitie overleggen?

Machinist. Ja, meneer. En nou meneer Kerkhoven d'r niemeer is, om 'r af te teekenen...

Stein. Dank je.

Machinist. 'k Heb, en dat kè-me maat getuigen met volle kracht tegenstroom gegeven! As 't gelukt was, as de kooi niet zoo vastgeroest ha gezeten, maar wat kè-je tegen 't geweld van 'n mijngas-ontploffing, die de bak as speelgoed opneemt? — hadden we d'r gauwer bij gekend, en hadden we niet in de hondschtomme eerste uren, vóór d'r rook door de koker kwam, an 'n ongeval met de kooi gedacht!

Stein. Nee, machinist! De telefoon was ook uitgeschakeld!

Machinist... De telefoon is geen bewijs, meneer... 'k Hè't in '98 gehad in de Koninklijke, dat de rem 't, as 'n paard in de wei, verdomde, dat de bak met zoo'n schok tegen de buffer holde, dat de kabel 'n scheur kreeg, en da-ze benee met z'n veertigen in 't moeras gewoon-weg krepeerden, en — en, net as Zaterdag géén telefoon!... Je mag nòg van geluk spreken, da-we de bakken om negen uur los hadden! En as 't in de derde laag niet gebrand had...

Stein. In de derde en in de tweede...

Machinist. ... Was 't niet zoo'n gruwel geworden, meneer!...

Stein. Is 'r in de laatste uren nog wat na boven gehaald?

Machinist. De Lorrelei, meneer.

Stein. De wat?

Machinist. De hengst uit de tweede laag — zoo'n opgezwollen pens — zulke pooten — en, en z'n oogen leeën d'r haast uit...

Stein (*naar Anne omkijkend, die de vingers in de ooren gestopt heeft*). Na! Dank je!... (*Wenkt hem heen te gaan*).

Machinist. As meneer nog wat weten wil van de rol...?

Stein. Nee, dank je! 't Is in orde (*Machinist af*). Juffrouw Menzel... (*Zij hoort hem niet, luider*). Juffrouw! (*Zij schrikt*). ... Als 'r toch niet te werken valt, als alles gedwongen stil staat, waarom blijft u dan daar...?

Anne (*papieren bij mekaar scharrelend*). Waarom 'k...? 'k Heb te werken, 'k heb nog zoo'n massa... nog van meneer en van meneer Baumgarten... (*Steekt 'n vel papier in de machine, begint willoos te tikken*).

Stein. Laat u dat...

Anne (*toonloos*). Laten?

Stein. Ja.

Anne. 'k Moet nog an de firma Steinmetz...

Stein (*haar wederom scherp aanzierend, terwijl zij wezenloos door 't venster staart*). Wie is 't, als 'k vragen mag? (*Zij haalt de schouders op*). Is-ie veronge-

lukt — dood — of nog... (*Wijst met den vinger om-laag*).

Anne. Als 'k dat maar wist... 'k Heb de barak nog vannacht — afgezocht — en onder wel dertig lakens — gekeken...

Stein (*opstuivend*). In de barak! In de — lijken-barak? Wat had u daar nodig? Wie heeft u daar toegelaten? Wat had u daar te zoeken? Zijn al de vrouwen Zaterdagnacht, toen ze met geweld 't emplacement binnen wouen dringen, niet met geweld geweerd? Met welk recht sluipt u dan daar rond!

Anne (*toonloos*). ... Om te zoeken.

Stein (*driftig*). Ik verzeker u, juffrouw Menzel, dat heeft u niet alleen voor 't laatst gedaan, maar degeen, die de wacht had, gaat 'r onvoorwaardelijk uit! Als ik, als waarnemend directeur, zulke stipte bevelen geef — in jullie belang! — in 't intresse van iedereen! — om niemand bij — bij die verminkte, verkoolde, afzichtelijke lichamen... (*Loopt verwoed op en neer*) Wat duivel! Wat weerlicht! Vervloekt!... (*Houdt zich in, staat grommend stil, terwijl zij onbewogen voor zich uit staart, weet met z'n houding geen raad, begint verontschuldigen te stamelen*). Na! Na!... Als 'k daar wat — als 'k wat bruusk was... als 'k... Wat, wat, wat-duivel, is 't met kwaje bedoeling, is 't niet je bestwil?... Ben 'k zelf van af Zaterdagavond, ben 'k in acht-en-zeventig uur uit de kleeren geweest? Ben 'k niet vanmorgen om da'k geen poot meer kon verzetten!, zoo als 'k hier voor je sta, op de bank in de waschkeet gaan leggen...? 'k Duizel op m'n beenen... 'k Heb geen hersens meer... (*Glimlachend*). Geen hersens en geen gevoel... Wat duivel, juffrouw — (*Luider*) juffrouw! — zit 'r niet zoo kapot bij! (*Aarzelend*). 'k Ben daar 'n bruut geweest, maar bij zoo'n donderslag, zoo'n berg van ellende, mot je wel, nieuwaar... (*Pogend te schertsen*). M'n handen, nee, 'k mag wel m'n boddie zeggen, hebben in driemaal vier-en-twintig uur geen zeep geroken — 'k heb gesloofd en gezwoegd zonder adem te happen en zonder me 'n brok te gunnen — en

'k ga daalijk weer in 't gat... Als je dat in aanmerking neemt, niewaar...? (*Blijft bij haar staren houdingloos staan*)... Heb-ie — véél van 'm gehouen?... Was 't — was 't...? Nee, mag 'k niet vragen! (*Speelt met de bloemen in de vaas*). Had je die uit de stad voor 'm mee gebracht? (*Zij tracht krampachtig haar tranen te bedwingen*). Huil gerust, juffrouw Menzel... 'k Was z'n eenige, echte, ouwe vriend — 'k heb zelf in 't donker benee loopen grienen, maar dat in de barak, als vrouw alleen, bij al die wanhopige kadavers, die we zonder penning niet thuis kunnen brengen, had je niet moeten doen... Nee.

A n n e (*smartelijk*). Nee, had 'k niet moeten doen — 'k raak die gezichten ook nooit meer kwijt — 'k zie ze inplaats dat ik hèm zie — 'k word 'r gek onder...

S t e i n. Blijf dan niet hier, kleine Menzel! Wat heb je 'r aan naar dien leegen stoel te kijken?

A n n e. Hier of ergens anders — in de heele kolonie staan leege stoelen...

DERDE TOONEEL.

DE VORIGEN, KANTOORKLERK.

Kantoorklerk. Of meneer Stein 'n oogenblik heeft?

S t e i n. Voor wie? Waarvoor?

Kantoorklerk. Twee verslaggevers, meneer — en 'n — en 'n photograaf...

S t e i n (*verwoed*). Wel wat duivel, nee! Is 't hier 'n kijkspel? Ben je betoeterd? Kunnen jullie daar op 't kantoor niet zelf 't antwoord op geven?

Kantoorklerk (*aarzelend*). De chef zegt dat 't voor de publieke opinie...

S t e i n. Naar de weerlicht met je chef en met je publieke opinie! Nee, nee en nog 'ns nee. (*Kantoorklerk af*).

VIERDE TOONEEL.

STEIN, ANNE, LATER BAUMGARTEN.

Stein. Verslaggevers! Nog 'ns verslaggevers! Of we 'r Zondagmiddag en gister, den heelen dag, niet genoeg buiten 't hek hebben moeten zetten! En 'n photograaf! We zullen ze, godbeter, kieken laten nemen, kieken, kieken, om d'r lezers op illustraties te trakteeren! (*Zich inhoudend, zacht — dicht bij haar stoel*). ... Kleine Menzel, kleine Menzel. 'k ben zelf te moe, te uit-mekaar-getrokken, te opgewonden door al wat gebeurd is en nog gebeuren moet — en 'k heb moeite om jou of 'n ander, of wie dan ook, 'n raad te geven, maar je ben nog zoo jong, te jong, om zóó door te gaan... Trek je mantel aan, en zet je hoed op... De mijn, 't heele bedrijf, staat toch voor de eerste maanden stop... Wat moet je hier voor 't raam bij die spoorwagens en schoorsteen?

Anne. Hij kan toch nog...

Stein. Alles kan...

Anne, Als-ie benejen blijft, of als ze 'm zoo na boven brengen, als die — als die — in de barak — weet 'k tenminste — en als je weet... 'k Heb toch niemand meer...

Stein. Wel wat duivel! Durf jij op jóuw jaren! (*Zwijgt bij het binnentreden van Baumgarten, die, gevolgd door den groom met een doos, zonder iemand te zien aan de tafel gaat zitten. De groom legt de doos dicht bij hem, keert opnieuw door achterdeur terug. Huiverend slaat Baumgarten z'n mantel dichter om zich heen, bezuigt driftig zijn sigaar*). Morgen, meneer Baumgarten.

Baumgarten (*nerveus-schrikkend*). Morgen. Tjding? Nieuws?

Stein. Nee, meneer. 'k Ben zelf — 'k moest zelf — 'r was geen vechten tegen! — drie uur in m'n kleeren gaan liggen...

Baumgarten. Zoo. Zoo. En als 'r...?

Stein. Dan waren ze me komen waarschuwen. Nee, meneer.

Baumgarten (*nerveus-rookend*). Zoo. Zoo. Vraag in ieder geval 'ns!

Stein (*neemt een der fluit-mondstukken, informeert*). Hallo! Ja, met Stein. Is 'r in de laatste uren niets gebeurd? Nee? Wordt 'r nergens op geklop geantwoord, nergens? Zoo. Dacht 'k wel. Dank je. (*Legt mondstuk neer*). Nee, meneer, Niets voor- en niets achteruit. Alles bij 't zelfde. 't Vuur in de tweede laag is afgedamd — in de derde smeult 't nog, en daar was vannacht ook nog 'n zwakke explosie...

Baumgarten (*geprikkelde opstaand*). Heeft u de reddingsmanschappen de premie beloofd?

Stein (*aarzelend*). Nee, meneer.

Baumgarten (*opvliëgend*). Nee, meneer? Nee, meneer? Wie heeft 'r hier nee-te-meneeren?

Stein (*kalm*). Ik, meneer, zolang ik de verantwoordelijkheid voor de berging draag!

Baumgarten. Als ik 'n premie van dat bedrag voor m'n eenigen zoon uitloof...

Stein (*hem rustig in de rede vallend*)... Dan mag ik dat niet, nee meneer!, aan de koempels, die nou al drie nachten en bijna drie dagen d'r leven voor d'r kameraden wagen, en haast zonder uitzondering 'n broer of 'n vader of 'n zoon of 'n vriend zoeken, overbrengen!..

Baumgarten (*drukt op een electrische schel*). Best, meneer. Dan zal 'k mezelf helpen!

Stein. Meneer Baumgarten, u is nerveus, zooals we 't allemaal zijn, maar in Godsnaam, man, doe 't niet!

Baumgarten (*bij de schel, droogt z'n oogen*). 'k Wil m'n zoon, m'n Mathieu, dood of levend...

Stein. U is niet de eenige, meneer... Gelooft u me — 'k ben twintig, dertig jaar in 't vak! — zoo'n premie op dit oogenblik, zou 'n onberekenbaar kwaad bloed zetten... En 'r is toch al in 't bekken 'n wrok, waar je niet tegen op kan werken...

Baumgarten (*wenkt den kantoorklerk, die in de*

deuropening verschijnt, na eenige aarzeling weer heen te gaan, zet zich bij de kachel, spreekt tam en onderworpen). Dus, geen premie, geen verhoogde premie...?

Stein. Nee, meneer... U kent de koempels niet zooals ik ze ken... 'n Premie op één hoofd zou in staat zijn... 'r Zal geen steen minder om verwerkt worden!

Baumgarten. Stein, je kan alles, alles van me gedaan krijgen — je kan disponeeren over welk bedrag ook, als je, als je... (*Telt z'n gehandschoende vingers af*). Zatermiddag, drie uur — Zondagmiddag, drie uur — Maandagmiddag, drie uur — Dinsdagmiddag... Zoo lang houdt niemand 't uit, zonder eten, drinken...

Stein. ... En lucht...

Baumgarten. En lucht... Stein, weet je zeker dat-ie in de tweede laag en niet in de derde...?

Stein. Zeker weet 'k niets. 'k Kan alleen herhalen, dat 'k met mannen in de derde, kort voor de kooi door de explosie niet meer wou, gesproken heb, en dat niemand uw schoonzoon...

Baumgarten (*loopt nerveus heen en weer*). Stein... Stein, beste kerel... Je heb misschien — we kennen mekaar zoo weinig — we hebben, ja dat hebben we zeker, mekaar véél, véél te weinig gezien en gesproken! — je heb misschien den indruk, dat 'k 't leven wat licht opneem, dat 'k, dat 'k me weinig voor 't bedrijf interesseer, omdat 'k zoo zelden... (*Balt de vuisten*). Lieve God, lieve God, als je wist, Stein... (*Zich kwaad-aardig inhoudend*). ... Wat zit u daar, juffrouw... Wat voert u uit...? Heeft u niet zooveel betamelijkeheidsgevoel, om u terug te trekken, als, als 'n vader 'n oogenblik alleen wil zijn...? Sapristi, u hoort hernaast...! (*Anne af*). ... Ingieten moet je 't ze, 't ondergeschikt personeel... Dat blijft maar en luistert met indiskreete ooren... (*Zachter*). Stein, als 'k Mathieu, midden in z'n jonge leven, midden uit alles, kwijt raak, verlies — als m'n arme jongen zoo van ons weggerukt wordt, dan, dan heb 'k zelf afgedaan, dan kan 'k niemeer. Dat zul je mogelijk begrijpen — en mogelijk niet begrijpen, omdat je geen kinderen... Voor

mij was die kordate, vroolijke, niet te temmen jongen — daar op dien stoel heb 'k 'm 't laatst gezien met 'n bloem in z'n knoopsgat of-ie naar 'n bruiloft ging! — voor mij was-ie 't eenige, 't allereenigste, Stein! Voel je dat, Stein...?

Stein (*stug*). Je schoonzoon is óók benejen gebleven, meneer... Je heb 'n dochter, kleinkinderen...

Baumgarten. Heb 'k. Heb 'k. Maar, maar remplaceert dat, Stein...? Heb 'k van Wied zóó gehouen als van Mathieu...? Is 'n dochter 'n zoon...? Kun je ook maar vermoeden hoe 'k vreugd aan m'n geld — geld is toch maar 'n dood ding! — aan m'n geld en weer aan m'n geld had, omdat 'k dien jongen, dien jongen, dien jongen... Heb 'k niet aan 'm gehangen, als je hangt aan iets dat je niet wil, niet kwijt mag wezen...!

Stein. U is niet de eenige, meneer... 'r Zijn over de drie honderd tien, behalve de gewonden...

Baumgarten. ... Kan wezen. Kan zijn. Maar Mathieu is Mathieu... Mathieu dee 't niet, omdat-ie 't moest.... Mathieu werd 'r niet voor betaald... (*Op de doos doelend*). Daar liggen z'n kleeren... (*Portefeuille uit z'n zak nemend*). ... Hier heb je z'n portefeuille, Stein... Daarmee kan 't toch niet uit zijn — daarmee is zoo'n levendige, geestige, bloeiende jongen van een-en-twintig...

VIJFDE TOONEEL.

DE VORIGEN, DE GENDARME.

Stein (*bij het kloppen van den Gendarme tegen het vensterluik*). Ja! (*Tot Baumgarten*). 'r Schijnt iets gaande te zijn, meneer: zal ik 'm...? (*Baumgarten haalt de schouders op, Stein wenkt bij 't raam*). Ja! Binnen! Wat aan 't handje?

Gendarme. Ja, meneer! (*Tikt aan voor Baumgarten*). Meneer Baumgarten! De wijven staan weer voor 't hek, net as Zaterdagnacht — hebben 't eerst, ook as Zaterdagnacht, bij de Spoorbaan geprobeerd, en zijn niet meer

te houden, met geen goeie en met geen kwaje woorden...

Stein (*terwijl Baumgarten voor niets intresse toont*). U heeft toch versterking gekregen, wachtmeester! Dat is dan toch uw zaak...

Gendarme (*ernstig*). Dat is ook mijn zaak, maar me kameraads en ik hebben geen lust, om bij vrouwsvolk — van de wapens gebruik te maken. (*Een stilte*).

Stein. Enkel vrouwen?

Gendarme. Enkel. Meneer weet hoe weinig mannen d'r in de kolonie zijn overgebleven. Van de wapens gebruik maken, kennen we niet en doene we niet. Schandaal in de kranten was 'r zat. Menschelijk is menschelijk. As d'r morgen zooveel, waarvan je de van niet weet, in één graf gelajen worden, kè-je ze d'r niet van af houden...

Stein. Dan loop 'k zelf mee naar 't hek.

Gendarme. Ken 'k meneer niet anrajen! D'r zijn d'r (*ruw-goedig*) plentie bij, die zich 'n stijve nek hebben gezopen... As ze niet allemaal binnen maggen, willen ze 'n soort depetatie... As de heeren daar 'n beslissing op willen nemen...?

Stein (*tot Baumgarten*). Wat denkt u, meneer? De overheid heeft 't wel verbojen, maar als de stemming zoo opgewonden is...

Baumgarten. Doe alsof 'k 'r niet ben, Stein! 'k Laat 't aan jou over...

Stein (*in aarzelend nadenken*). Goed, wachtmeester. Maar hoogstens vier.

Gendarme. Accoord, meneer.

Stein (*hem terugroepend*). En hier, op 't directie-bureau.

Gendarme. Accoord, meneer. (*Bij de deur*). En as 'k nog vragen mag: hoe mot 't tusschen de pastoor en de dominee?

Stein. Begrijp je niet, wachtmeester.

Gendarme. Mot 'r bij iedere kist door de pastoor en door de dominee de zegen worden uitgesproken?

Stein (*moeilijk*). Dat zal wel, wachtmeester, dat's tenminste in deze streek de gewoonte, als men aan de identiteit twijfelt.

Gendarme. Dus éérsst de pastoor of éérsst de dominee?

Stein. Dat moeten die heeren zelf weten.

Gendarme. Daar zit 'm de kneep: de dominee zeit...

Stein. Na! Raakt me niet! Als de heeren mekaar over zoo'n futilliteit in de haren zitten, moeten ze 'r om loten!

Gendarme. Dat kè-je toch moeilijk zeggen!

Stein. Je hoeft ook niks te zeggen. 't Zielenheil is mijn en jouw afdeeling niet!

Gendarme. Accoord, meneer. (*Af over de plaats*).

ZESDE TOONEEL.

BAUMGARTEN, STEIN, KANTOORKLERK, 1STE MIJNBESTUURDER.

Stein. 'k Wou u adviseeren, meneer Baumgarten, om als die vrouwen-deputatie, hier over 'n paar minuten verschijnt, liever niet te blijven.

Baumgarten (*den kraag van z'n jas opslaand*). Is me alles onverschillig!

Stein. Als ze 'r leelijke dingen uitflappen, meneer...

Baumgarten (*huiverend*). Is me onverschillig...

Kantoorclerk (*die den 1sten Mijnbestuurder tracht tegen te houden*). ... Pardon, meneer, 'r is belet...

1ste Mijnbestuurder. Als je me nog eens voor m'n voeten loopt, aap van 'n jongen! (*Gaat met uitgestrekte hand op Baumgarten toe, terwijl kantoorclerk zich retireert*). ... Baumgarten, beste kerel, 'k moet je even de hand komen drukken! Dat's meer dan verschrikkelijk, meer dan 'n catastrophie, dat onder zooveel menschenlevens ook dat van je schoonzoon, van dien voortreffelijken Wied is! Gister wou 'k den trein pakken zoo toen 'k 't ochtendblad onder m'n oogen kreeg — onmogelijk, letterlijk onmogelijk geweest! — vandaag, heb 'k alles tegen den grond gesmeten, om uit te breken! (*Stein gaat norsch door achterdeur en blijft*

Glück Auf.

voor de vensters op en neer wandelen). ... Draag 't als 'n man, beste kerel! Draag 't, zooals we van jou gewend zijn, dat je slagen in je familie...

Baumgarten (dof). Die slag, nee...

Iste Mijnbestuurder. Hij was, ja dat was-ie 'n uitnemende kracht, en Glück Auf heeft buitengewoon, meer dan 'k onder woorden, die bij zoo'n gelegenheid als deze, of je wil of niet, als phrases klinken, Glück Auf heeft niet te zeggen hoeveel aan 'm te danken, maar je heb 'n dochter om te benijden, Baumgarten, en je kleinkinderen...

Baumgarten. Dank je. Maar ga 'r niet op door. 'k Voel me niet heelemaal in orde...

Iste Mijnbestuurder (opstaand). Dan déranger je 'k je niet verder, amice: je weet wat je an me heb... (Legt een enveloppe op de tafel naast de portefeuille). ... En kijk deze papiertjes dan maar morgen of overmorgen in, als je beter gedisponeerd ben...

Baumgarten (huiverend). Wat voor papiertjes — wat moet 'k inkijken? (De Mijnbestuurder kijkt wantrouwend naar Stein, die juist voor 't raam staat, fluistert hem iets toe. Baumgarten stuift op). Sapristi, denk je dat m'n hoofd (Beklopt zich nerveus 't voorhoofd) — in dit uur, terwijl 'k van af Zondagmorgen, toen 'k 't eerste telegram kreeg, nog geen oog dicht heb gedaan — denk je, dat m'n afgebeulde hoofd nou, nou, nou naar transacties staat? Speculeer zooveel en zoo hard als 't je convenieert, maar laat mij 'r buiten!

Iste Mijnbestuurder. Daar sta 'k met je welnemen, en met 't diepste respect voor 't ongeluk, dat ook jou heeft getroffen, Baumgarten, 'n moment sprakeloos bij! De afspraak, de pertinente afspraak, sinds weken voor de catastrofe...

Baumgarten. Laat me met rust! Heb meelijden met me!

Iste Mijnbestuurder. Ja, meelij: 'k sta niet als schuldeischer voor je, en 'k denk 'r in de laatste plaats aan, om me bij die familie-misère 'n seconde langer dan noodzakelijk is, op te dringen, maar de makelaar,

die 'k als strooman vooruit heb geschoven, en die haast 't heele resteerende aandeelen-kapitaal van de „Glück Auf” à la baisse...

Baumgarten (*de handen voor de ooren*) Hou op, hou op! 'k Zal m'n verplichtingen nakomen, maar 'k kan nou niet, 'k kan nou niets meer... 'k begrijp amper wat je vertelt!

1ste Mij n bestuurder (*verwonderd de schouders ophalend*) Dan morgen of overmorgen, Baumgarten... (*Bij de deur*). Maar sympathiek of liever begrijpelijk vind ik je houding, om mij hier den cynischen man, die de vormen niet weet in acht te nemen, te laten spelen, allermint. En daarenboven — 'k móét 't je nog zeggen: alléén bij de bank suppleeren gaat boven m'n krachten... Je wóú door 'n geforceerde staking 'n baisse dwingen, je heb voor gezamenlijke rekening vier, nee: vijf volle weken voor levering op tijd laten verkopen — en nu 'n beroerde, onvoorziene, door niemand gewenschte catastrophie de aandeelen op de Beurs van gister en nog meer op die van vandaag, door 'tgerucht van den brand in de twee lagen, voor meer dan twee derden heeft laten tippelen...

Baumgarten. Al waren ze niets waard geworden: ik smeeek je, ga 'r niet op door... 't Interesseert me niet... Je praat náást m'n hersens...

1ste Mij n bestuurder. We hebben nog nooit zóó'n reuzenslag geslagen, Baumgarten... En fair play, omdat jij noch ik dát konden voorspellen...

Baumgarten (*nauwelijks luisterend*). 't Is goed... Donderdag, Vrijdag, Zaterdag, de komende week, ben 'k je man... Eerst m'n zoon — m'n zoon...

1ste Mij n bestuurder (*verbluft*). ... Wist niet, Baumgarten, dat jij, die je zoo tegen dat huwelijk verzette, en die je zoo dikwijls met zeker dédain over Wied uitliet, dat jij...

Baumgarten. ... 'k Heb 't niet over Wied — 'k denk niet aan Wied — m'n zoon Mathieu (*met harts-tocht*) — Mathieu, ouwe, beste vriend...

1ste Mij n bestuurder (*schrikkend*). Is — Mathieu, Glück Auf.

Mathieu? (*Baumgarten knikt wanhopig*) God, arme kerel, hoe kon 'k dat gissen? 'k Heb wel in de bladen van 'n bezoeker, die vermoedelijk ook... Maar aan je zoon — je zoon... Dat 's 'n bezoeking... Dat 's tragisch.... Dan heb 'k enkel om excuus te vragen voor m'n mischien onbehoorlijk optreden.

Stein. (*door de achterdeur, terwijl de vrouwen voor de vensters zichtbaar worden*). 't Spijt me, heeren: ,k moet storen...

Iste Mijn bestuurder. 'k Ga, meneer Stein... (*Tot Baumgarten*). Adieu. Adieu. 'k Wensch je niets, Baumgarten, omdat 'r bij zoo'n klap... Nee, daar is elk woord bij misplaatst... (*Naar de linkerdeur, keert gejaagd terug*). Nog één seconde, Baumgarten! Nu jij in zoo'n staat van depressie ben, wil je mij plein pouvoir, onbeperkte volmacht geven, om ook namens jóu den corner in onze aandeelen te regelen?

Baumgarten (*werktuigelijk de enveloppe opnemend, met de bedoeling haar aan den ander te geven*). Dat's goed... (*bezint zich, kijkt hem met schichtige angst-oogen aan, steekt de enveloppe in zijn binnenzak*). ... Nee, morgen, overmorgen...

Iste Mijn bestuurder (*terwijl de vrouwen binnentreden*). Voor jouw verantwoording, Baumgarten! Adieu.

Baumgarten (*naar den stoel bij de kachel, zonder belangstelling*). Voor mijn verantwoording. Adieu.

ZEVENDE TOONEEL.

BAUMGARTEN, STEIN, MOEDER SCHULZ, DE BRUID, DE VROEDVROUW, EERSTE MIJNWERKERSVROUW.

Stein (*de lederen fateuils aanwijzend*). ... Ga zitten. De Bruid (*fel inzettend*). Meneer...

Stein (*kalmeerend*). Ga zitten... (*zij bebijt zich de vuist om haar snikken te bedwingen*). ... Wie is dat moeder Schulz? (*moeder Schulz probeert te antwoorden, speelt het niet klaar*). Nou?

Vroedvrouw. De bruid van Wiener, meneer... *(neemt ook haar aanloop om te spreken)*. Meneer... *(snikt 't uit in haar zakdoek)*.

Stein. Nou, kinderen, als we allemaal zoo beginnen... Laat mij dan probeeren 't je duidelijk te maken, waarom de Overheid ons opgedragen heeft, niemand bij de — bij de overledenen, die door letterlijk niets, door geen nummerpenning, geen ring waren thuis te brengen, toe te laten. Zóo als 'r ook maar 't zwakste herkenningsteeken gevonden werd, hebben we de nabestaanden gewaarschuwd. Onze directeur is verloren — de onder-directeur sinds weken ziek: ik, als gespaard-gebleven bedrijfsingenieur, heb momenteel de leiding, en alszoodanig... *(Bij een wanhoopsuitval van de Bruid)*...

... Kom nou, kom nou, kind, wat schieten we daarmee op!... De dooien zijn met geen tranen te wekken — de levenden, als 'r nog levenden zijn, niet op die manier te verlossen! Dertig man, dertig, móeten we morgen begraven, helaas begraven, zonder — te weten.... De twee-honderd-zeventien, die de grond nog vasthoudt, geven geen antwoord op ons geklop! Toe, zeg de anderen buiten, als redelijke menschen, dat al 't geschimp en geraas bij 't hek, zoo dicht in de buurt van 't — groote graf, niemand meer helpt! De koempels, ingenieur Hankelman...

Vroedvrouw *(met wrok)*. Hankelman, Hankelman!

Stein *(afwerend)* Hankelman is als 'n kerel dagen en nachten, zonder zich 'n kwartier te gunnen, aan 't werk geweest! Is-ie niet half door rook gestikt na boven gesleept? *(Weer afwerend)*. Nee, vroedvrouw, niet napraten, niet verwijten...! De koempels van de reddingsbrigade, Hankelman, ik, anderen, hebben vanaf Zaterdagnacht in de eerste en tweede laag zwaarder gesjouwd dan jullie vermoedt! Als één van jullie ooit benejen was geweest, zou je beseffen...

Moeder Schulz *(smartelijk)*. Ik, meneer...

Stein. Jij, moeder Schulz? *(Zij knikt smartelijk)*. Hier benejen? *(Zij ontkent smartelijk)*. Met je zoon Fritz?

Moeder Schulz *(moeilijk)*. Met — me brúigom.

Stein. Zoo... (*Een stilte*).

Vroedvrouw (*ruw-hard*). Nou, zitten we daarvoor breeduit? We bennen gekomen, meneer Stein, en tegen jou as een van de goeien hebben we 't niet — we hebben 't tegen de honden en vuiliken, die onze mannen en kerels as ratten de dood in hebben gejaagd! Ik hè-me man niet, ik hè-me drie jonges niet — as een van ze onder de dertig... dan hè-'k 't wettelijk recht, da'k me niet af la-strijen, om met me vijf jongste achter de kist an te gaan...

Stein. Dat recht, vroedvrouw, betwist niemand...

Vroedvrouw (*vijandig*). Dan la-je me in de loods! Dan la-je me zelf... 'k Mot geen pastoor en geen dome-nee bij me man of me jonges — 'k hè-ze 'n krans met rooie linten beloofd — 'k wil ze met de rooie vlag...

Stein (*sussend*). Ja, ja, vroedvrouw! Ik belet 't je in de allerlaatste plaats, maar de barak blijft dicht! Wat duivel, 'k ben geen bedrieger, geen oplichter, geen geweldenaar — 'k heb geen motieven, die 't daglicht niet kunnen zien, om verkoolde lijken verborgen te houden: ik weiger 't, móét 't weigeren, omdat 't, omdat 't zelfs voor mannen niet te harden is...

Moeder Schulz. Het 't benee dan zóó vreeselijk gebrand?

Stein. Ja, moeder Schulz, vooral in de tweede laag...

Vroedvrouw (*ingehouden-snikkend*). In de tweede werkte Gompel met de jonges...

Stein. Waar? Waar ongeveer?

Vroedvrouw. In de vierde westelijke afdeeling...

Stein. Dan kàn Gompel, naar menschelijke berekening, nog niet boven zijn, vroedvrouw: in de vierde westelijke, dringen we — in de eerste week niet binnen...

Vroedvrouw. In de eerste week...!

Stein. Nee, van galerij I tot galerij III is alles ingestort. Alles. 'r Houdt daar geen stempel en geen stutsel meer. Al klinkt 't hopeloos en wreed: geduld! (*Tot de anderen*). En — Schulz en Wiener hoeven jullie

twee evenmin in de barak te zoeken! 'k Heb nog geen half uur vóór 't eerste onraad met de kooi met je zoon — die met z'n drie vingers, niewaar? — (*Moeder Schulz knikt*) en met, met hoe-heet-ie-ook-weer? — kinderen, 'k ben suf van moeheid...

Moeder Schulz. Dat mot Hadwig geweest zijn...

Stein. Juist! Met Hadwig en met Wiener bij de trappenhelling van galerij VIII gesproken — in de derde laag, zoo zeker als 'k hier voor je zit in de derde laag! Ze hadden pas drie wagens... Wiener is toch de gewezen zeeman, die me van bakboord en stuurboord vertelde?

De Bruid (*hijgend, naar adem zoekend*). Dus, dus, dan leit-ie — en daar lieg-ie niet om — nièt in de, nièt in de berak — bij de dertig?

Stein. Onmogelijk.

De Bruid. Dus, dus, dan leeft-ie — dan leeft-ie misschien nog...?

Baumgarten (*alles vergetend en meepratend*)... In Courrières — in Courrières — dat is 'n plaats in 't Fransche kolendistrict, zijn 'r na twintig dagen — twintig dagen en nachten nog dertien — waren 't 'r niet dertien, Stein? — dertien menschen levend na boven gebracht.

Stein (*dof*). Dertien — van de duizend... (*Den grond bedoelend*). Wat-ie na zoo'n explosie vast houdt, laat-ie niet makkelijk meer los...

De Bruid (*slaat van den fauteuil op de knieën, terwijl Anne door linkerdeur binnentreedt, jammert 'r woest op los*). Da'k 'm niet met me klauwen ken openscheuren — da'k 'm niet van mekaar ken halen — dat-ie geen streep, geen spleet, geen duim meegeeft, de adder, de treiter, de judas... (*Bebeukt den grond*).

Moeder Schulz (*trachtend haar op te richten*). Meid, meid, je nagels hangen d'r bij! Je vermoordt jezelf...

De Bruid. Blijf van me af! Kom niet an me lijf! Ken niemand an me lijf hebben! (*Woest snikkend*). Da'k niks mag doen, da'k hier machteloos zit, da'k met me vuisten enkel ken beuken, da'k me an niemand ken

wreken, da'k die smerige dirrekteur, die smerige Wied, niet na z'n strot ken vliegen!

Stein (*terwijl de vrouwen de bruid opheffen*). Na, nemen jullie 'r mee... Ze weet niet wat ze 'r uitflapt... En doe je best, dat 't bij 't hek wéér niet tot 't schandaal van Zaterdagnacht komt... Ik ga na benee.

Vroedvrouw. As 'r water om te sproeien geweest was, as d'r niet heele ploegen zonder 'n straal hadden gezeten...

De Bruid. Bennen ze Zaterdag niet hier wezen klagen... Het die uitzuiger, die Wied, die loondief, die...

ACHTSTE TOONEEL.

DE VORIGEN, ANNE, SYLVIA.

Anne (*bevend van opwinding, terwijl Sylvia door de plaatsdeur binnentreedt*). ... Dat lieg je, dat lieg je! Dat lieg je zoo laag en zoo laf!... (*Tot Stein*). ... Zeg je daar niets van...? Laat je dat schepsel tegen meneer die zich niet kan verdedigen, die te goed en te fatsoenlijk was, zoo gemeen, zoo gelogen te keer gaan?

Stein. Juffrouw Menzel, in Godsnaam, de vrouw is gek van verdriet...

Vroedvrouw. En as ze 't is, as we 't allemaal bennen, as zij d'r bruigom, ik me man en drie jonges, zij d'r kostwinner, zij 'n zoon en 'n kleinzoon mist, wie het alles gedaan, om ons tegen te werken, wie het de duimschroeven angedraaid, wie, wie, wie?

De Bruid. Die kerel!... Die liederlijke...

Anne (*tot Stein*). ... Zeg dat ze 'r mond houdt! Ik waarschuw als ze nog één woord...

Moeder Schulz (*opgewonden*). Wel Allemachtigste, waarschouw jij, jij, die hier as 'n lichtekooi...

Stein. Menschen, mensen...

Moeder Schulz (*heftig*). ... Het ze niet met 'm gehoord, terwijl onze mannen en jonges...?

Sylvia. Papa! (*Dadelijk stilte*) Papa, duldt u 't optreden van, van — die vrouw?

Stein. Mevrouw, wat 'k je bidden mag!

Sylvia. Laat me gaan, Stein! Laat me gaan! *Ik ben z'n vrouw! Als-ie verdedigd moet worden, als iemand 't recht heeft 'm te verdedigen, ben ik 't, ik alleen! Jaag 'r 't kantoor af, papa! Papa, verstaat u niet?*

Baumgarten (*gebroken opstaand*). Ik, ik voel me niet goed, Sylvia — ik sta te klappertanden van koorts en vermoeidheid — 'k heb maar met 'n half oor geluisterd... Doe wat m'n dochter u vraagt, juffrouw Menzel, en blijf hiernaast bij 't personeel — dat heb 'k u straks al gezegd...

Stein (*Anne op den schouder kloppend*). Kom, kleine Menzel! Bij zoo'n zenuwtoestand word 't hard tegen hard... (*wenkt haar goedig te gaan — dan tot Moeder Schulz*). En als jij wat minder ongepaste uitdrukkingen tegenover iemand, die ook voor een van benee rouwt, gebruikte, zou je fatsoenlijker handelen!

Moeder Schulz, Zij het toch niemand verloren, zij het toch geen familie...

Stein (*geprikkeld*). Dat's haar zaak en niet de jouwe!

Sylvia (*rondkijkend, verwonderd*). Is 't...? Is 't... (*dringend*). Blijf hier, juffrouw! Voor wie, voor wie, voor wie rouwt u?

Anne (*bij de deur*). Voor — hem. Belet 't me!

Sylvia (*heftig*). Papa, als dat mensch nog één stap hier of in 't dorp verslijt, als 'k in de oogen van die vrouwen, die net zoo zwaar als ik bezocht worden, nog langer gesard, geafronteerd word...

Anne (*hartstochtelijk*). 'k Sar niet, beleedig niet — — je had 'm al verloren — je was 'm al kwijt — 'k heb 'm enkel verdedigd, omdat hij (*met gebaar naar Baumgarten*) die van alles de schuld draagt, z'n mond hield, omdat hij...

Baumgarten (*verwoed*). Wil je onmiddellijk, onmiddellijk, onbeschaamde, leugenachtige... Heb 'k niet zelf 'n zoon...? (*Er wordt gefloten. Allen staan onbewegelijk. Er wordt nog eens dringender gefloten*).

Stein (*bij de gehoorbuis*). Ja, Stein! (*verrast*). Wat

zeg je? Geklop? Waar? In de derde laag? Op welke hoogte? Wat? Wat? Duidelijker! Ja, ik kom! (*Smijft gehoorbuis neer*). God zij gedankt! Leven — leven, in de derde laag! Weg jullie! (*Driftig*). Weg jullie! Wat duivel, zeg 't de anderen, maar weg! (*de vrouwen gaan*).

Baumgarten. Ik ga mee!

Sylvia. Wij gaan mee!

Stein. Waanzin, meneer! Nee, mevrouw! Al wordt 'r, Goddank, geklopt, dan zijn we 'r misschien, misschien nog in geen dagen!...

Baumgarten (*hem met Sylvia achterna*). Stein — Stein, je houdt me met geen geweld... Als jij... als jij... (*Men ziet hen gehaast over de plaats gaan*)

Anne (*staat houdingloos tegen den deurpost geleund, vouwt de handen, snikt*)... Moeder, Maria... Moeder Maria... (*Het tooneel wordt volslagen donker. De handeling gaat onderbroken voort.*)

TWEEDE TAFREEL.

NEGENDE TOONEEL.

WIED, MATHIEU, SCHULZ, HADWIG, WIENER, SPIESS,
 RUDOLF, SCHENK, MATANSKU, PAARDENDRIJVER, EERSTE,
 TWEEDE STEM-IN-HET-DONKER.

(*Er weerklinkt langzaam, monotoon geklop.*)

Eerste stem-in-het-donker. Al klop je tot 't uur van je dood — net as 'k Zaterdag zee — d'r uitkloppen doe 'k ons niet! Me arm is d'r lam bij geworden — 'k zie vuur voor me oogen...

Mathieu. Rust dan wat uit, kameraad. Om 't kwartier is 't genoeg. Suscht, jongens! 'k Zal even de klok laten slaan. (*Het horloge slaat negen.*) Een, twee, drie, vier, vijf, zes — olala! — zeven — olala! — acht, negen! Olala, van streek. Kan niet. Voor 'n kwartier heeft-ie toch...

Schulz. ... Drie uur geslagen. Jammer. Zijn we de tel kwijt.

Mathieu. 't Zal 'm hier niet bevalen, Fritz. Heeft 'r nog iemand 'n centimeter tabak? Eenmaal, andermaal niemand niet? Of blijf je 'r op zitten, als 'n bok op de haverkist, controleur? Hè? Wat?

Hadwig. Laat 'm leggen, jongeheer — de controleur slaapt — 'k wou da'k 'tzelfde van mezelf kon zeggen!

Mathieu. Dat dee-je nog niet, Hadwig, als je slaapwandelaar was — dat wil zeggen: ik heb 't eens gehad in 't voorjaar — in Mei — ja, half Mei — dat 'k in geen drie dagen en twee nachten — haast zoolang als nou — me bed had gezien.... Ondeugend geweest, jongens — met aardige kleine vrouwtjes, jongens, — ach, ach, zijn 'r 'n knappe wijfjes op de wereld! — 'k herinner me, dat 'k met Marietje — was dat 'n schat, 'n schat! — 's morgens om vijf uur — waar hoor! — 'k zal nog meer water in m'n nek krijgen, als 'k 'n woord lieg! — boven op den berg naar 't restaurant was geklommen, en dat toen de kellner de koffie bracht, 'k 'r 'n eed op had kunnen doen — zoo klaar-wakker zat 'k te slapen, dat 'k met m'n toffels aan, op m'n kamer was... Geloof je me niet?

Wiener. 'k Wou dat-je je kop toe hieuw — 't suist me gedorie in me ooren!

Mathieu. Dat komt, Wiener, omdat je met je hoofd te laag ligt...

Wiener. La-me gedorie met rust — as 'k wist hoe, maakte 'k 'r 'n end an... Op zee kè-je je teminste verzuipen as je hersens barsten.... In de boeien, an boord, hè-'k 't beter gehad...

Mathieu. Ik zeg je een ding, Wiener...

Wiener (*grommend*). ... Ik zeg jou, jongen, kwa-jongen da'k je geluid niemeer hooren ken! Hou d'r mee op met je verdomde verhalen van boven!... Boven is 't de pest, en hier is 't dubbel de pest...

Hadwig. Wat raas je nou, Wiener...? Heb ik of 'n ander 't beter?... Is mijn kop niet zoo zwaar of-ie an de steenen vast zit gebakken?... Wi-je me jas?...

Wat? ... Nou dan? ... Je kè-me toch antwoord geven!
(*Kreunend geklaag.*) Huil je? Huil jij, Wiener ... Je maakt 'r de andren mee wakker! Hou op, kameraad!

Wiener. Me hersens — me hersens doen 'n krankzinnige pijn ...

Hadwig. De mijne ook, jongen ... 'k Had óók liever ineene onder 'n klok in 'n afhouw gelegen, as 't zoo langzaam, zoo kwellend-langzaam, af te wachten ... Ja! ... Veel daglicht in de laatste jaren hè-'kniet gezien, maar 'r zoo zònder, zoo héélemaal zonder te sterven, van de eene nacht in de andere nacht, zonder overgang, hè-'k niet kennen droomen, toe-'k achter me weefstoel zat ...

Eerste stem-in-het-donker. Wie het 't wel kennen droomen, kameraad, wie? Ik ben in me leven van alles geweest — 'k hè steenen gedragen, om huizen te bouwen — 'k hè balen gesjouwd, om schuiten te lajen — 'k hè zand gekruid voor de dijken van sporen — 'k ben met me mars door de dorpen gegaan — 'k hè, zonder liegen, altijd zorgen gekend — maar zoo, met zoo'n leege maag en zoo'n gedreun in me kop, zoo ver van de zon uit te stappen, as 'n mol in 'n klem — nee, dat hè-'k niet ...

Tweede stem-in-het-donker. Zoo. Ik hè-me doodshemd angetrokken ...

Schulz. As je maar zeit waar je ze vindt, grappenmaker, doen we 't je na ...

Tweede stem-in-het-donker. 'k Hè met me vrije arm me nummer-penning om me nek gebonden, met drie dikke knopen, dat-ie niet los ken laten ... 'k Hè negen-honderd-negen-en-negentig — drie negetjes — drie staartnummers. — As ze me vinden na weken of maanden, weten ze teminste wie an 't nommer hangt. Wat nommer hè-jij?

Schulz. Twaalf-zeven-en-veertig.

Tweede stem-in-het-donker. En jij, Hadwig?

Hadwig. Ik? Vijf-drie-en-twintig.

Tweede stem-in-het-donker. En jij, Spiess?

Spiess. Ik — ik hè vijf jaar lang, vijf jaar, nommer zeven van de derde gaanderij gehad ...

Tweede stem-in-het-donker. Wat zeit-ie?

Hadwig. Niemedal, kameraad. Hij leit met z'n hoofd op me knie en is buiten westen.

Tweede stem-in-het-donker. En jij, stort-rijder?

Eerste stem-in-het-donker. Wat vraag je na nummers, maat? Wat gaan jou de nummers an? Me penning hè-k al gister bij Kerkhoven in 't gat gesmeten, met dikke steenen d'r op, om me ziel niet te bevuilen, as ze de eeuwigheid ingaat... Nou klop 'k nog eens (*geklop*).

Rudolf. Ik zeg u, koempels, zalig zijn de armen van geest, want hun is 't rijk der hemelen, zalig zijn de zachtmoedigen...

Schulz. Rudolf, Rudolf, je had toch beloofd!

Hadwig. Kom nou, Rudolf, we zijn al zoo ziek...

Rudolf. Ik zeg u: ik ben een koning, maar mijn rijk is niet van deze wereld... Ik ben in de wereld gekomen om van de waarheid te getuigen...

Wiener. Ik waarschouw je, Schulz, as jij 'm niet mans ben, ben ik 't nog! Ik kan, kan 't niet anhooren...

Wied. Als-ie daar troost in vindt, Wiener, troost op z'n pijnbank, wat schreeuw je 'r dan tegen in!

Wiener. Bemoei je d'r niet mee!

Schenk. Mooi zoo! Da's an z'n dirrekteur...

Wiener. Maling an me dirrekteur...! Ken hier geen dirrekteur — me dirrekteur staat zoo goed as ik op de zwarte lijst!

Wied. Dat doe 'k, Wiener — en 'k ga 't groote verlof, de groote vacantie met minder rumoer in dan jij...

Wiener. As jij, jij, gedorie, dirrekteur — dirrekteur, hahaha! — dirrekteur was geweest, as je niet met die meid op je kantoor...

Hadwig. Wiener, schaam je oogen uit je kop!

Wiener. Hou je d'r buiten, Hadwig...! He-'k de kapertjes niet in me zak, die Fritz niet van d'r an wou nemen...? Dirrekteur! Dirrekteur, die met paarden en lakkeien na z'n stoel wier gesleept, die 't hier benejen

alles zoo best vond, die niks tegen 't roofstelsel van de kolen dee, die 't z'n zorg was, as we niet sproeiden (*schreeuwend*). ... La-me gaan, Hadwig...! Weg met je pooten, of 'k sla d'r op los! — Zouen we hier as vee met z'n allen in de eigen smurrie krepeeren, as we met blommetjes in 't mijnwerkersvest voor ons plezier kwamen kijken...? Hoor jij — hoor ik ooit weer 't signaal voor de kooi...? Dirrekteur, hahaha! (*lacht waanzinnig*). ... Dirrekteur, hahaha, geef me 'n bon om uit te varen, hahaha! — uit te varen na de hel, hahaha! (*Z'n krijschend gelach gaat in gesnik over*).

Hadwig. Wiener! Wiener...! Kom tot jezelf... Hier is geen dirrekteur, hier zijn geen koempels meer... Laten we mekaar de laatste uren niet als doods-vijanden...

Wiener. ... Geef me 't mijnboek — 'k mòt 't mijnboek van 't kantoor voor me klachten! Geef op! Geef op...! Acht en twintig duizend, acht en twintig duizend dooien... (*Krijst de woorden lang-galmend*). ... Dan ben ik acht-en-twintig-duizend-en-een, jij acht-en-twintig-duizend-en-twee voor de kóóóóóólen, de kóóóóóólen...

Schulz. Toe, Wiener!

Hadwig. Kom nou, kameraad...

Eerste stem-in-het-donker. Hadwig heeft gelijk, Wiener, we zitten as twaalf menschen — twaalf menschen op den nekslag te wachten — wat-ie boven gedaan het, telt benejen niet mee... Waar is je hand, man, die nog nooit 'n houweel, nooit 'n spa, nooit 'n schoffel gehouwen...? Glück auf, kameraad!

Wied. Dank je, onbekende kameraad! En jij, Wiener...

Hadwig Laat 'm snikken, meneer... Z'n hoofd gloeit van de koorts...

Wied. Ik heb, koempels, en dat biecht 'k jullie eerlijk, zoo als jullie me in deze — 'k zou haast zeggen gelukkige dagen, omdat 'k dichter bij jullie raakte dan 'k ooit zou hebben gekund — alles biechten — ik heb nièt enkel geluk, nièt enkel weelde, nièt enkel vrijheid

gekend... Ik bewoog, en dat's nou geen geheim meer, (*lachend*) néééé, geen geheim: de brigade komt véél te laat — als ze nog komt — 't grondwater is bij m'n heupen! — ik bewoog als 'n harlekijn an drajen, die 'k misschien sterker dan jullie zag — en 'k was — 'k was nièt gelukkig... Wiener heeft daar tegen de vrouw gevloekt en geschimpt, waarvan 'k als van 't licht in m'n oogen hield... Begrijp jij dat, Hadwig...? Heb jij nooit zoo, zoo ontzettend van 'n vrouw...?

H a d w i g. Ja, ja, meneer — van 'n vrouw en van 'n kind...

W i e d. Dan begrijp je, niewaar — en, bij God, nooit heb 'k 't iemand, zelfs m'n besten vriend, niet durven... biechten: nou biecht 'k 't jou en jou en jou en jou! — nou biecht 'k 't zelfs aan den broer van m'n vrouw — dat 'r niets, niets meer voor me bestond, geen directeursstoel, geen mijn waarin jullie werkten, geen vrouw, geen kinderen — ik leefde in m'n droom en in m'n slaap en bij m'n werk voor dat kleine, blonde ding... Jullie zijn mannen — dat kan je me toch niet kwalijk nemen — daar hoef 'k toch niet voor onder vijanden te sterven...

H a d w i g. Nee, daarvoor niet...

E e r s t e s t e m - i n - h e t - d o n k e r. Daarvoor zeker niet...

S c h u l z. As je je eigen vrouw niet mocht, dirrekteur, dan, dan spijt 't me da'k háár zoo rauw hè behandeld...

W i e d. Ik had me, koempels, en dat moet 'r nog uit, omdat 't me hier in 't donker is — of 'k met m'n geweten praat — ik had me — verkocht, verkocht...

E e r s t e s t e m - i n - h e t - d o n k e r. Verkocht, kamerad waren we allen, allen — verkocht was jij — verkocht waren wij... Nou klop 'k nog eens en voor 't laatst... en dan leg 'k me op me rug... (*Geklop*). ...Nee, de berg antwoordt niet... (*spottend*). Zallen we nog bidden, koempels, voor we de vierde nacht ingaan? Ja? Zingen ken nou geen ongeluk meer geven! Vooruit dan maar! (*Zingt*).

Glück auf, Kameraden, durch Nacht zum Licht!
Uns sollen die Feinde nicht kümmern,

Wir hatten so manche verzweifelte Schicht,
Und sahen die Sonne doch schimmern...

(*De anderen neuriën zacht mee*). Stil! Stilte! (*Een zwak, verwijderd geklop*). Ik hoor — ik hoor geklop... De berg antwoordt...

Wied. Te laat — te laat, koempels... Van daar uit duurt 't te lang... (*Het tooneel wordt opnieuw verlicht. 't Kantoor her-schijnt*).

DERDE TAFREEL.

TIENDE TOONEEL.

HEIL, BAUMGARTEN, STEIN, EERSTE EN TWEEDDE MIJNBESTUURDER, EERSTE EN TWEEDDE AANDEELHOUDER.

Heil (*komt met 'n emmer kolen over de plaats binnen, zet zich op den stoel bij de kachel, neemt suffig brokken kolen in de handen, laat die in den emmer terug vallen, mompelt half-dronken voor zich heen*). Ja... Ja... As ik 't voor 't zeggen had... As ik d'r voor most gaan staan... Maar hoe wi-je, hoe wi-je, niewaar, niewaar? (*Speelt opnieuw met de kolen*).

Eerste Mijnbestuurder (*met allen, behalve met Baumgarten en Stein, binnen tredend*). Ja, 't is ontzaggelijk koud. Zoo'n vorst herinner 'k me haast niet! (*Tot Heil bij de kachel*). Is hier nog niet gestookt? Wou je daar nou nog mee beginnen?

Heil (*den emmer opnemend*). Dat komt — dat komt, meneer, omdat, omdat...

Eerste Mijnbestuurder. Ja, ja, 't is in orde! Nee, nou niet meer! 'k Zal 'r m'n beklag over doen! Maak dat je verdwijnt!

Heil (*mummelend*). As ze mijn gezeid hadden, maar dat hebben ze niet...

Eerste Mijnbestuurder (*ongeduldig*). Ja, ja!...

(*Wenkt hem heen te gaan. Heil af. Tegelijk treedt Stein binnen*). Morgen, meneer Stein. Komt meneer Baumgarten niet?

Stein. Meneer laat zich nog een seconde excuseeren, en verzoekt u vast te beginnen, omdat meneer physiek toch niet in staat is, de vergadering te leiden.

Eerste Mijnbestuurder. Dan verzoek 'k de heeren in de eerste plaats mijn voorbeeld te volgen, en jas en hoed aan te houden, daar we hier anders bevriezen! (*Aan de tafel, klopt met den hamer*). Mijne heeren, nu we 'n volle maand na de ontzettende catastrofe, die ook onzen hooggeschatten voorzitter, den heer Baumgarten Senior, zoo onherstelbaar getroffen heeft, die hem zoon en schoonzoon tegelijk roofde, weer voor 't eerst bijeen zijn, heet ik u in zijn plaats welkom. Aan menschenlevens heeft de ramp, ongerekend den heer Baumgarten junior... (*Tot Baumgarten, die door linkerdeur binnen komt*). ... Pardon, als u mijn plaats nog innemen wil...

Baumgarten (*moeilijk*). Nee, blijf u allen zitten — ik zal m'n functie eerst weer bij de volgende zitting... (*Zet zich in den stoel bij de kachel*).

Eerste Mijnbestuurder. Mijne heeren, driehonderd en tien man, drie honderd en tien menschenlevens, hebben we bij deze explosie te betreuren...

Stein. En twee vrouwen...

Eerste Mijnbestuurder. En twee vrouwen? Waren 'r ook vrouwen beneden?

Stein. Boven. De kleine Menzel, die hier op 't kantoor werkte, heeft zich in 't bassijn verdrongen, en de Bruid van zekeren Wiener is op 'r zolder gevonden — opgehangen.

Eerste Mijnbestuurder (*terwijl Baumgarten met Mathieu's gouden remontoir speelt*). Dat's vreese-lijk... (*Een stilte*). Mijne heeren, om niet te lang bij de zoo uiterst pijnlijke bijzonderheden, die door de sensatielust der dagbladen, tot in het onkiesche zijn uitgesponnen, stil te staan, geef ik u in overweging met punt 3 van de agenda, de benoeming van een

directeur, waarvoor onze vriend Stein niet in aanmerking wenscht te komen, te beginnen...

De tweede aandeelhouder. Meneer de voorzitter, toen ik in onze laatste bijeenkomst voor de belangen, de verwaarloosde belangen, mijnheer de voorzitter, van den kleinen aandeelhouder, die zijn spaarpenningen, zijn zuur verdiende spaarpenningen in onze onderneming... (*De voorzitter hamert*). ...in onze onderneming, in de „Glück Auf” (*de voorzitter hamert*) — in de „Glück Auf”... (*Doek*).

Einde van het laatste bedrijf.

Berlijn, 9 December 1911.

BIJLAGE VOOR DEN DUITSCHEN TEKST.

De vertaling van het lied: „Glück auf, Kameraden ...”
(Zie Zevende Tooneel, 2de bedrijf, Blz. 95 en 135) is:

Glück auf, kameraden, na 't hard gezwoeg!
Wat denken we nog aan de mijnen!
We hadden zoo menige sloopende ploeg,
En zagen de zon toch weer schijnen...

Die van het versje op Blz. 52 is:

Niet bidden, niet beedlen,
Maar moedig gestreden:
Nooit strijdt men slecht
Voor vrijheid en recht.

Die van het versje op Blz. 91 is:

Vaste kolen,
Diepe schachten,
Jonge wijven:
Lange nachten.
Zware arbeid,
Moeilijk brood,
Dat is ons aller
Vroege dood...

WERKEN VAN HERM. HEIJERMANS

In de *Tooneelbibliotheek* zijn mede opgenomen de navolgende werken van **HERMAN HEIJERMANS**:

De opgaande Zon, tooneelspel in 4 bedrijven
(13 m., 4 vr.).

Beschuit met Muisjes, tooneelspel in 3 bedrijven
(5 m., 7 vr., bezoekers).

De Meid, komedie van haat in 2 bedrijven
(3 m., 4 vr., meisje).

Binnenkort verschijnen:

Nummer Tachtig, Dramatische Fantasie in 1 bedr.
(5 m., 1 vr., 1 kind).

Eén Mei, Dramatische Schets in 1 bedrijf
(4 m., 1 vr., kinderen).

Ahasverus, Dramatische episode in 1 bedrijf.
(7 m., 3 vr.).

Feest, een gevangenisschets in 1 bedr. (7 m., 2 vr.).

Alle deze per stuk f 0.25 ing.; geb. f 0.40.

In de W. B.:

Kleine Vertelsels door S. FALKLAND.

Ing. f 0.20, carton f 0.30, linnen f 0.40.